

Castelldefels, units contra l'amiant

Ajuntament
de Castelldefels

Castelldefels, units contra l'amiant
© Ajuntament de Castelldefels - Regidoria de Cultura

Edita

Ajuntament de Castelldefels
Regidoria de Cultura

Coordinació

Jordi Maresma i Segarra

Documentació gràfica

Juanjo Vas Rafael.
Arxiu Municipal Ajuntament de Castelldefels

Primera edició

Març 2019

Realització editorial

som* sàpiens publicacions
www.som.cat

Redacció

Marc Font

Edició

Olimpia Nofuentes

Coordinació editorial

Xavier Carulla

Disseny i maquetació

Eduard Vila

Foto coberta

Imatge cedida per la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Castelldefels, del quadre de Josep Guinovart, *Treballadors de la Rocalla* (1997). Obra sobre uralita. Composició en memòria a una persona estimada, morta, a causa de l'amiant.

Les imatges que apareixen en aquesta publicació han estat cedides per l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Castelldefels.

ISBN: 978-84-09-09298-7

D.L.: B 6234-2019

Impressió: Novoprint

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, comprenent-hi la reprografia i el tractament informàtic, com també la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, resten rigorosament prohibides sense l'autorització escrita dels titulars del copyright.

CASTELLDEFELS, UNITS CONTRA L'AMIANT

Ajuntament
de Castelldefels

Castelldefels Cultura

Biblioteca
Ramon Fernández Jurado
Castelldefels

Sumari

Presentació	6
Pròleg	8
I. Introducció	11
1. Un «genocidi laboral» silenciats durant anys	13
2. Què és l'amiant?	15
3. Per què l'amiant és perillós?	16
4. Una prohibició que va arribar tard	21
II. La història de la Rocalla	27
1. Els inicis, l'atterratge a un petit poble agrícola	29
2. La Segona República, moment d'expansió i de mobilització obrera	34
3. La Guerra Civil: objectiu militar	39
4. El pas de les Brigades Internacionals	42
5. El testimoni de dos treballadors dels anys quaranta i cinquanta	48
6. El <i>boom</i> dels seixanta, la millor època de la Rocalla	52
7. La bonança s'acaba	57
8. Esclata la crisi	60
9. En mans d'Uralita	64
10. Tancament, demolició i l'amarg record de l'amiant	66
III. La lluita i la dignitat de les víctimes	71
1. Laura Martín	74
2. Els Portolés Gandia	80
3. Àngels Urbán	87
4. Martín Arias	94

5. Manuel Pérez	100
6. José Rodríguez	105
IV. El Col·lectiu Ronda, quatre dècades de batalla judicial contra l'amiant	113
1. S'obtenen les primeres pensions d'invalidesa	116
2. Canvi de mentalitat	120
3. Una nova generació d'advocats agafa el relleu	122
4. La plataforma d'afectats de la Rocalla, l'impuls per a les reclamacions	124
5. La primera victòria contra la Rocalla al Tribunal Suprem	126
6. Noves sentències que refermen la mala praxi de l'empresa	129
7. El lent reconeixement de les víctimes passives	131
8. Una sentència pionera per a les víctimes ambientals	133
9. Lentitud per reparar el dany	135
10. «Segurament la història de la Rocalla és la taca més negra de la ciutat»	136
11. Temps d'homenatges	139
Bibliografia	143

El mandat 2015-2019 ha estat el de la voluntat política municipal de recuperar espais físics i simbòlics de la nostra memòria col·lectiva com a poble i com a ciutat. Una bona mostra ha estat la formulació de l'eix històric, que uneix torres de guaita i masies amb el castell, senyera de Castelldefels, o la senyalització de l'Edifici de la República, el refugi antiaeri i Ca n'Armand.

Castelldefels, amb els seus actuals 67.000 habitants, no surt del no-res. La comunitat humana que hi pertanyem incorpora tot un seguit de condicionants vinculats al territori i al seu desenvolupament, a la seva història i a les persones que la van fer. La tasca de recuperació de la nostra memòria, tants anys aparcada, és imprescindible si no volem repetir els errors del passat, per reconèixer públicament les nostres víctimes i els nostres herois, però, sobretot, per entendre que el nostre passat comú és la nostra herència i serà el nostre llegat.

En aquest esforç de recuperació quedava pendent explicar la història de la fàbrica Rocalla i de la gent que en va ser protagonista. És la història de l'arrelament del capitalisme industrial i de l'explotació, però també de les lluites i les victòries del moviment obrer baixllobregatí. Així, si la fàbrica obria les portes l'any 1929, ja el 1932 es produïen les primeres mobilitzacions. Una de les més destacades va ser la de les

dones, que representaven una cinquena part de la plantilla i que va ser durament reprimida per la Guàrdia Civil.

I és també la història de l'esforç bèl·lic durant la guerra contra el feixisme, quan la Rocalla va ser col·lectivitzada, amb la cobertura del Decret de col·lectivitzacions i control obrer, signat l'octubre del 1936 pel llavors conseller de la Generalitat de Catalunya, Josep Tarradellas. A partir d'aquí, s'enforteix la vinculació entre els obrers de la Rocalla i l'Ajuntament republicà, que arriba en alguns casos, com el de Joan Raventós Casanellas, a ocupar-ne l'alcaldia. És també quan Castelldefels es convertí en objectiu de l'aviació feixista italiana, que la va bombardejar, i va destruir Ca n'Armand, una de les principals masies.

Amb el triomf de la insurrecció armada de Franco sobre la legalitat republicana, la Rocalla creix a la seva ombra aprofitant-se de l'autarquia i del posterior *desarrollismo*, que va pintar de gris, no només unes quantes generacions, sinó també tot el territori, amb unes conseqüències que s'allarguen fins avui. A partir dels anys seixanta es comencen a publicar estudis sobre la perillositat de l'exposició a l'amiant, que són ignorats per les autoritats i la propietat de l'empresa, que només busca els beneficis. És colpidor llegir Jordi Sans quan diu: «Sí que recordo que era molt comú que moltes persones es jubilessin i morissin aviat». Una situació d'ocultació, silenci i estigmatització que s'arrossegaria fins al 2007, quan es crea la Plataforma d'Afectats.

La valentia de Laura Martín i Elena Moreira, primeres impulsores de la plataforma i que van ser capaces de superar el mur de silenci, juntament amb la determinació de les víctimes i les famílies, i el suport més que legal, humà, del Col·lectiu Ronda, han fet de la lluita contra la Rocalla-Uralita una lluita de dignitat. Que serveixi aquest llibre d'homenatge a la seva lluita, que també és la nostra, i perquè mai més s'alcin murs de silenci contra les causes justes.

«Y dijo ROCALLA, calla, calla, calla, calla i trabaja»,
Josep Guinovart, 1997

Jordi Maresma, Regidor de Cultura

Ara està molt de moda parlar de *fake news*, notícies o rumors falsos inventats amb la intenció d'enganyar o desinformar. Sembla un invent nou, però ha existit des de sempre. Se'n deia desinformació, rumor o, simplement, propaganda. El poder –econòmic, polític, espiritual– sempre ha volgut apoderar-se del relat per modelar una realitat incòmoda, per fer-la còmoda, justificar-se o sortir-se amb la seva.

El problema de l'amiant i la fàbrica Rocalla pertany a aquest gènere. Des dels anys 40 del segle passat se sabia que l'amiant provocava greus danys a la salut. Però aquí tothom es va conjurar per mirar cap a una altra banda, per imposar un relat de prosperitat i benestar quan en realitat s'estava abusant de les necessitats dels obrers per fer-los treballar en unes condicions de salut inacceptables, enganyant-los mitjançant una desinformació conscient. No només es van obviar les conseqüències de l'amiant en la salut; en una maniobra digna d'estudi, es va escampar la idea que tot era un fantasmagòric «mal de la Rocalla», que no tenia cap causa concreta coneguda, i que no podia atribuir-se més que a la fatalitat, quan no a la incúria dels mateixos treballadors, afegint al dolor i a la malaltia una estigmatització que alguns van haver

d'arrossegat durant anys. Les imatges viscudes a l'assemblea del 2007 al Frederic Mompou ho deien tot: persones trencades, amb la salut feta miques i que molt sovint malvivien amb unes pensions miserables, descobrien, dècades després, el que se'ls havia fet, la gran injustícia de la qual havien estat víctimes.

El cas de l'amiant a la Rocalla és un cas d'inconsciència. De tothom: de l'empresa, que menyspreava la salut dels obrers a costa de maximitzar beneficis; del poder polític, que tot ho justificava en pro d'un desenvolupament urbanístic desenfrenat; de la sanitat, que per motius ignots preferia atribuir els primers casos d'asbestosi al tabac o a altres causes, i fins i tot del poder sindical –dels sindicats majoritaris–, que preferien mirar cap a una altra banda en un tema tan rellevant com la salut a la feina per no enrarir el clima laboral.

És una pena haver hagut d'esperar tants anys. Però per sort, i gràcies a la lluita iniciada per uns sindicalistes conscients, i amb el suport d'un grup d'advocats preparats i amb uns ideals en favor dels treballadors, al cap dels anys es va poder desemmascarar la farsa.

Cal agrair a tots aquells que han fet possible aquesta lluita compartida, una lluita que, tot i arribar tard, almenys ha pogut culminar amb èxit amb una compensació digna per a familiars i víctimes dels mals causats per tants anys d'incúria laboral.

Aquest llibre ho relata prou bé, amb testimonis directes del que es va viure, la costosa lluita per vindicar els drets laborals injustament ignorats durant tants anys. Val la pena llegir-lo i que serveixi de far i guia perquè coses així no es tornin a repetir mai més.

Josep Campmany i Marta Jiménez,
familiars d'una víctima de l'amiant de la Rocalla

I. Introducció

Imatge aèria de la fàbrica de fibrociment Rocallà i part del poble de Castelldefels, pels volts de l'any 1960.

1. Un «genocidi laboral» silenciado durant anys

La història del segle xx a Castelldefels no es pot explicar sense parlar a fons de la Rocalla, la fàbrica de fibrociment que va estar oberta durant 64 anys i en la qual van treballar milers de veïns de la població. El 1993 va tancar les portes, després d'una etapa de llarga decadència. Però gairebé un quart de segle més tard l'empremta de la Rocalla encara és ben present. El rastre, però, no és precisament positiu. Des de fa molt de temps sempre que apareix en els mitjans de comunicació el nom de la que era coneguda simplement com *la fàbrica* –va ser, i amb diferència, l'única gran indústria de Castelldefels– és per recordar els casos de malaltia i mort que va deixar com a herència. La Rocalla, com Uralita a Cerdanyola del Vallès, l'antiga Macosa –actual Alstom– a Santa Perpètua de Mogoda o Jurid Ibérica –avui Federal Mogul– al Prat de Llobregat, utilitzava l'amiant com a matèria primera.

Malgrat que des dels anys quaranta del segle xx se sabia que la inhalació de les fibres d'aquest producte mineral tenia efectes perjudicials per a la salut, la Unió Europea (UE) no va prohibir-ne

◀ Vista aèria ampliada de Cal Queco, la bassa i la fàbrica Rocalla, pels volts de l'any 1950.

Entrada principal de la fàbrica de fibrociment Rocalla, pels volts dels anys vuitanta.

la producció i comercialització fins al 2000. A Espanya, però, la prohibició trigaria encara dos anys més a entrar en vigor, com a conseqüència de la pròrroga demanada pel Govern central, aleshores presidit per José María Aznar (PP). Grècia, Portugal i Espanya van ser els tres estats comunitaris que més van tardar a aplicar la prohibició. En aquell moment ja havien tancat portes les fàbriques d'Uralita a Cerdanyola i la Rocalla de Castelldefels –que havia passat a mans del seu antic competidor el 1983, afectada per una greu crisi econòmica–. El problema és que les afectacions vinculades al contacte amb l'amiant triguen dècades a manifestar-se, i actualment es registren nous casos de persones malaltes, una situació que continuarà en les pròximes dècades, segons adverteix l'Observatori de les Malalties Relacionades amb l'Amiant, situat al Vallès Occidental i que s'ha convertit en el principal grup d'estudi a casa nostra sobre la matèria.

Més enllà del reguitzell de nous casos que apareixen, els darrers anys també han estat marcats pel degoteig de sentències judicials que, després de dècades de litigis, ara sí que majoritàriament do-

nen la raó a les víctimes i obliguen les empreses a indemnitzar-les. Sovint qui rep la compensació són els hereus, ja que les víctimes han mort durant un procés que es pot allargar set o vuit anys, davant la persistència de les empreses a recórrer les sentències, fet que obliga a portar els casos al Tribunal Suprem. Aquesta ha estat l'actuació habitual de l'antiga Uralita, que des del 2015 s'anomena Corporación Empresarial de Materiales de Construcción (Coemac). El poder, les vendes i els beneficis de la companyia no es poden comparar amb els que tenia en temps pretèrits, quan havia arribat a ser l'empresa líder del sector de la construcció a Espanya.

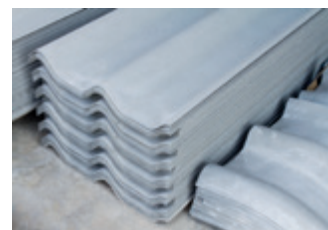
Per a Marta Barrera, advocada del Col·lectiu Ronda, el despatx que ha liderat la batalla judicial de les víctimes, la de l'amiant és la història d'un «genocidi laboral». Els afectats no són només els treballadors de les empreses que utilitzaven aquest material, també els familiars o, fins i tot, persones que simplement vivien o treballaven a prop d'un focus emissor i que durant anys o dècades van estar inhalant una pols que, a vegades, s'ha convertit en letal. Són tots ells els que han de ser recordats i homenatjats, després d'haver estat desprotegits i oblidats durant massa temps.

Les empreses van incomplir el deure de protegir els treballadors, les administracions van mirar cap a una altra banda i milers de persones n'han pagat les conseqüències, sovint amb la vida.

2. Què és l'amiant?

L'amiant és un producte format per un conjunt de fibres minerals unides molt resistent a la calor, a l'abrasió i a la tracció. És un bon aïllant acústic, tèrmic i elèctric, que, a més, té un cost reduït i una gran durabilitat. No es destrueix ni es podreix.

Se l'emprava en una gran varietat d'indústries, com ara la tèxtil, l'automobilística o la naval, però el sector que en va fer un consum més massiu va ser el de la construcció amb el fibrociment, una barreja de ciment i amiant.

Plaques d'uralita que es feien servir en la construcció. Avui dia encara se'n troben.

El sostre d'uralita era el més utilitzat sobretot en el barraquisme pel seu baix cost i muntatge fàcil.

AMIANT O ASBEST

Què és?

És una substància mineral fibrosa (bàsicament silicats de magnesi i ferro).

D'on s'extreu?

De la roca en mines de diferents països (Canadà, Rússia, Brasil, Austràlia i algunes zones d'Àfrica).

Quines varietats trobem comercialitzades?

- Crisòtil (90% producció mundial)
- Crocidolita i amosita (5% producció mundial)

On s'emprava?

- **Construcció:** protecció ignífuga, panells acústics, rajoles i sòls, plaques de fals sostre, fibrociment, pintures, asfalts i massilles.
- **Indústria tèxtil:** vestits aïllants, mànegues, guants, cortines.
- **Fabricació de mitjans de transport:** automòbils, trens, vaixells, avions.
- **Centrals tèrmiques i nuclears:** com a aïllant i en elements de fricció.

3. Per què l'amiant és perillós?

Si les fibres d'amiant, també conegut com a asbest, es mantenen unides, els productes que en contenen no són perjudicials per a la salut. Però, en canvi, sí que ho són quan es trenquen o es desgasten, fets que provoquen la separació de les fibres i que puguin inhalar-se quan estan suspeses a l'aire.

Antics treballadors de les fàbriques de la Rocalla o Uralita expliquen que durant anys a les factories de Castelldefels i Cerdanyola hi havia permanentment una capa de pols blanca d'amiant, ja que el material estava present arreu i, conseqüentment, els treballadors no deixaven de respirar-lo durant la jornada laboral. En aquests casos, les fibres d'asbest actuen com a «autèntiques llances», en paraules del doctor Josep Tarrés, metge de família i

Dipòsits d'aigua de fibrociment. Més de dos terços de la conducció d'aigua de l'Estat espanyol estaven fets d'aquest material.

pneumòleg que treballa a Cerdanyola des del 1972, director de l'Observatori de les Malalties Relacionades amb l'Amiant i probablement un dels màxims experts en la matèria de l'Estat espanyol.

«Les fibres són al corrent aeri i per la seva mida [microscòpica] i les seves característiques aerodinàmiques penetren a tot l'arbre bronquial i impacten a les pleures», explica Tarrés.

I és que aquesta condició d'indestructible de l'amiant es manté quan les fibres s'incrusten als pulmons.

La fibrosi evoluciona en tres fases:

- inflamatòria
- fibrosa
- esclerosa

FONTS D'EXPOSICIÓ

- Paraocupacional. Treballadors que no manipulen directament l'amiant però treballen a la mateixa àrea.
- Electricistes, soldadors, fusters de la construcció i la reparació i construcció de vaixells.
- Personal de manteniment de les fàbriques d'amiant.
- Ajustadors, fogoners i altres professionals de centrals hidroelèctriques, vaixells i caldereries on hi ha un revestiment d'amiant.
- Personal de manteniment d'edificis amb amiant.

Exposició no laboral

- Exposició domèstica. Rentat de la roba de treball coberta de pols.
- Exposició residencial. Contaminació de l'aire procedent de fonts industrials. Exemple: Uralita a Cerdanyola.

L'exposició a l'amiant pot provocar el desenvolupament de diverses malalties, que fonamentalment s'agrupen en tres tipus. En primer lloc, hi ha l'asbestosi o fibrosi pulmonar. Segons detalla el doctor Tarrés, és una «malaltia lenta i progressiva» que afecta la capacitat respiratòria de la persona i pot provocar-li constants ingressos hospitalaris, i en els casos més greus fins i tot la mort.

Doctor Josep Tarrés, director de l'Observatori de les Malalties Relacionades amb l'Amiant

Nascut el 1950, es va llicenciar en Medicina i Cirurgia el 1973 per la Universitat de Barcelona. Metge especialista en Pneumologia el 1978 per la Universitat Autònoma de Barcelona. Metge del servei de Pneumologia de l'Hospital de Sant Pau de Barcelona entre 1974 i 1984. Metge de l'Institut Català de la Salut des del 1974, exercint sempre a Cerdanyola del Vallès. Membre del comitè científic d'experts que el 2006 va nomenar el Departament de Sanitat de la Generalitat per a l'elaboració del «Programa de vigilància de la salut postocupacional dels treballadors exposats a l'Amiant». Des del setembre del 2015 és metge emèrit de l'ICS, en qualitat de metge de família i pneumòleg. Autor de més d'una trentena d'articles científics en revistes estatals i internacionals, les investigacions de l'equip que coordina a l'Observatori han rebut diversos premis.

L'asbestosi no té cura, és una malaltia crònica.

«Quan les fibres [d'amiant] es claven, provoquen una inflamació i una posterior cicatrització [fibrosi] al pulmó. Quan afecta la pleura, pot generar una cuirassa que genera insuficiència respiratòria perquè el pulmó no pot expandir-se com ho feia abans i, per tant, entra menys aire», descriu. L'asbestosi requereix un llarg període de contacte amb l'amiant, de manera que la majoria de persones que l'han desenvolupat són antics treballadors de fàbriques que l'empraven com a matèria primera. Té un període de latència d'entre deu i vint anys, i a banda de la insuficiència respiratòria es manifesta a través de tos, dolor toràcic, opressió al pit i molt cansament, tot i que també pot ser asimptomàtica; de fet, hi ha molts malalts que la tenen sense ser-ne conscients si no es fan proves mèdiques específiques.

En segon lloc, es troben una sèrie de patologies que es deriven de la inflamació de la pleura però que són considerades no malignes. Són bàsicament tres: les plaques pleurals, l'engruiximent pleural i els vessaments pleurals. Les persones que les

pateixen no acostumen a presentar símptomes i es pot dir que constitueixen el primer grau menys greu de les malalties ocasionades per l'asbest.

Finalment, el contacte amb l'amiant està vinculat a l'aparició de diversos tipus de càncer, que fonamentalment són el mesotelioma o càncer de pleura, i el càncer de pulmó, si bé també se l'associa a altres tipus, com els de laringe, gastrointestinals o de ronyó. A diferència del que passa amb l'asbestosi, per desenvolupar un càncer no és necessari que l'exposició a la pols d'asbest hagi estat prolongada en el temps, especialment en el cas del mesotelioma.

«Amb molt poca inhalació, hi ha persones que han desenvolupat un càncer al cap d'unes dècades», subratlla el doctor Josep Tarrés.

“

Què implica això? Doncs que les persones afectades no tenen per què haver treballat en una indústria vinculada a l'amiant, que és el cas de les **víctimes actives**, sinó que també poden desenvolupar-lo les anomenades **víctimes passives**. És a dir, familiars d'antics treballadors que han emmalaltit com a conseqüència de l'exposició a les fibres d'asbest que aquests portaven a casa, adherides sobretot a la roba. Són les conegudes com a **víctimes domèstiques**, en molts casos dones que s'encarregaven de rentar la roba que els seus marits, pares o fills portaven a casa plena de pols d'amiant. O, simplement, persones que vivien o treballaven a prop d'un centre emissor de pols d'asbest, que són les dites **víctimes ambientals**. En aquest sentit, Tarrés recorda que l'amiant és un «cancerígen de primer nivell». Ja el 1977 ho va certificar el Centre Internacional d'Investigació del Càncer de l'Organització Mundial de la Salut (OMS).

”

Fibres d'amiant.

El mesotelioma és un càncer específic, és a dir, que només pot ser provocat per la inhalació de fibres d'amiant. Té un període de latència especialment llarg, que pot arribar a 40 o 50 anys. Això explica per què avui, quan fa 17 anys de la prohibició de l'amiant a Espanya, 22 del tancament de la fàbrica d'Uralita a Cerdanyola i 26 de la clausura de les instal·lacions de la Ro-

A l'Estat espanyol no hi ha estadístiques oficials sobre víctimes de l'amiant però estudis mèdics afirmen que cada any moren 2.300 persones. La Unió Europea estima que entre el 2015 i el 2030 hi haurà mig milió de víctimes mortals en territori comunitari.

calla, encara apareixen casos, una situació que es perllongarà fins al 2040, segons l'Observatori de les Malalties Relacionades amb l'Amiant. El mesotelioma és un càncer letal, sense cura, i de mitjana qui el contrau té una esperança de vida de només 11 mesos.

A l'Estat espanyol no hi ha estadístiques oficials sobre les víctimes de l'exposició a l'amiant i se sap que durant dècades hi va haver una enorme infradiagnosi, és a dir, persones que desenvolupaven una malaltia com a conseqüència de la inhalació de les fibres d'asbest però a qui mai es va reconèixer com a tal. Les víctimes al continent europeu es comptaran per centenars de milers al llarg dels propers 15 anys, mentre que l'OMS situa en 100.000 el volum de morts que causa anualment l'amiant arreu del planeta. En opinió del doctor Josep Tarrés, a Cerdanyola els casos de mesotelioma vinculats a la fàbrica de l'antiga Uralita se succeiran almenys fins al 2040. Això no vol dir, però, que a partir d'aleshores desapareguin les afectacions vinculades a l'amiant, ja que encara avui arreu del territori hi ha escampats productes fabricats amb amiant, siguin canonades, teulades o altres.

En aquest sentit, nombrosos ajuntaments han aprovat els darrers anys mocions a favor de la desamiantació, encara que sigui

“

Ara encara vivim l'onada de l'amiant importat, però si el país no es desamianta hi haurà una segona onada [d'afectats] per culpa de l'amiant instal·lat en nombrosos productes. Quan acaba la seva vida útil, les fibres poden tornar-se a separar i, per tant, hi ha el risc que s'inhalin. I, tenint en compte que la vida útil del material pot ser d'entre 25 i 40 anys, això vol dir que tenim focus enormes d'emissió d'amiant, cosa que pot provocar que apareguin mesoteliomes a qualsevol punt si no s'actua, adverteix Tarrés.

”

parcial i limitada als edificis públics, com ara escoles. De fet, el Govern de l'Estat va comprometre's a retirar les plaques de fibrociment de tots els immobles públics abans del 2030. Ara bé, per complir aquest termini caldria augmentar l'actual ritme d'unes operacions que tenen un elevat cost econòmic.

4. Una prohibició que va arribar tard

L'explotació industrial de l'amiant va començar a Itàlia a la dècada dels seixanta del segle XIX, si bé no serà fins després de la Segona Guerra Mundial quan, coincidint amb el *boom* de la construcció, se'n va disparar l'ús exponencialment. Els anys vuitanta del segle XX van marcar el pic de consum del material a Europa, que va decaure ràpidament durant la dècada dels noranta quan nombrosos països en van prohibir la utilització, un veto que la Unió Europea farà extensiu a tot el territori comunitari a partir del 2000, amb pròrrogues per a alguns països –Espanya, com hem dit, no ho farà fins al 2002–. A escala estatal, l'ús de l'amiant arrenca el 1907 a Cerdanyola, a la fàbrica que estrenen els germans Josep Maria i Manuel Roviralta. I el moment de màxim consum se situarà entre el 1960 i el 1984.

La futura Uralita serà la gran empresa a l'Estat del sector i arribarà a tenir factories a Alacant, Sevilla o Madrid (Getafe), a banda de la fàbrica Rocalla de Castelldefels, que absorbirà el 1983. De fet, és impossible separar la història de la fàbrica de Castelldefels de la d'Uralita, primer competidora i finalment companyia matriu. A Uralita hi van treballar el 40% dels obrers del sector del fibrociment a Espanya. El 1943, Uralita havia passat a mans del financer mallorquí Joan March, estretament vinculat al règim dictatorial, fins al punt que se'l considerava el banquer de Franco. Gràcies a la seva bona relació amb els jerarques franquistes va aconseguir quedar-se la companyia, que li reportaria beneficis ingents, a un preu molt baix. Durant cinc

L'abril del 2017 el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya va reconèixer que al Principat quedaven 291 centres educatius amb amiant en algun punt de la seva estructura i que el cost total de la desinstal·lació era de 100 milions d'euros.

Josep Maria Roviralta (1880-1960) i Manuel Roviralta (1882-1961). Aquests dos germans, que procedien d'una família barcelonina de botiguers, es van enriquir amb la fàbrica que van fundar a Cerdanyola.

Joan March i Ordinas (1880-1962), conegut com el banquer de Franco.

dècades la família March va dominar l'empresa, fins que durant la primera meitat dels noranta la va vendre a uns inversors estrangers. El 2002 va ser el moment de l'entrada al capital de la família valenciana Serratos. A Castelldefels la producció arrenca el 1929, quan s'inaugura la fàbrica Rocalla, fundada per Josep Esteva Casals i Saturnino Oliver Gras.

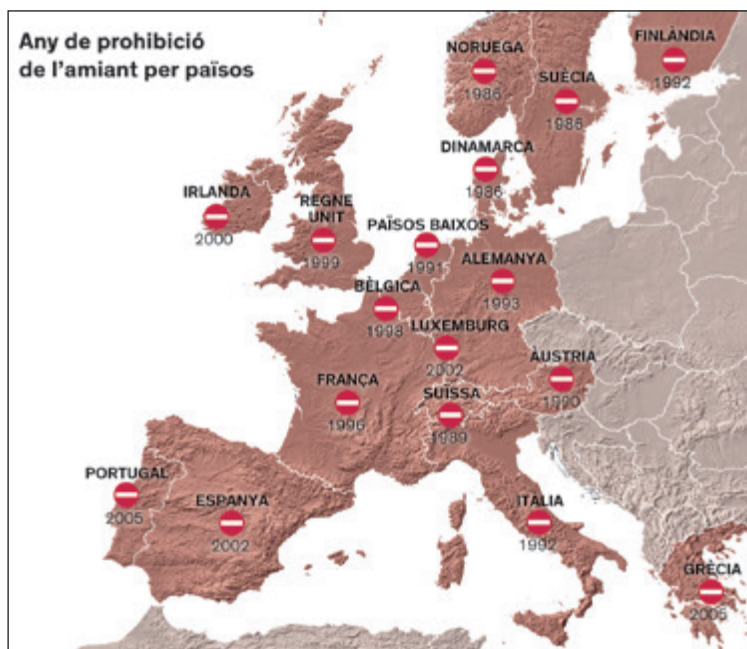
Al centre Saturnino Oliver Gras, president del Consell d'Administració de Rocalla SA.

Tot i que les normatives per protegir la salut dels treballadors van trigar moltes dècades a arribar, no es pot dir que el descobriment dels riscos de l'amiant sigui precisament recent. El 1900 es va detectar al Regne Unit el primer cas d'asbestosi i el Govern britànic va decidir el 1931 prendre les primeres mesures per limitar l'exposició professional al material. A França, el 1945 es va declarar l'asbestosi com a malaltia professional i l'any següent el Govern dels Estats Units va decidir establir un topall límit de fi-

bres d'amiant a l'aire. A l'Estat espanyol, el 1947 la dictadura franquista va reconèixer mitjançant un decret l'existència de malalties professionals vinculades a la inhalació de pols d'amiant, sense especificar res més. Una dècada després, un decret va prohibir als homes menors de 18 anys i a les dones menors de 21 els treballs vinculats amb l'amiant, i el 1961 l'asbestosi s'incorporava al quadre de malalties professionals, al qual el 1978 se sumarien el càncer de pulmó i el mesotelioma. Malgrat aquests antecedents i l'existència de treballadors amb símptomes evidents, el 1976 no s'havia detectat oficialment cap cas d'asbestosi a la fàbrica de Cerdanyola. Les imminents revisions dels obrers a l'Hospital Clínic capgirarien radicalment la situació.

Les evidències científiques, i el reguitzell de víctimes, provoquen que finalment arribi l'actuació política, i a Europa se succeiran els estats que prohibiran l'ús de l'amiant.

**El 1977 l'OMS
va declarar
cancerígens tots els
tipus d'amiant.**

Tot i que l'onada de prohibicions intensa no va començar fins als anys noranta, la majoria dels països occidentals havien establert dècades abans límits força estrictes sobre el volum de fibres d'amiant suspeses per centímetre cúbic.

Així, mentre que als països del nostre entorn el màxim era de dues fibres per centímetre cúbic d'aire, a Espanya era de 175. La normativa afavoria els interessos de la indústria, en detriment de la protecció dels treballadors.

A l'Estat espanyol les dècades d'evidència científica no van anar acompanyades d'un reconeixement judicial. Fins al 2007 no va arribar la primera sentència definitiva que donava la raó a les víctimes i establia la responsabilitat empresarial en casos de malalties derivades de l'amiant, malgrat que les primeres demandes havien nascut a Cerdanyola els anys setanta, tres dècades enrere. Aquesta sentència va facilitar que, finalment, comencessin les reclamacions d'afectats a Castelldefels. La batalla judicial es va iniciar poc després que l'Hospital Clínic detectés centenars d'afectats entre els treballadors de la fàbrica d'Uralita a Cerdanyola.

Ho recorda el doctor Josep Tarrés:

“

Un moment decisiu va ser els anys 1976-1977, quan el comitè d'empresa de la fàbrica estava fins al capdamunt dels problemes de salut que hi havia. Els metges de l'empresa deien que tots els malalts que hi havia era per consum de tabac o que tenien tuberculosi. Aleshores va arribar a un conveni amb el Servei de Pneumologia de l'Hospital Clínic, que durant dos anys fa revisions a tots els treballadors que voluntàriament hi volen anar. De cop, es passa de no tenir cap cas diagnosticat de patologies cròniques vinculades a l'amiant a tenir-ne 276! Gairebé un terç dels treballadors de la fàbrica tenia asbestosi, plaques pleurals o alguna altra afectació. Això va ser una empenta molt important.

”

Aquells primers anys, tant les denúncies com el control mèdic que començava a fer el doctor Tarrés estaven mal vistos, tant per part de l'empresa –«em van arribar a preguntar per què no em dedicava a una altra cosa», detalla–, com de l'Ajuntament, que considerava que podia generar «alarma social», o dels mateixos treballadors, que tenien por de perjudicar la companyia que els pagava el sou. El 2001, Tarrés va impulsar l'Observatori de les Malalties Relacionades amb l'Amiant, un grup d'estudi que compta amb una desena de metges i està avalat per la Fundació Jordi Gol i Gurina, un centre de referència en la recerca i la promoció de la salut al primer nivell assistencial, creat el 1996 per l'Institut Català de la Salut (ICS).

OBJECTIUS PER LLUITAR CONTRA LA MALALTIA

1. Identificar treballadors que han estat exposats a l'amiant.
2. Determinar si aquests treballadors han desenvolupat alguna patologia relacionada amb l'exposició a l'amiant.
3. Fer un seguiment integral i coordinat d'aquests treballadors i col·laborar perquè se'ls reconegui la malaltia professional i perquè puguin rebre una indemnització per danys a la salut.

El grup, que té el Parc Taulí de Sabadell i la Vall d'Hebron com a hospitals de referència, ha pogut documentar més d'un miler de casos de persones afectades per malalties relacionades amb l'amiant. I només acotat al Vallès Occidental est, és a dir, a l'àrea d'influència de l'antiga fàbrica d'Uralita a Cerdanyola. Val a dir, però, que els casos reals són molts més, perquè durant molts anys no se'n va poder fer un seguiment metòdic i, a més, hi ha hagut un enorme infradiagnòstic. **En el cas de Castelldefels, no existeix un recompte específic de quants afectats hi ha, tot i que el Col·lectiu Ronda ha atès centenars de persones.**

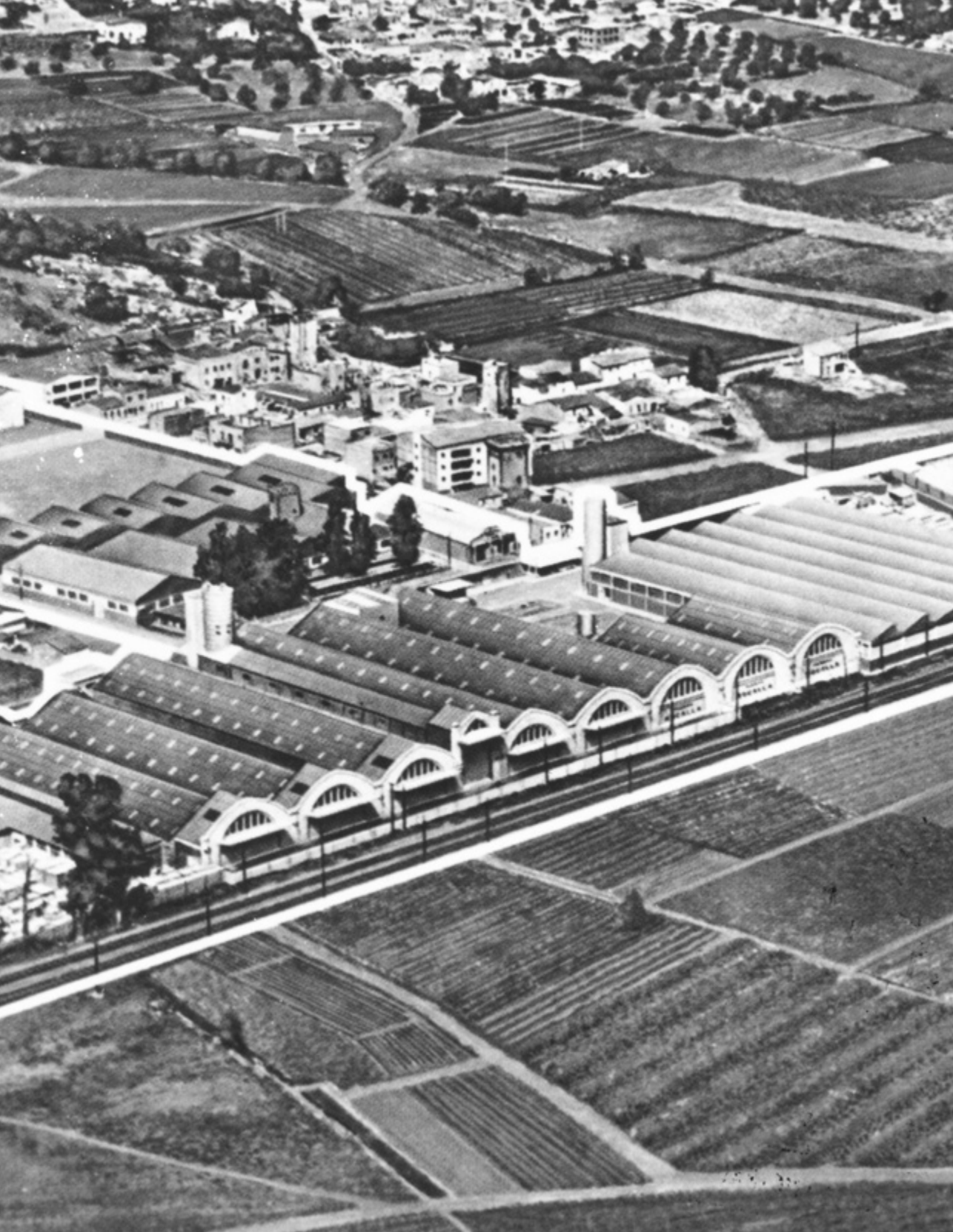
«De mitjana, cada setmana apareix un cas nou», afirma el doctor Tarrés.

II. La història de la Rocalla

Els treballadors de la Rocalla de Castelletfels davant de la fàbrica, en una imatge de l'any 1930.

1. Els inicis, l'aterratge a un petit poble agrícola

La història de la Rocalla a Castelldefels s'inicia el 1929, quan obre les portes la fàbrica que marcarà part de la vida del municipi les sis dècades següents. Per trobar-ne l'origen, però, cal anar 15 anys enrere. Aquell 1914, l'industrial Josep Esteva i Casals comença la producció de planxes de fibrociment a una fàbrica de Sarrià, aleshores encara un municipi independent de Barcelona. L'oficina comercial va situar-se a la plaça Nova de la capital catalana i tres anys després l'empresa pren la denominació de José Esteva y Cia, S. A. Com a soci d'Esteva ja apareixia Saturnino Oliver, personatge clau en la història de la Rocalla fins a la seva mort, el 1970. L'empresa comença a fer-se un nom i es converteix en la principal competidora d'Uralita, fundada pels germans Roviralta i situada a Cerdanyola del Vallès, a l'hora de fabricar materials de fibrociment destinats fonamentalment a la construcció. El 1922, per exemple, ja acudeix a la Fira de Mostres de Barcelona per presentar-hi els seus productes.

El 1928, Esteva i Oliver decideixen canviar el nom de l'empresa i adoptar el de Rocalla S. A. Ja amb aquesta denominació,

◀ Imatge aèria de la fàbrica de la Rocalla a la dècada dels seixanta.

obrirà l'any següent la fàbrica de Castelldefels, que tindrà un impacte enorme al municipi. És evident, per tant, que el 1929 no serà un any més per a la companyia, que tenia una botiga al carrer Canuda de Barcelona i les oficines centrals a la Rambla dels Estudis de la ciutat. Mostres del potencial econòmic de la Rocalla són l'aposta per la publicitat que ja feia en aquella època i que es materialitzava en anuncis a la premsa escrita –amb cartells cridaners i avantguardistes dissenyats per l'alemany Joe Loe– o, sobretot, el pavelló propi que va tenir aquell 1929 a l'avinguda de l'Estadi de Barcelona, amb motiu de l'Exposició Internacional que es feia a la capital catalana. El pavelló tenia a la part superior una torre coronada per una estàtua equestre i oferia unes vistes magnífiques del parc d'atraccions que va situar-se a la zona de la Foixarda, just per sota del seu emplaçament.

Un cartellista misteriós

Joseph Loewenstein, que signava els seus treballs com a Joe Loe, és un grafista d'origen alemany del qual es desconeixen la major part de dades biogràfiques. Les seves primeres obres, datades el 1910, van ser realitzades per a impremtes de la ciutat de Berlín, on va tenir un cert reconeixement en l'àmbit de la publicitat. Més tard, probablement cap al 1929 i coincidint amb l'Exposició Internacional, es va instal·lar a Barcelona, on va treballar per a diverses empreses, com ara la Rocalla, Varón Dandy o l'Hotel Continental. Posteriorment, a partir del 1935, se'n perd la pista.

Pavelló de la Rocalla instal·lat a l'avinguda de l'Estadi amb motiu de l'Exposició Internacional de Barcelona del 1929.

Per instal·lar-se al municipi del Baix Llobregat, l'empresa d'Esteve i Oliver va associar-se temporalment amb Cementos Fradera, un important proveïdor que tenia la fàbrica de ciment de Vallcarca, a Sitges, des de finals del segle XIX. Els plànols de l'edifici i les naus industrials de la fàbrica van ser dissenyats per l'arquitecte modernista Eduard Maria Balcells i Buigas. L'arquitecte era especialista en edificis religiosos, cosa que explica que les solucions constructives s'assemblassin a les de les naus basilicals. En aquest sentit, va apostar per la monumentalització de l'edifici i per l'obertura de grans superfícies de finestrals. Ben aviat la fàbrica es va ampliar, fet que en demostra la puixança.

Però, com era el Castelldefels del 1929, quan hi aterra la Rocalla? Ben diferent de la ciutat actual de més de 60.000 ha-

L'arquitecte de la Rocalla de Castelldefels

Eduard Maria Balcells i Buïgas (Barcelona, 1877-1965) fou un arquitecte autor d'una producció a cavall entre el modernisme i el noucentisme. Va treballar principalment a Barcelona i al Vallès, sobretot a Sabadell, Cerdanyola i Sant Cugat. De la primera etapa de la seva trajectòria, que s'integra en la darrera generació modernista, destaquen torres d'estiueig com la casa Tosquella, la casa Lluch o la casa Mestres. Posteriorment assumeix els nous corrents que arriben d'Europa, de caràcter més neoclàssic i racionalista. Obres d'aquest segon període són la fàbrica Sampere, la fàbrica Rocalla o projectes com la Biblioteca de la Caixa de Sabadell i els pisos Benages. Després de la Guerra Civil desenvolupa una arquitectura eclèctica d'orientació academicista i arriba a renegar dels seus primers treballs agosaradament modernistes.

bitants. En tenia uns 400, de manera que era el segon municipi menys poblat del Baix Llobregat, només per davant de Castellví de Rosanes. L'alcalde era Joan Acarín Salas, membre de la Unió Patriòtica, el partit creat pel dictador de l'època, Miguel Primo de Rivera. Bàsicament era un poble dedicat a l'agricultura, amb alguns pescadors. El turisme hi feia les primeres pinzellades, amb alguns visitants esporàdics que aprofitaven la proximitat amb Barcelona per anar a la platja. La instal·lació de la fàbrica, que s'ubicarà a l'actual avinguda de la Constitució i en la primera etapa tindrà una dimensió pràcticament equivalent a la del nucli urbà, provocarà un seguit de canvis immediats a Castelldefels. En molt poc temps, el poble experimentarà un ràpid creixement demogràfic i viurà l'arribada del moviment obrer, que fins aleshores li era totalment aliè.

«A Castelldefels hi havia una agricultura miserable i pràcticament no hi havia llocs de treball. La Rocalla va revifar l'activitat econòmica del municipi», sosté Jaume Tous, president del Grup de Recerques Històriques de Castelldefels (GREHIC). «L'elecció

de Castelldefels va estar determinada sobretot per la proximitat a la fàbrica de ciment [de Vallcarca], a més de l'existència del ferrocarril, que permetia comercialitzar amb facilitat els productes a Barcelona. L'any 1929 –l'any de les exposicions internacional de Barcelona i hispanoamericana de Sevilla– va ser un any expansiu des del punt de vista de la construcció, i l'empresa ben aviat va trobar un bon mercat», explica Josep Campmany, vocal del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat (CECBLL).

El tren havia arribat al municipi el 29 de desembre de 1881 i l'estació formava part de la línia Valls-Vilanova-Barcelona. Un altre factor decisiu és que Castelldefels tenia subministrament d'electricitat, si bé des d'una data molt més recent: el 1927. L'impacte de la Rocalla al poble va ser important i immediat: el 1932 comptava amb una plantilla de 296 obrers, que representaven més d'una tercera de la població total de Castelldefels.

A banda de les persones que abandonen la pagesia per entrar a treballar a la fàbrica, molts dels treballadors primerencs

Construcció de la fàbrica de la Rocalla a final de la dècada dels vint.

Postal de l'any 1930 que mostra l'arribada del tren a l'estació de Castelldefels.

de la Rocalla provenen d'altres zones: alguns de l'anterior factoria de Sarrià i d'altres del País Valencià, l'Aragó o Múrcia. Castelldefels comença a transformar-se de manera accelerada i el 1940 superarà els 2.000 habitants. A poc a poc queda enrere el municipi agrícola per convertir-se en una població abocada a explotar el seu potencial turístic i en què la fàbrica de fibrociment es convertirà en l'epicentre d'una certa activitat industrial que no assolirà mai els nivells d'altres municipis de la comarca.

2. La Segona República, moment d'expansió i de mobilització obrera

A la dècada dels trenta la Rocalla es consolidarà com una empresa important i la vida a Castelldefels es transformarà radicalment.

Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 van sacsejar totalment l'Espanya de l'època. La monarquia d'Alfons XIII estava molt desacreditada després de les dictadures de Miguel Primo de Rivera (1923-1930) i Dámaso Berenguer (1930-1931), que tot just havia dimitit dos mesos enrere com a president del Govern,

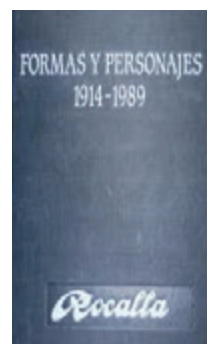
després d'encapçalar el que popularment es va conèixer com la *dictablanda*. El triomf de les forces republicanes a les principals ciutats espanyoles va desembocar en la proclamació de la Segona República i en la fugida del rei del país. Comença una etapa de canvis accelerats a escala social i política, fins que el juliol del 1936 l'intent de cop d'estat de diversos militars provoca l'inici d'una cruenta guerra civil, guanyada finalment el 1939 pel bàndol feixista que encapçalava Francisco Franco. L'esperança i els canvis socials assolits en el curt període republicà es revertiran en les gairebé quatre dècades de dictadura franquista. I, pel que fa a la Rocalla, es passarà d'una etapa d'agitació, reivindicació i fort moviment obrer a un llarg període d'atonía, sense mobilitzacions reivindicatives.

“

La Rocalla va aportar el moviment obrer a Castelldefels. Abans que s'hi instal·lés directament no existia i durant els anys trenta s'hi fan diverses vagues i hi ha sindicalistes de la Confederació Nacional del Treball (CNT) o de la UGT, explica Josep Campmany.

”

Segons recull el llibre *Formas y personajes, 1914-1989*, editat per la Rocalla amb motiu del 75è aniversari de la companyia, durant aquells anys la fàbrica «és un senyal igualment viu de l'afany de progrés: la fàbrica ja treballa a ple rendiment, fins al punt que tot just inaugurada aviat cal ampliar-la amb noves naus (1933, 1934 i 1942) per incrementar la superfície útil de producció», que en el moment de publicació del llibre s'apropa als 90.000 metres quadrats. L'empresa creix, alhora que també viu diversos conflictes que apareixen reflectits a la premsa de l'època. El novembre del 1931, per exemple, s'explica que «s'ha solucionat favorablement el conflicte que havien plantejat els treballadors de la fàbrica Rocalla S. A., [...], demanant l'acomiadament d'un encar-

Portada del llibre commemoratiu dels 75 anys de la Rocalla.

regat. Els vaguistes han tornat a la feina renunciant a la petició d'acomiadament que havia originat la vaga».

Ara bé, si hi ha una protesta que va captar l'atenció mediàtica va ser la que es va produir el 13 juliol de 1932, un incident que va arribar a provocar la mobilització d'agents dels cossos de seguretat i que va deixar imatges per al record. *ABC*, *La Vanguardia* o *Mundo Gráfico* són alguns dels mitjans que en van parlar. Segons la versió apareguda a l'*ABC* el 14 de juliol de 1932, la raó de la vaga és que tres treballadores es van negar a cotitzar pel sindicat, fet que va provocar les queixes de la resta d'obriers de la Rocalla. Mentre que els propietaris no hi van veure cap problema, el gruix dels treballadors va negar-se a treballar aquell dia i va iniciar-se una negociació que no va prosperar i en què l'empresa hauria amenaçat els vaguistes amb l'acomiadament.

En el moment en què s'acabava la jornada laboral van arribar agents de la Guàrdia d'Assalt i la Guàrdia Civil fortament armats, un fet que va provocar que els obrers aturessin la protesta. El fort

Un grup de dones sortint d'un dels tallers de la Rocalla davant la forta presència policial durant la vaga del juliol del 1932.

desplegament dels cossos i forces de seguretat, decidit pel governador civil de Barcelona, Joan Moles, s'explica per la creença que el que s'havia declarat realment era una vaga revolucionària. Els agents van escorcollar la fàbrica i van detenir vuit operaris que eren dins i tres més que estaven a prop de la planta, suposadament per repartir «propaganda extremista». Inicialment, la premsa va assegurar que la direcció de la Rocalla havia acomiadat les tres aprenentes que s'havien negat a cotitzar al sindicat, acceptant per tant les demandes del gruix dels obrers, un fet que hauria comportat una multa governativa als propietaris de l'empresa. L'endemà, però, la informació es va desmentir i sembla que les aprenentes s'haurien reincorporat a la feina.

L'abril del 1933 hi va haver una altra vaga a la Rocalla. Les raons, probablement reivindicacions de millores laborals, no són clares pel que va transcendir a la premsa de l'època. El 7 d'abril, *La Vanguardia* publicava que el governador civil de Barcelona –aleshores Claudi Ametlla, que el gener havia rellevat Joan Moles–

Membres de la Guàrdia Civil i de la Guàrdia d'Assalt desplegats davant la fàbrica de la Rocalla l'any 1932.

«manifestó a los reporteros que a mediodía se había organizado en Castelldefels una manifestación, la cual se dirigió al Ayuntamiento pidiendo fueran expulsados de la localidad unos extremistas que la perturban [...]. Con motivo de la manifestación, se concentraron en Castelldefels fuerzas de la guardia civil, la cual logró apaciguar los ánimos, no ocurriendo incidentes. La actitud del vecindario obedece a suponer que, debida a los manejos de los extremistas, no se logra solucionar la huelga planteada en la fábrica Rocalla».

Al cap d'una setmana, la premsa informava que el governador civil «manifestó a los reporteros haber prohibido la asamblea obrera que estaba anunciada para ayer tarde en Castelldefels, para tratar del conflicto de la fábrica Rocalla, conflicto que el señor Ametlla considera totalmente resuelto». Encara l'any següent, la premsa va informar que el desembre els Mossos d'Esquadra van detenir un tal Juan Cano Cano, un treballador de l'empresa que segons informes del cos policial hauria «capitaneado» el grup de «revoltosos» que el 7 d'octubre havien intentat parilitzar l'activitat, molt probablement en solidaritat amb la vaga general revolucionària que havia esclatat a Astúries i que també va tenir un fort impacte a Catalunya.

Tots aquests fets apareguts a la premsa permeten fer-se una idea de la conflictivitat laboral que vivia Castelldefels durant els anys de la Segona República i que sempre s'articulava al voltant de la Rocalla perquè, des que havia obert la fàbrica el 1929, era la gran indústria del municipi. El sindicat llibertari estava integrat sobretot per obrers que provenien de l'Aragó i que havien arribat al municipi per treballar a la planta de fibrociment de Josep Esteva i Saturnino Oliver. Els afiliats es trobaven sobretot al bar Primavera, després anomenat Bar Sara. La UGT, en canvi, comptava amb una majoria d'afiliats autòctons del municipi o que ja feia anys que hi residien. Tota aquesta agitació política, però, es transformaria a partir del 18 de juliol de 1936, amb l'inici de la Guerra Civil espanyola. El conflicte tindria un impacte enorme arreu i ni Castelldefels ni la Rocalla l'esquivarien.

3. La Guerra Civil: objectiu militar

Quan el conflicte bèl·lic esclata, l'alcalde de Castelldefels era Sebastià Fornés Durany, d'ERC, que seria rellevat l'octubre del 1936 pel cenetista Miguel Martínez Cayuela. En total, fins a nou persones se succeiran en el càrrec durant la Guerra Civil, sobretot pertanyents a la CNT o a ERC. Una d'elles, Joan Raventós Casanellas, que va ocupar la posició entre el març i el juliol del 1938, havia estat treballador de la Rocalla. A mesura que el conflicte avançava, l'escassetat material va arribar al municipi, que com moltes altres poblacions catalanes va ser objectiu de bombardejos durant el 1938 per part de l'aviació feixista italiana, si bé només s'hi van produir danys materials i no pas víctimes mortals. Com a mínim, no se n'ha pogut documentar cap.

El que aleshores era un municipi força tranquil que no tenia ni 2.000 habitants es va transformar durant els anys del conflicte bèl·lic. Més enllà d'alguns bombardejos i d'episodis ocasionals de violència política, com la crema de l'església, es van col·lectivitzar diverses empreses, com la mateixa Rocalla –que posteriorment tornaria a mans dels seus propietaris–, va haver-hi diverses lleves entre els joves del poble –alguns dels quals morien en combat–, va ser la seu d'un centre d'instrucció de reclutes de l'exèrcit republicà i durant uns mesos va acollir una presó de les Brigades Internacionals, al castell, i una secció del seu parc automobilístic, situat justament a la gran fàbrica de la localitat.

Pel que fa a la fàbrica, el llibre commemoratiu del 75è aniversari de l'empresa explica que el fet que la Rocalla fos col·lectivitzada «[...] no va impedir que la feina continués, si bé amb una producció irregular a causa de l'escassetat de matèria primera, per la baixa demanda dels mercats de la construcció i, finalment, per la defecció forçada de gran nombre d'empleats alistats a l'exèrcit i la requisita oficial de maquinària que l'autoritat va destinar a la producció de material bèl·lic». Cal recordar que l'agost del 1936 la Generalitat havia creat la Comissió d'Indústries de

La CNT i la UGT s'havien convertit en les principals organitzacions sindicals en l'àmbit local.

Per la proximitat amb Barcelona, Castelldefels va acollir nombrosos refugiats, que eren mantinguts per l'Ajuntament.

«Durant el període 1936-1939, com moltes altres empreses, grans, mitjanes i petites, la Rocalla va ser una companyia col·lectivitzada i sotmesa a control oficial i sindical».

Guerra (CIG), un organisme que dirigia l'aleshores conseller de Finances, Josep Tarradellas, amb l'objectiu d'organitzar i coordinar els esforços d'una part important de les indústries catalanes, que van ser reconvertides, en la fabricació de material per a l'exèrcit republicà. No hem pogut documentar amb exactitud, però, què es devia fabricar a la Rocalla durant aquest període.

Els bombardejos, en gran part recollits a la premsa, s'haurien produït fonamentalment l'any 1938 precisament per la presència de diverses instal·lacions d'interès militar, com ara la presó de les Brigades Internacionals o la mateixa Rocalla. Els atacs aeris estaven protagonitzats per l'anomenada Aviació Legionària de les Balears, formada per tropes de la Itàlia feixista de Mussolini. Tenia la seu a Mallorca i van protagonitzar episodis tan sagnants com el miler de persones assassinades a Barcelona per les bombes que van caure durant les 40 hores transcorregudes entre la nit del 16 de març de 1938 i el migdia del dia 18, o les més de 200 que van morir el 31 de maig del mateix any a Granollers com a conseqüència del bombardeig en dia de mercat.

A Castelldefels s'han documentat atacs aeris almenys el febrer i el juny del 1938. S'hi van construir diversos refugis antiaeris, encara que fos de manera molt artesanal en alguns casos, als quals acudia la població quan escoltava les sirenes que advertien de la presència dels avions italians. De refugis, se'n van fer tant al nucli urbà com a masies més allunyades del centre. I des d'on sonava la sirena? Doncs des de la fàbrica Rocalla. En comptes d'avisar els obrers que el seu torn de treball començava o arribava al final, ara servia per alertar del risc de bombardeig. Un altre exemple de la intensa relació que municipi i fàbrica tenien en aquella època.

Un dels atacs s'hauria produït el 8 de febrer d'aquell any i va ser condemnat pel ple municipal celebrat nou dies més tard. L'alcalde accidental, Segundo Berdote (del PSUC), va manifestar que Castelldefels «havia estat bombardejada per l'aviació facciosa, sense cap altre objectiu que el de produir víctimes innocents». El ple municipal, format per nou representants, va aprovar una con-

demna «enèrgica» als «crims injustificables que estava cometent contra la població civil el feixisme internacional».

A banda d'altres bombardejos, *La Vanguardia* va informar d'un altre atac ocorregut el 30 de juny de 1938, quan «aviones extranjeros al servicio de Franco» van metrallar i bombardejar un seguit d'embarcacions pesqueres que treballaven a menys de cinc milles de la costa de Castelldefels. Al cap de pocs dies, l'aviació italiana va atacar la fàbrica de la Roca, que aleshores també produïa armament lleuger i bombes de canyó, i va matar una dotzena d'obrers. La reconversió de la fàbrica era una de les conseqüències de les ordres de la CIG de Tarradellas. En canvi, no s'ha documentat que morís cap persona en els atacs aeris a Castelldefels, si bé sembla que com a mínim hi hauria hagut ferits. Els atacs no s'haurien limitat als suposats objectius militars, sinó que també haurien anat contra cases, com ara l'antiga masia de Ca n'Arnand, un edifici del segle xvi que estava ubicat a l'actual cruïlla entre els carrers Bisbe Urquinaona i Isaac Peral, a prop del qual va caure una bomba que va ensorrar sostre i parets. També aquells dies hi ha testimonis d'un bombardeig sobre la fàbrica mateix.

Es calcula que durant el conflicte els bombardejos van causar 5.000 morts a Catalunya.

Els primers refugis es van aixecar el 1937, però el procés s'acceleraria l'any següent després de la creació el març de la Junta de Defensa Passiva de Castelldefels.

Bombardeig de l'aviació italiana a la zona del Baix Llobregat cap a l'any 1938.

Ca n'Arnand. Durant la Guerra Civil, hi va caure una bomba i es van ensorrar la coberta i els trespols. Treballs de demolició de l'edifici.

Com ho vivia, la població?

Nascut el 1929, Miquel Sebastià Martínez ha estat tota la vida a Castelldefels i va passar-se gairebé tota la trajectòria professional –des del 1947 fins que es va jubilar, el 1992– treballant a la Rocalla, on va arribar a ser cap de personal. Fill d'un dels transportistes de l'empresa, que s'encarregava de traslladar amb camió el material que s'hi produïa, recorda que ell mateix va «començar a caminar a la fàbrica», ja que la seva mare hi anava cada migdia a «portar el dinar al meu pare, que hi treballava matí i tarda». «Durant la guerra, com a conseqüència dels bombardejos, molta gent del poble vam fugir a la muntanya. De fet, una bomba va caure ben a prop de casa nostra, però per sort estàvem amb la meva mare i la meva germana a una masia d'uns familiars, allunyats del nucli del poble», explica avui.

Eladi Gandia, un altre antic treballador de la Rocalla, va néixer el 1932 i, com Sebastià, ha passat tota la vida a Castelldefels. En el moment de la Guerra Civil vivia amb la família a prop de la platja i recorda que «hi havia un refugi a prop d'on ara hi ha la biblioteca, un altre que entrava a dins de la muntanya, entre d'altres. Venien a bombardejar, però recordo que hi va haver bombes que no van arribar a explotar». Gandia afegeix que en una ocasió tenia una ferida a la cama, a prop del genoll, que li dificultava caminar amb normalitat. Però va ser escoltar la sirena i «arrencar a córrer sense que notés el dolor». Era conscient que s'hi jugava la vida.

4. El pas de les Brigades Internacionals

«Quan venia l'aviació feixista, sonava la sirena de la Rocalla i la gent es feia un fart de córrer per arribar al refugi», rememora Eladi Gandia.

Com hem dit, en aquest període la població de Castelldefels no superava les 2.000 persones, però durant uns mesos del 1938 se n'hi van afegir unes 700 o 800 que estaven militaritzades, sumant-hi els soldats republicans i els brigadistes internacionals. «En un poble encara petit, imagina quin devia ser l'impacte de l'arribada de 500 o 600 brigadistes d'arreu del món, tant a escala econòmica com en qualsevol altre sentit», comenta l'historiador Alfonso López Borgoñoz.

Miquel Sebastià, que aleshores tenia nou anys, guarda un bon record del contacte amb els brigadistes: «Durant uns mesos va haver-hi molts estrangers, però als *crios* ens tractaven molt bé. Tenien una cuina de campanya i cada diumenge feien una cassolada d'arròs amb llet i ens omplien el plat. També repartien dinar per a la gent del poble. Era una època en què hi havia molta escassetat i recordo que passàvem gana, fins al punt que nosaltres teníem sort que ens ajudaven familiars pagesos».

Els brigadistes internacionals, els voluntaris d'esquerres provinents d'arreu del món –tot i que sobretot europeus– que havien acudit a Espanya a combatre el feixisme, van començar a arribar al municipi durant el març del 1938. Com a conseqüència de l'avanç de les tropes de Franco es va evacuar la base central d'Albacete per traslladar-la a Barcelona. Al castell de Castelldefels s'hi va establir una casa de prevenció dels brigadistes, el que dit amb altres paraules era la presó disciplinària dels voluntaris. Un espai que no va guanyar-se gaire bona fama. Segons recull López Borgoñó al llibre *Las Brigadas Internacionales en Castelldefels* (GREHIC, 2015), s'hi van cometre nombrosos casos de maltractaments i assassinats. Prèviament, al castell hi havia un centre d'instrucció per a soldats republicans, que devia començar l'activitat l'estiu del 1937 i que arran del trasllat a Catalunya dels voluntaris internacionals es va reubicar a la platja del municipi, on va continuar funcionant probablement fins a l'estiu. Per tant, era constant la presència de soldats a la platja, que rebien preparació abans de ser enviats al front.

La presència dels brigadistes no es limitava al castell, sinó que la fàbrica Rocalla, l'altre espai construït de grans dimensions que hi havia a la localitat, es va utilitzar com a base d'una de les seccions del seu parc automobilístic. Entre els diversos responsables de la secció instal·lada a la Rocalla va haver-hi el major alemany Franz Raab, el comandant italià Guillermo Mansana, el brigadista austríac Adolf Falkenberg, el capità italià Carlo Umberto Cosulich o el brigadista suís Paul Walden. Tot i els bons records de Miquel Sebastià, el pas dels brigadistes pel municipi

Imatge de Miquel Sebastià, el tercer per l'esquerra.

Milicians republicans a la platja de Castelldefels el 1938.

no es pot dir que fos impecable. Diversos historiadors han recollit testimonis que han documentat els casos de maltractaments, tortures i execucions que van patir alguns dels infortunats que van ser tancats a la presó dels brigadistes, especialment durant els mesos que el centre va estar dirigit pel croat Emil Copic i pel francès Marcel Lantez.

L'impacte dels brigadistes va tenir també altres dimensions, algunes de força lògiques si tenim en compte que majoritàriament eren homes joves, d'entre 25 i 35 anys. Se sap, per exemple, que una veïna de Castelldefels, Enriqueta Barqués, es va casar amb el brigadista eslovac Jean Dryja durant la primavera del 1938. El 13 de febrer de 1939 va néixer Rosa Dryja, que no va arribar a conèixer mai el seu pare. Vint dies abans, va haver d'abandonar Castelldefels, com la resta de brigadistes que hi quedaven, davant la imminent arribada de les tropes franquistes. El gruix dels voluntaris internacionals havia sortit d'Espanya mesos abans, després que el Comitè de No-Intervenció n'ordenés la retirada el setembre del 1938. El Comitè, al qual van participar 27 països, pretenia evitar la internacionalització del conflicte bèl·lic. Segons explica López Borgoñoz, Dryja hauria intentat que la seva dona

El nivell de brutalitat dels brigadistes va ser tal que va provocar la intervenció del Servei d'Informació Militar, que va destituir i jutjar els responsables.

ELS DIBUIXOS DELS BRIGADISTES

Uns treballs de reforma de la capella de la Salut del castell de Castelldefels duts a terme l'any 1989 van permetre recuperar tota una sèrie de grafitis fets pels brigadistes que hi van romandre presos. S'hi poden trobar retrats, caricatures, paisatges, missatges polítics i personals, dedicatòries o simples signatures. Els dibuixos van ser restaurats i actualment és possible veure'ls.

l'acompanyés en la fugida, però el pare de Barqués, que aleshores estava embarassada de vuit mesos, va impedir-ho. Abans de la guerra, la noia havia treballat com a operària a la Rocalla, com tantes persones del Castelldefels de l'època i de les futures generacions.

En el Castelldefels en guerra, l'Ajuntament també es va encarregar d'emetre moneda, un fet possible gràcies a l'aprovació per part del Govern de la Generalitat de la Llei municipal catalana el 9 d'octubre de 1936. La normativa, que estava impulsada per Josep Tarradellas, que, com ja hem dit, era conseller de Finances del Govern presidit per Lluís Companys, pretenia donar resposta als problemes financers que tenia la República en plena contesa. Mesos més tard, l'abril del 1937, el ple municipal va acordar emetre paper moneda local, amb bitllets d'una pesseta i de cinquanta cèntims. Els bitllets apareixerien al cap de dos mesos i si en parlem aquí és perquè retrataven diversos aspectes del municipi: les platges, la feina al camp, a la construcció o a la fàbrica, en clara

Les dones a la Rocalla

La contribució del treball femení en el procés d'industrialització a Catalunya va ser força significativa a final del segle XIX i començament del XX. La importància de la presència de la dona variava segons el sector, però hi ha constància que cap al 1900 les tres quartes parts de la mà d'obra de les indústries tèxtils era femenina i que a la indústria del cotó, que era la que tenia més pes relatiu al país, la xifra arribava al 85%. Aspectes com la progressiva mecanització de les feines industrials del tombant de segle i, posteriorment, la prohibició del treball infantil i l'escolarització obligatòria, van facilitar l'accés de les dones a les fàbriques.

Val a dir, però, que aquestes dones tenien unes condicions salarials inferiors a les dels homes i que les seves possibilitats de promoció laboral eren ben reduïdes. La mà d'obra femenina era considerada sovint secundària i complementària de la masculina. I és que les dones ocupaven a la indústria la mateixa situació subalterna que a la societat i a la família. A més, un cop acabada la jornada a temps complet a la fàbrica, havien d'encarregar-se de tota la feina domèstica no retribuïda, una problemàtica que les dones han hagut d'afrontar des que van accedir al mercat laboral i que malauradament encara avui arrossegueu.

Pel que fa a la Rocalla, tot i no disposar de dades de la composició de la plantilla per gèneres, hi ha diversos indicis que mostren que la presència femenina hi era destacada. Un primer exemple són les magnífiques fotografies que acompanyen aquestes pàgines, datades totes dues a la dècada dels trenta. A la fotografia de dalt es pot veure un grup d'operàries ocupades en la fabricació de tubs de fibrociment, mentre que a la fotografia de sota apareixen posant davant de la porta de la fàbrica un grup d'una seixantena de treballadores. És fàcil suposar que aquesta segona imatge agrupava la totalitat de dones que treballaven a l'empresa; com que a l'època la plantilla de la Rocalla rondava les 300 persones, es pot afirmar que la mà d'obra femenina representava una cinquena part del total.

Encara als anys trenta, hi ha referència en diversos diaris d'una vaga que es va produir el mes de juliol del 1932 perquè hi va haver tres treballadores de l'empresa que no es van voler syndicar. La protesta, que va comportar una espectacular mobilització d'agents de la Guàrdia Civil i de la Guàrdia d'Assalt, es va resoldre en molt pocs dies com a conseqüència, de ben segur, de la intimidadora presència policial. I una tercera mostra del pes de les dones és el testimoni de Rosa Alonso en aquest mateix llibre, que afirma que quan ella va entrar a treballar a la Rocalla a final dels seixanta «a la fàbrica hi havia força dones», per bé que on ella va desenvolupar la seva tasca, a les oficines, eren molt poques.

referència a la Rocalla. Els bitllets locals van ser legals fins que a mitjan 1938 el Govern de la República, aleshores situat a València, va declarar no vàlides aquestes monedes catalanes.

Bitllet d'una pesseta emès a Castelldefels l'any 1937.

Ja a l'etapa final del conflicte, la Rocalla havia tornat a mans dels seus propietaris. L'abril del 1939 s'acabava la guerra i començaven gairebé quatre dècades de dictadura franquista. Tot l'Estat espanyol iniciava un nou període que, òbviament, afectaria també Castelldefels i la mateixa indústria de Josep Esteva i Saturnino Oliver. Totes aquelles informacions de mobilitzacions obreres que s'havien produït durant la Segona República, que al cap i a la fi evidenciaven l'existència d'una societat viva i dinàmica que aspirava a una vida millor, desapareixen de cop. Les accions reivindicatives no tornaran a la Rocalla fins a finals dels setanta, quan la factoria passarà per una greu crisi econòmica.

5. El testimoni de dos treballadors dels anys quaranta i cinquanta

Els primers anys de la dictadura estan marcats per la dura postguerra, una etapa caracteritzada per la pobresa generalitzada,

la repressió política i la depuració d'antics càrrecs republicans de tot tipus. No hi ha dades del nombre d'obers que per raons diverses —perquè havien mort en combat, perquè van marxar a l'exili o perquè van patir algun tipus de represàlia— no van poder tornar a treballar a la Rocalla, però sí que s'ha documentat que hi va haver casos.

El pes de la fàbrica de fibrociment, que manté centenars de treballadors, és fonamental a Castelldefels. L'empresa va ampliar les instal·lacions el 1942, de manera que, malgrat l'atonía econòmica que vivia el país, és més que probable que les coses tornessin a rutllar per a l'empresa d'Esteva, Oliver i els seus dos nous socis, Joan Francesch i Joan Marí, que havien entrat al consell d'administració de la Rocalla el 1940. Les referències a la premsa sobre la Rocalla escassegen aquests anys, si bé durant la segona meitat de la dècada dels quaranta comencen a aparèixer algunes informacions, per exemple a *La Vanguardia*, vinculades a sortejos per a l'«amortización de obligaciones» emeses per l'empresa. Se'n troben el 1946, el 1947, el 1948 i el 1952. En funció de l'any, canvia el nombre d'obligacions emeses. Així, tant el 1946 com el 1947 són 65, però el 1952 ja s'eleva a 239. En tots els casos, l'anunci apareix signat per Joan Francesch, que ocupava el càrrec de «conseller secretari» del consell d'administració de la Rocalla en aquells moments.

El 1954 la companyia traslladaria les oficines de la rambla dels Estudis i la botiga del carrer Canuda al número 54 de la Via Laietana de Barcelona, on es mantindrien durant quatre dècades. I què passava a l'empresa? Segons la descripció que es fa de la situació en el llibre homenatge als 75 anys, «la vida industrial de la Rocalla, després de les impositcions restrictives de la situació espanyola, reprèn l'activitat amb un acusat ritme ascendent. Recordem, per exemple, la construcció d'habitatges socials per als treballadors, la gran diversificació industrial i comercial de la producció o la creixent automatització de processos que s'observa sobretot a partir del 1958».

A Castelldefels la població s'estabilitza i passa de 2.013 habitants el 1940 a tenir-ne 2.039 el 1950.

Flota de camions de la Rocalla a la dècada dels cinquanta.

«A l'època, a la fàbrica devíem ser uns 400 treballadors».

És durant aquells anys quan Miquel Sebastià comença a treballar a la fàbrica. Entrevistat amb motiu de l'elaboració d'aquest llibre, Sebastià recorda que la seva aspiració era «anar a la universitat», però que hi havia «molta necessitat a casa» i això el va obligar a posar-se a treballar «als 12 anys». Primer, fent de peó. En aquella època encara anava a escola als vespres. «La Rocalla buscava un aprenent per fer d'auxiliar administratiu i el mestre de l'escola em va recomanar. El 9 de juny de 1947, quan encara no tenia 18 anys, va ser el meu primer dia a l'empresa, on em passaria ja la resta de la carrera professional, fins que em vaig jubilar el 1992». Sebastià va fer feines de despatx tota la vida a la fàbrica de Castelldefels, amb l'excepció dels darrers vuit anys, quan va passar a treballar a les oficines de la Via Laietana, quan l'empresa ja havia passat a mans d'Uralita.

Sobre els seus inicis a l'empresa detalla que «en aquella època ja hi havia treballadors de diferents parts d'Espanya, sobretot aragonesos, valencians o murcians, i l'empresa començava a tenir representants a tot arreu per vendre els seus productes». Sebastià recorda l'enorme extensió que ocupava la planta industrial, perquè havia de tenir grans patis a l'aire lliure per assecar el que s'hi produïa, com ara

les planxes per a teulades que van fer-se omnipresents a bona part del territori espanyol, els tubs i les plaques de fibrociment. També comenta que l'actitud dels dos fundadors de l'empresa no era la mateixa, ja que, mentre que Saturnino Oliver sí que es desplaçava sovint fins a les instal·lacions de Castelldefels, Josep Esteva no ho feia «quasi mai».

A la segona meitat de la dècada dels quaranta també va entrar a treballar a la Rocalla Eladi Gandia, aleshores tot just un adolescent. «El meu pare era manyà i havia passat per la fàbrica de Cubiertas y Tejados i després va començar a treballar a la Rocalla», recorda. Gandia, però, no s'hi va estar gaires anys. «El meu pare s'havia posat malalt i la meua mare va parlar amb el director de la fàbrica, el senyor Colomé, per veure si jo podia entrar-hi a treballar, i em van agafar d'aprenent a la secció elèctrica. Aleshores érem uns 400 a la fàbrica i no és que estiguéssim massa ben pagats, però molts treballaven des de les sis del matí fins a les dues del migdia, de manera que a la tarda podien fer hores a altres empreses del poble o de la comarca. La veritat és que a la Rocalla s'hi treballava força, però tampoc no es pot dir que en sortissis mort».

Gandia, que va deixar la fàbrica quan tot just tenia 21 o 22 anys, havent ampliat els seus coneixements en el camp de l'electrònica, fet que li va permetre dedicar-se a arreglar televisors, recorda que:

“

L'ambient a l'interior de la fàbrica sempre era molt carregat. **El contacte amb l'amiant era constant** i a tot arreu hi havia permanentment una capa de pols blanca que, òbviament, respiràvem. **Ningú no ens explicava que ens podia comportar un problema per a la salut** i l'única revisió que ens feien en aquella època era per la silicosi [una altra malaltia pulmonar, molt comuna, per exemple, entre els treballadors de la Roca], al mateix dispensari mèdic que tenia la fàbrica. També és cert que aleshores hi havia molt de desconeixement sobre els efectes que provocava el contacte amb l'amiant, però amb el temps es va saber que el perjudici es multiplicava en els casos de les persones que fumaven.

”

Contraportada del programa de la festa major d'estiu del 1948 que mostra els diferents productes de la Rocalla.

Durant dècades, va ser força habitual que diverses generacions d'una mateixa família treballassin a la fàbrica.

L'antic electricista també afegeix que les mesures de protecció eren poques, per no dir inexistent, i que el contacte amb l'amiant era constant i directe.

“ Gandia recorda que la percepció que hi havia al poble sobre l'empresa va començar a canviar a partir dels anys setanta, quan van anar apareixent casos greus de malaltia; es començarà a parlar del mal de la Rocalla i a tenir més coneixement sobre les conseqüències d'aspirar la pols de l'amiant. La gent ja no hi volia treballar, afegeix.

L'amiant arribava amb sacs de jute, un material entreteixit que deixava passar tota la pols.

Miquel Sebastià també posa èmfasi en el fet que les condicions laborals no eren especialment positives a la Rocalla i, per exemple, destaca que «la Roca pagava millor». No és estrany, doncs, que molts nous veïns de la localitat acabessin treballant a l'empresa de Gavà en comptes de fer-ho a la fàbrica de fibrociment. Per a l'aleshores integrant de l'àrea d'administració l'ambient a l'empresa era «prou acceptable» i admet que durant molt de temps les mobilitzacions internes van desaparèixer completament, en consonància amb l'època que vivia el país. Per a Gandia, directament, la majoria dels treballadors del moment «no tenia preocupacions polítiques», simplement «anaven fent».

6. El boom dels seixanta, la millor època de la Rocalla

Durant la dècada dels seixanta l'Estat espanyol viurà una gran transformació econòmica, que es notarà especialment als territoris més industrialitzats. La població catalana, sobretot la de les comarques metropolitanes, es dispararà en pocs anys amb l'arribada de persones provinents del sud de la península Ibèrica, la majoria

de les quals eren extremerques i andaluses. I Castelldefels no s'escapà d'aquesta dinàmica. Si el 1960 hi vivien gairebé 4.000 habitants, deu anys després la xifra s'havia enfilat per damunt dels 13.200 i el 1980 ja superava els 23.500. Entre altres qüestions, els moviments migratoris van provocar un autèntic *boom* constructiu, que va afavorir les empreses del sector, com ara la Rocalla, que experimentarà una forta expansió i viurà una etapa daurada: arribarà al miler de treballadors –uns 700 dels quals a Castelldefels– i obrirà una segona fàbrica a Còrdova el 1966, amb la intenció d'abaratir costos de transport de cara als objectius d'abastir el mercat del sud de la Península i d'iniciar les exportacions de part de la producció a l'estranger. Són, en resum, anys de molts canvis.

La «Rocalla consolida objectius i torna a ampliar les instal·lacions de la fàbrica de Castelldefels. Responent a la reactivació produïda pel Pla d'estabilització econòmica [del 1959] previ als plans de desenvolupament, emprèn a Còrdova la construcció de la segona

Imatge de les oficines de la Rocalla a Castelldefels cap al 1965.

Anunci d'una campanya benèfica de la Rocalla de l'any 1958.

gran planta industrial», explica l'empresa al seu llibre commemoratiu dels 75 anys. Una mostra de l'expansió de la companyia és que la publicitat a la premsa, habitual durant els anys vint i trenta, torna amb força. Ja el 1957 apareixen anuncis a pàgina sencera a *La Vanguardia*, on es promociona com una companyia de «materiales de amianto y cemento para la construcción». El 20 d'abril de 1958, també a pàgina sencera, s'informa de la col·laboració «desinteresada» amb la campanya benèfica de Ràdio Nacional d'Espanya (RNE), a través de la cessió d'un pavelló instal·lat al centre de la plaça Catalunya de Barcelona, fet que li serveix per posicionar la idoneïtat dels seus materials «para la construcción de stands y otras instalaciones para ferias de muestras y similares». És precisament en aquells anys que es mecanitza el procés industrial de producció i, com a conseqüència d'això, el consum d'amiant es dispara, així com la capacitat de fabricació de l'empresa.

Durant aquells anys hi haurà canvis substancials a la direcció. El maig del 1963 va morir Josep Esteva i Casals, el fundador de la Rocalla i president del consell d'administració. El rellevarà qui durant les dècades precedents n'ha estat la mà dreta, Saturnino Oliver, que s'hi mantindrà fins al 1970, quan serà ell qui traspasarà. Oliver serà l'encarregat d'encapçalar la delegació de la companyia que l'agost del 1964 va ser rebuda al Palacio del Pardo de Madrid pel dictador, Francisco Franco. La raó és que, amb motiu del seu 50è aniversari, la Rocalla va ser guardonada amb el títol d'«empresa ejemplar». A Oliver el van acompanyar Joan Maria Corominas, conseller secretari del consell d'administració, i els consellers Josep Lluís Francesch i Josep Flotats. Aquell 1964 van aparèixer diversos anuncis a premsa amb motiu de les bodes d'or de la Rocalla, sempre amb el lema «Cincuenta años al servicio de la construcción española». I en els anys posteriors, a la publicitat de l'empresa, sempre s'hi afegirà el segell d'«empresa ejemplar» que li havia atorgat la dictadura.

A més, el mateix any es van construir els coneguts com a *pisos de la Rocalla*, que eren 54 habitatges situats entre el car-

Implicació social posada en dubte

Els pisos de la Rocalla representen una excepció en una empresa que en els seus 65 anys d'història a Castelldefels no va destacar per retornar al municipi part dels beneficis econòmics que hi obtenia. En aquest sentit, en l'edició del 7 de juliol de 1959 *La Vanguardia* explica que 28 treballadors de l'empresa havien adquirit una moto Lambretta gràcies al fet que la Rocalla «atenta siempre al bienestar de sus productores, tiene constituido un fondo de ayuda social, que ha hecho posible facilitar la adquisición de estas unidades de la popular scooter, satisfaciendo con ello el deseo de quienes aspiraban a entrar en posesión de un medio moderno y económico de locomoción, que, aparte ayudarles en su labor cotidiana, les procurará solaz y recreo familiar en los días festivos». Els treballadors consultats per a l'elaboració d'aquest llibre, però, subratllen que l'empresa «no feia res» socialment parlant, no estava implicada amb el municipi més enllà de tenir-hi la fàbrica.

En aquest sentit, Josep Campmany, subratlla que «no va tenir mai una actitud socialment proactiva». Afegeix que el contrast amb la Roca era absolut, ja que l'empresa de sanitaris es va encarregar de construir l'hospital de Viladecans, a més d'aixecar un col·legi, una residència d'avis, molts habitatges per als obrers i equipaments esportius a Gavà.

rer Bisbe Urquinaona i el carrer Església de Castelldefels. Tres dècades abans, quan la companyia s'havia instal·lat al municipi, també s'havien aixecat una vintena de cases, en aquest cas situades als actuals Doctor Trueta i Santiago Rusiñol. Els immobles del 1964 van ser destinats a treballadors de l'empresa, que vivia un moment de forta expansió –ja superava els 850 empleats– i que va ser el lloc de destí d'una part dels nouvinguts al municipi, en aquesta ocasió provinents sobretot d'Andalusia i Extremadura. Entre ells hi havia, per exemple, Jesús Sánchez Pajares, que amb els anys es convertiria en un històric dirigent sindical i activista veïnal, a més de regidor d'Iniciativa per Catalunya (IC) a l'Ajuntament de Castelldefels durant poc més de tres anys (1988-1991).

Sánchez Pajares, que va morir el 2007, va començar a treballar a la Rocalla el 1963, en un moment en què «l'amiant es manipulava sense cap mena de protecció», segons recorda el llibre *La transició política*, escrit per Lluís Felip Jorcano i editat

Els pisos de la Rocalla, amb el castell de fons, en una imatge dels vuitanta.

pel GREHIC. El futur dirigent sindical tot just hi va treballar un parell d'anys a la fàbrica, en l'època en què naixien i s'expandien les Comissions Obreres (CCOO), de les quals en un futur seria un important dirigent comarcal. L'activitat sindical, però, no era important a la factoria de Castelldefels, on «la preocupació dels treballadors és treballar més, fer el màxim d'hores extres possibles», sense que hi hagués un esperit de confrontació que sí que trobaria a la veïna Roca de Gavà, on entraria el 1972 i on es convertiria en un dels molts protagonistes de la històrica vaga desenvolupada entre el novembre del 1976 i el febrer del 1977. Segons aquest llibre, l'activista va passar «d'un fred i submís ambient a la Rocalla a un altre de ben calent, d'obriers inquiets i reivindicatius, que tenien la patronal en escac constant».

Els pisos de la Rocalla restarien dempeus fins al 2008, quan van ser demolits. De fet, el febrer d'aquell any se'n van fer un acte de comiat. Inicialment, els treballadors hi vivien de lloguer, però amb els anys la majoria va comprar-los. Un dels materials emprats en la construcció havia estat l'amiant. Un cop tirats a terra, a l'espai es van aixecar 114 pisos nous, una part dels quals va anar a parar als antics residents dels habitatges de la Rocalla.

Un nombre important dels nouvinguts s'instal·larien al futur barri de Vista Alegre.

7. La bonança s'acaba

La segona meitat dels anys seixanta l'empresa continuarà amb un ritme molt elevat de producció i, progressivament, les instal·lacions de Castelldefels es modernitzen. A la premsa s'anuncien els nous productes, com la «nueva tubería sanitaria con ventajas competitivas» o la «plancha ondulada superonda en color rojo», que juntament amb els de la rival Uralita es fan omnipresents per la geografia espanyola. De fet, la Rocalla va tancar la dècada amb sucursals a Girona, Madrid, València, Sevilla i Badalona, a banda de les fàbriques de Castelldefels i Còrdova, les oficines centrals de la Via Laietana de Barcelona i «agents i representants a tot Espanya».

Anunci de la «plancha ondulada superonda» publicat els anys setanta.

El 1969 l'empresa assolí noves fites, com ara «el material anti-fuego Rocalite» o una nova «tubería de presión». El juliol del 1970 va morir Saturnino Oliver, l'altre cofundador d'una empresa que, tot i que encara no ho sabia, estava a prop de tancar la seva millor etapa. Després de la seva mort es va crear la fundació benèfica Saturnino Oliver Gras, però el seu àmbit d'actuació va ser fonamentalment Barcelona i no pas Castelldefels.

En aquella època de creixement econòmic i expansió de l'empresa, Rosa Alonso va començar a treballar a la Rocalla, concretament el 1968, tot just amb 14 anys. «Jo estudiava batxillerat, quan una companya de classe, filla d'un treballador de la fàbrica, va entrar a la Rocalla. Aleshores li van preguntar si coneixia algú més i em van agafar a mi. El meu primer dia va ser el 14 de juny de 1968», rememora. Alonso s'hi estaria fins al 1974, fent feines d'administrativa a les oficines que l'empresa tenia a la fàbrica de Castelldefels. Feia el torn de les sis del matí fins a les dues i a la tarda estudiava, fins que va passar a treballar d'infermera quan va acabar la carrera. «Mentre que a la fàbrica hi havia força dones, a les oficines érem molt poques. De fet, en la meua etapa final jo era l'única dona en un equip de vuit persones. L'ambient de treball era molt bo i treballàvem molt, perquè hi havia molta feina», detalla.

Josep Lluís Francesch, fill del Joan Francesch que havia entrat al consell de la Rocalla el 1940, i Josep Flotats prenen les regnes de la societat. Al seu llibre propagandístic s'afirma que «l'orientació d'aquesta etapa és clarament positiva i ascendent, del principi al final i en tots els camps». Però la crisi del petroli, que esclata el 1973 a escala mundial, marcarà el punt final d'aquesta bonança. Amb tot, els efectes trigaran uns anys a arribar a Espanya, i no serà fins a la segona meitat de la dècada, coincidint amb els anys de la Transició política de la dictadura a la democràcia, que afectarà la nostra economia amb tota la força. Encara el 1975, la Rocalla explica amb orgull que els seus materials estan presents en determinades cobertures de l'aeroport del Prat, mentre que el 1981 farà la coberta de l'estadi del Reial Madrid, el Santiago Bernabéu. En

aquella època, just quan la fàbrica està a punt de canviar de mans, també treballa per al Futbol Club Barcelona, en aquest cas per fer la coberta del Miniestadi, el camp de l'equip filial.

Amb l'objectiu d'augmentar la producció el 1976 s'havia comprat una màquina suïssa, de nom Bell, per fer planxes de fibrociment. Una de les persones responsables de les obres necessàries per encabir-la a la factoria va ser Jordi Sans, per la seva condició de delineant. Fill d'un operari de l'empresa i futur marit de Rosa Alonso, Sans va entrar a l'empresa el 1973 i s'hi estaria fins a jubilar-se, treballant en una de les societats del grup Uralita un cop la històrica companyia de Castelldefels va tancar les portes. Sans, que avui pateix una lleu asbestosi, feia feina de despatx, però per la seva tasca baixava permanentment a la fàbrica.

“ Sí que recordo que era molt comú que moltes persones es jubilessin i morissin aviat. En l'època anterior a quan nosaltres hi treballàvem, el contacte amb l'amiant era molt directe, després va canviar, explica Jordi Sans. Per exemple, **la matèria primera va començar a arribar amb sacs de plàstic**, de manera que no es generava pols. Abans, els sacs es descarregaven a mà, sense cap tipus de protecció, recorda.

Anunci publicat a *La Vanguardia* el 1975 que destacava la utilització de materials de la Rocalla en la reforma de l'aeroport del Prat.

Visita dels executius de la Rocalla a les instal·lacions de la fàbrica la dècada dels setanta.

8. Esclata la crisi

El 1977, l'empresa va portar a terme una ampliació de capital, però la crisi ja la colpejava amb fermesa. «La contracció del mercat de la construcció i les finances dels setanta i principis dels vuitanta no permetien mantenir certes situacions de risc», explica el llibre de l'empresa. Aviat serà el moment de l'arribada d'Uralita, però abans l'antiga Rocalla farà fallida econòmica i tornaran, més de quatre dècades després, les mobilitzacions dels treballadors. La primavera del 1978, Joan Corominas Vila, aleshores president de la Rocalla, va anunciar que les vendes de la companyia havien crescut gairebé un 50% durant el 1977, situant-se en un total de 1.900 milions de pessetes –uns 11,4 milions d'euros–, mentre que el benefici va ser de 80 milions i el *cash flow* o flux de caixa de 132. La realitat, però, és que la situació de l'empresa no era precisament positiva. El seu particular pla de sanejament va provocar al cap d'uns anys el tancament de la factoria de Còrdova i només uns mesos més tard, el 31 d'octubre de 1978, es va acordar una reducció de la jornada, de manera que els obrers passarien a treballar només quatre dies a la setmana.

La realitat, però, és que la situació de l'empresa no era precisament positiva.

La mesura, però, no va posar fi a la crisi i, a principis d'aquell any, la companyia va acomiadar una quarantena de persones, bàsicament dones i joves, a canvi d'una indemnització d'un milió de pessetes. Aquell mes d'abril, la plantilla iniciava la segona setmana consecutiva amb una aturada de 72 hores davant les «inacceptables» condicions que li imposava la direcció per renovar un conveni col·lectiu o acceptar l'acomiadament de 170 persones. En aquells moments, els treballadors de tota l'empresa s'apropaven al miler arreu de l'Estat, una xifra que decauria ràpidament els anys següents.

Feia pocs anys, després d'una certa mobilització interna i de denunciar-ho a l'Institut Nacional de Previsió (INP) i als Serveis Tècnics de la Delegació de Treball, que els treballadors cobraven un plus de toxicitat com a conseqüència dels riscos associats als productes que s'utilitzaven a la línia de producció, com ara resines o

l'amiant. En aquest sentit, en un reportatge anomenat *La dura lluita de Rocalla* publicat el 5 d'abril de 1979 al diari *Mundo Laboral*, s'assegurava que des de feia cinc anys es «vigilava» i «regulava» «el perill d'asbestosi», la insuficiència pulmonar vinculada a la inhalació de les fibres d'amiant.

“

Jordi Sans, en aquell moment afiliat a la CNT i que va formar part del comitè d'empresa, recorda que vam fer vagues per reivindicacions salarials i després contra l'acomiadament de part de la plantilla. Una de les vagues va durar uns quants dies i recordo assemblees a dins de la fàbrica amb 500 persones, en què les discussions eren fortes, perquè costava posar-se d'acord. Eren uns anys molt reivindicatius i es notava.

”

El 1980, la crisi continuava i aprofitant els actes de la diada de l'11 de setembre els treballadors de la Rocalla es van mobilitzar per reclamar una «Catalunya sense aturats». Aleshores, la direcció pretenia acomiadar gairebé 150 dels empleats de l'empresa, que en tenia uns 710. Les mobilitzacions van seguir les setmanes següents i, per exemple, el 5 de novembre un grup de treballadors va tancar-se durant unes hores a la sala d'actes de la Delegació Provincial de Treball, en protesta per l'expedient de regulació d'ocupació. El 27 de novembre es va arribar a fer una aturada, qualificada de «vaga general» pels sindicats, en solidaritat amb els treballadors de la Rocalla, que va tenir el suport del 80% dels comerços del municipi «en determinades zones» i del 90% en el cas de les, poques, empreses industrials. En aquesta ocasió, però, les mobilitzacions no van servir per salvar els llocs de treball i el pla de reestructuració va tirar endavant.

La crisi s'accentua i el 1982 tota la producció es concentra a la planta de Castelldefels, que arribarà a tenir una extensió total de 100.000 metres quadrats. En plena crisi, el primer trimestre

Amb la retallada de plantilla que s'acabava de fer ben present, extreballadors de l'empresa van mobilitzar-se el 7 de febrer davant del centre penitenciari per reclamar precisament que Borrull respongués de les seves responsabilitats, segons van informar diversos mitjans.

del 1983 la Rocalla es veu esquitxada de ple per l'anomenat *cas del frau a la Seguretat Social*. Més d'una cinquantena d'empreses haurien aconseguit liquidar els deutes pendents que hi tenien mitjançant el pagament d'una quantitat molt inferior a la que realment havien d'abonar, gràcies a la complicitat de diversos funcionaris de l'Oficina Delegada de la Inspecció de Treball (ODIT) de Barcelona. La descoberta va provocar diverses detencions i, fins i tot, empresonaments, com el de Josep Maria Borrull, gerent de la Rocalla, que va passar uns dies a la Model.

Al cap d'unes tres setmanes, membres del comitè d'empresa es van reunir amb Jordi Pujol, que vivia el seu primer mandat com a president de la Generalitat. Borrull seguia a la presó i els treballadors van manifestar al president la seva inquietud perquè la situació l'acabessin pagant ells mitjançant nous acomiadaments.

El juny del 1983, la Rocalla va demanar la suspensió de pagaments, després de declarar uns actius de 3.654 milions de pessetes i uns deutes de 1.878.

Com a principals creditors tenia la Seguretat Social, amb 348 milions; el Banc Exterior d'Espanya, amb 202; la Financera Caspe, amb 185; Hisenda, amb 117 milions, i Cementos Uniland, amb 81 milions. La cimitera de la família Fradera, en aquell moment en copropietat amb els Romeu, havia estat proveïdora habitual de l'empresa de Castelldefels i, com hem explicat, va participar en l'obertura de la fàbrica al municipi, en aquell llunyà 1929, quan va aliar-se temporalment amb Josep Esteva i Saturnino Oliver. Curiosament, poques setmanes abans de la sol·licitud de suspensió de pagaments s'havia aprovat el nou conveni col·lectiu de l'empresa, que va ser signat pels representants de la comissió negociadora, formada per CCOO, UGT, independents i la Confederación General de Cuadros (CGC).

El juny del 1984, la Rocalla va sortir de la suspensió de pagaments, però ja aleshores estava en mans d'Uralita i ha-

Pujol, con empresarios y trabajadores. Foto: Pérez de Rozas

Empresarios y trabajadores expresan sus preocupaciones al president Pujol

El presidente Jordi Pujol ha recibido a doscientos empresarios de Igualada y de la comarca de l'Anoia, quienes le han transmitido el desencanto que comporta el empresariado el asunto de la Seguridad Social que afecta actualmente a siete empresas igualadinas con siete personas encerradas en la cárcel. También han transmitido al presidente de la Generalitat su inquietud por el método que se está utilizando que afecta a personas, algunas sin cargos titulares, y que significa una problemática personal, una problemática comercial por la incertidumbre en el comercio, y una problemática financiera.

Los empresarios han señalado a Pujol que todo esto crea en el empresariado de l'Anoia una inquietud que puede repercutir en una falta de inversiones y en

una inestabilidad de puestos de trabajo. Finalmente han solicitado al presidente que intervenga, como primera autoridad de Cataluña, en lo que sea posible para que se solucione todo este caso y que ayude a devolver la confianza al mundo empresarial.

Por otra parte, el presidente Pujol ha recibido al comité de empresa de Rocalla, S. A. El motivo de esta visita ha sido también la de manifestar su inquietud y preocupación debido al hecho de que el gerente-adjunto y el jefe del personal de esta empresa están en la cárcel por el caso de la Seguridad Social, lo que comporta una inestabilidad en dicha empresa.

Estos trabajadores hicieron un esfuerzo en el momento de la reestructuración de la plantilla de la empresa que se efectuó

en el año 1980. Estos trabajadores temen que ahora el hecho del momento grave por el que pasa la empresa por el encarcelamiento de su gerente-adjunto y su jefe de personal tenga como consecuencia un nuevo sacrificio en la estabilidad de los nuevos puestos de trabajo. El comité de empresa de Rocalla ha pedido a Jordi Pujol que se haga portavoz de su inquietud.

El presidente ha recordado en todo momento que el poder judicial es independiente, ha explicado que ha hecho todas las gestiones que son posibles hacer en este campo, y ha comunicado que en los próximos días tiene concertada una entrevista con el presidente del Consejo del Poder Judicial, señor Sáinz de Robles, quien visitará Barcelona.

Notícia apareguda a *La Vanguardia* el 27 de febrer de 1983 sobre la reunió dels treballadors de la Rocalla amb Jordi Pujol.

via portat a terme una nova retallada de plantilla —«el 1985 quedaven 260 treballadors», recorda Miquel Sebastià—. Josep Lluís Francesch Casanovas s'hi mantenia com a conseller gerent i, segons l'edició de *La Vanguardia* del 18 de novembre de 1984, «la empresa possee una estructura adecuada y vuelve a la senda de la rentabilidad, con perspectivas reconfortantes para 1985».

9. En mans d'Uralita

La situació de crisi va acabar provocant que Uralita, la seva històrica rival i la líder en la producció de fibrociment a l'Estat espanyol, absorbís la Rocalla, en quedar-se el 100% de les accions, si bé formalment la companyia de Castelldefels va mantenir la denominació. El 1988, la companyia va portar a terme una ampliació de capital per valor de 457 milions de pessetes i uns mesos més tard, ja el gener del 1989, va anunciar la seva entrada a la Borsa de Barcelona. En la informació que va aparèixer arran de la sortida als parquets, es destacava que després que el 1983 passés a formar part del grup Uralita, les vendes de la Rocalla s'havien recuperat després de retallar la plantilla —el 1989 tenia 252 treballadors, 170 dels quals es dedicaven a la producció industrial a la factoria de Castelldefels, a més de mantenir sis delegacions i 25 magatzems propis repartits pel territori espanyol—. La fàbrica tenia una capacitat de producció de 70.000 tones anuals de fibrociment, un producte que amb tots els seus derivats li aportava el 57% del volum de negoci. Amb unes vendes el 1988 de 7.410 milions de pessetes —gairebé el doble que les de l'any anterior— representava al voltant del 6% de la xifra de negoci d'Uralita, aleshores un grup gegantí. Aproximadament una sisena part, uns 1.200 milions, provenien de l'exterior.

La realitat, però, és que a les bodes de platí tot just restaven cinc anys perquè la fàbrica Rocalla tanqués definitivament les portes.

Després de presentar els resultats, aquell 1989, en el llibre commemoratiu del 75è aniversari, l'empresa assegurava que l'etapa difícil estava «sòlidament superada» i que l'entrada d'Uralita en el capital —amb el control majoritari de les accions, cosa que no es menciona— havia permès «unir esforços» i crear «les millors condicions per seguir venent al sector de la construcció, no només a Espanya, sinó també als països on exporta». En aquell moment, s'afirma que Uralita era «el primer fabricant de materials per a la construcció» de l'Estat.

A més del llibre, l'empresa també va editar un vídeo on curiosament en cap moment es pronuncia la paraula *amiant*, i s'explica que la fabricació del fibrociment s'aconsegueix mitjançant la mes-

cla de ciment i «fibres minerals». Una part important de les vendes són a l'exterior. Si bé durant una època el mercat preferent de la Rocalla va ser l'Orient Pròxim, ja aleshores és a Europa on es destinen «10.000 camions anuals». Per facilitar aquestes operacions, la companyia arriba a constituir dues societats foranes, Veroc a Bèlgica i Maximat a França. En aquell moment, la Rocalla també controlava Poliglás, una companyia que tenia factories a Barcelona, Tarragona, Madrid i Sevilla dedicada a la producció de fibra de vidre i de diversos productes de poliestirè per a la construcció. Paral·lelament, també van tornar els anuncis a la premsa i, per exemple, durant l'abril d'aquell any en van aparèixer a pàgina sencera a *La Vanguardia* anunciant la seva participació a la fira Construmat i presentant-se com a «maestro de obras».

Miquel Sebastià va viure el procés de canvi de mans i al cap de poc temps va deixar de treballar a les oficines de la fàbrica de Castelldefels per traslladar-se a les oficines de la Via Laietana. La realitat és que l'entrada d'Uralita no va ser precisament un revulsiu, sinó que la històrica empresa va encarar uns darrers anys de clara decadència, malgrat algunes celebracions esporàdiques, com el 75è aniversari. En opinió de Josep Campmany, l'operació no deixa de ser una «típica estratègia empresarial. Tens un competidor, te'l quedes i l'elimines i aconsegueixes el monopoli del producte».

“

Per a Alfonso López Borgoñoz, la gent es pensava que l'arribada d'Uralita seria la solució, però tot plegat va ser la crònica d'una mort anunciada. La Rocalla ja estava en decadència i el final no va ser inesperat. Ara bé, per a molta gent del municipi, que hi havia treballat o tenia familiars que ho havien fet, era un referent. Sí que s'ha de dir que la imatge de l'empresa va canviar a mesura que van sorgir casos de persones que emmalaltien per culpa del contacte amb l'amiant. No s'era conscient del dany que provocava.

”

Anunci de la Rocalla publicat a *La Vanguardia* l'abril del 1989.

«El tracte de la gent d'Uralita era molt diferent del que havíem tingut sempre; eren més distants i menys accessibles als treballadors», comenta Sebastià.

Jordi Sans també va deixar les oficines de la factoria de Castelldefels per passar a treballar com a comercial, amb la seu de la Via Laietana de Barcelona com a camp d'operacions. Encara aleshores recorda viatjar per tot Espanya, a banda d'alguna expedició esporàdica a Milà, per visitar clients o obres en què s'utilitzaven els productes de l'empresa. El tancament definitiu de la fàbrica del seu municipi tampoc no l'agafà de sorpresa, «perquè ja portàvem uns anys dolents».

10. Tancament, demolició i l'amarg record de l'amiant

Als darrers anys d'història de la Rocalla, ja dins d'Uralita, van tornar les pèrdues. El 1990, la companyia encara havia aportat un benefici de 370 milions de pessetes, però 12 mesos més tard, i com a conseqüència de la crisi de la construcció, els resultats s'havien capgirat completament i va perdre 144 milions. El juny del 1992, Uralita va augmentar la seva participació, passant de controlar el 66% al 81% del capital. La realitat, però, és que la planta vivia els darrers mesos. A principis del 1993, la fàbrica Rocalla va tancar les portes, si bé no se'n va demolir l'enorme factoria, que ocupava una gran extensió de terreny del municipi, fins al 1994. Sans explica que, quan l'ús generalitzat del fibrociment per fer teulades va substituir-se per altres materials, com ara xapes metàl·liques, l'empresa ja no va poder adaptar-se, perquè precisament era el seu producte estrella i a l'etapa final ja només «es posava a granges».

Des del punt de vista empresarial, el nom de Rocalla S.A. va passar a la història el 31 de desembre de 1994, quan va ser substituït pel d'Energía e Industrias Aragonesas, EIA, S.A., una societat amb seu social a Madrid. També era filial d'una Uralita que des del 1993 ja no estava en mans de la família March, que l'havien venut a inversors estrangers. La fàbrica de Cerdanyola, per cert, tancaria les portes ben aviat, el 1997. En el moment de fer-ho la Roca-

lla, el nombre de treballadors ja s'havia aprimat molt –«portàvem anys amb baixes incentivades», explica Sans– i una part dels que quedaven van passar a ser ocupats en d'altres societats d'Uralita, ja fos a Cerdanyola o en d'altres ubicacions, com ara un magatzem a Abrera, o van optar per buscar feina en altres empreses locals. «L'empresa tenia pressa a vendre's les naus», afegeix. «Les coses havien canviat molt, Castelldefels havia crescut i era molt més fàcil treballar en altres companyies», subratlla Rosa Alonso.

El mateix 1994 es van demolir les naus de l'antiga fàbrica de la Rocalla. Però en aquell moment havien canviat moltes coses i la percepció del perill va incrementar-se molt més quan equips especialitzats i molt protegits van portar-hi a terme prèviament un procés de desamiantització. Jordi Sans, que va assistir-hi com una de les persones responsables d'Uralita perquè tot es fes complint la normativa, recorda que el desmuntatge va durar ben bé un parell de mesos i que les plaques de fibrociment que es treien de la teulada s'enviaven a un abocador especial de Viladecavalls (Vallès Occidental). Només cal repassar les notícies de l'època per veure com ja començava a ser *vox populi* el perill de l'amiant i a les informacions s'advertia de l'elevat volum de persones que

El tancament de la fàbrica el 1993 no va significar el punt final de l'empresa, que des d'aleshores no ha deixat d'acumular notícies negatives com a conseqüència dels danys a la salut provocats per l'amiant.

PUBLIREPORTATGE DEL 1994

El març del 1994 l'Ajuntament de Castelldefels va pagar un publireportatge de dues pàgines senceres a *La Vanguardia* que dedicava un apartat a la Rocalla. S'hi explicava la influència que l'empresa havia tingut al municipi: «Se cuenta por docenas aquellos que pudieron efectuar su aprendizaje, aprovechando que la fábrica tenía importantes talleres para el mantenimiento de sus instalaciones en las ramas de electricidad, fontanería, carpintería, pintura, mecánica. Generaciones de habitantes de este municipio catalán han pasado por las instalaciones de Rocalla, adquiriendo un oficio». Ni una sola paraula sobre l'amiant, simplement una menció que quan «Castelldefels se ha convertido en una bonita villa residencial al borde del mar, cualquier industria pesada en el centro del municipio no hace ningún bien a la imagen limpia de la ciudad».

moririen per culpa d'haver-ne inhalat. El material, per cert, encara no estava prohibit a l'Estat espanyol, però sí a diversos països europeus. El 1997, en un altre publireportatge a *La Vanguardia*, l'Ajuntament de Castelldefels destacava que la ciutat veuria néixer «nuevas zonas urbanas ligadas a la gran demanda de vivienda, como las zonas residenciales de Can Bou y Rocalla, ésta última emplazada en los antiguos terrenos de una fábrica, donde se ha substituido un complejo industrial obsoleto y contaminante por una promoción de pisos y zonas verdes para el disfrute de los vecinos». El llenguatge ja havia canviat.

L'enorme zona que ocupaven les diverses naus de l'empresa es va omplir amb habitatges, comerços, espais públics –com uns jardins– o equipaments. De fet, el març del 2004 es van inaugurar els jardins de la Rocalla, que serien renovats posteriorment, quan van començar els treballs per fer-hi un aparcament subterrani, que mai no va arribar a existir. Finalment només es va fer un pàrquing a l'aire lliure amb més d'un centenar de places, però els treballs inicials de prospecció van permetre trobar restes de fibrociment, i per tant d'amiant, a un metre i mig de profunditat. La retirada de

Tasques de desmantellament de la fàbrica Rocalla l'any 1994.

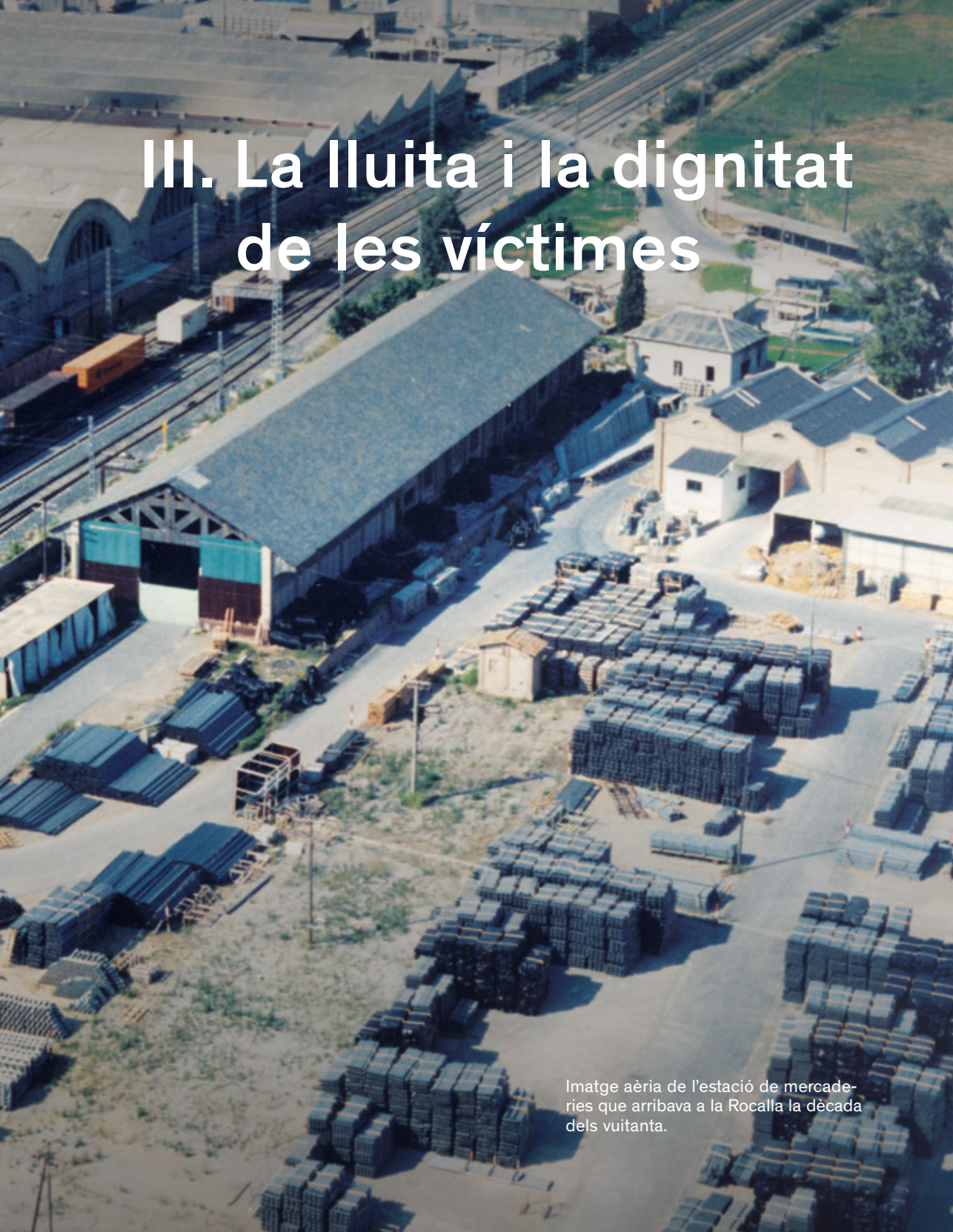
la terra s'havia de fer seguint unes estrictes mesures de seguretat i l'operació tenia un cost superior a 1,5 milions d'euros. El Govern municipal del moment va optar en darrer terme per tornar a tancar l'espai, després de garantir que si les restes d'amiant no es remouen no han d'implicar cap perill per a les persones. També s'han convertit en un aparcament, en aquest cas de zona blava, l'espai situat entre els carrers Major, Arcadi Balaguer i Thomas Edison, on hi havia una nau que havia estat l'antiga seu de la Policia Local i de la Brigada Municipal i, prèviament, un magatzem de la Rocalla. Per portar a terme l'obra, primer es va haver de desmuntar el sostre i retirar les teulades de fibrociment, tasca que també es va encarregar a una empresa especialitzada.

Els centenars de víctimes afectades en són la conseqüència més evident i, també, la part més oblidada durant molt, massa temps. Ara bé, tampoc no pot explicar-se el creixement de Castelldefels, avui una ciutat de 60.000 habitants, sense aquesta fàbrica, que durant moltes dècades va ser un pilar fonamental en l'economia del municipi. Per a Miquel Sebastià, «la Rocalla va ser la meua vida i va ser molt important per a Castelldefels, va generar ocupació», si bé no amaga que les coses van canviar quan es va començar a ser conscient del dany generat per l'amiant. Rosa Alonso la recorda com «la porta que em va fer descobrir el món laboral i un símbol de Castelldefels», mentre que Jordi Sans, més pragmàtic, la veu com el «mitjà que em va permetre guanyar-me la vida». Alonso i Sans, però, també subratllen que «no es va protegir prou» els treballadors i els veïns del municipi dels riscos de l'amiant. Qui més va pagar-ho van ser les víctimes. Les encarregades de prendre ara la paraula.

Avui, quan es mira enrere, és inevitable vincular el nom de la Rocalla amb la malaltia i el reguitzell de morts provocades pel contacte amb l'amiant.

III. La lluita i la dignitat de les víctimes

Imatge aèria de l'estació de mercaderies que arribava a la Rocalla la dècada dels vuitanta.

José Rodríguez, Dalmacio Portolés, Martín Arias, Bernardo Arias, José Urbán i Manuel Pérez. Tots van passar-se anys treballant a la Rocalla i tots en són víctimes. Convertir-se en obrers de l'aleshores gran fàbrica de Castelldefels els va garantir una feina estable durant força temps i un sou, però s'hi van deixar la salut. Mai cap responsable de la companyia els va advertir dels riscos que comportava la inhalació continuada de les fibres d'amiant. Les mesures de seguretat sempre van ser insuficients o, directament, inexistents, sobretot en les èpoques més remotes. Els seus noms documenten el rastre de dolor que ha deixat la Rocalla i que encara avui, 25 anys després del tancament de la fàbrica, no s'ha esborrat. Ningú no sap exactament quanta gent ha perdut la salut, i en molts casos la vida, per culpa de l'amiant de l'antiga empresa de fibrociment. Miguel Gómez, Antonio Ortega, Ángeles Jiménez o Andrés Sánchez són altres noms d'una llista que inclou persones que simplement vivien a prop de la fàbrica o rentaven a casa la roba de feina dels seus familiars. Les següents sis històries són només un recull de l'impacte de la Rocalla en la història de moltes famílies. Serveixi d'homenatge i de record a tota la resta de casos.

◀ Imatge de l'entrada principal de la Rocalla, una vegada ja abandonada. Dècada dels noranta.

01

Laura Martín

LA CARTERA LLIBERTÀRIA QUE VA INICIAR LA LLUITA

Laura Martín va néixer a la Vila de Gràcia i va arribar a Castelldefels el 1996, quan la Rocalla ja havia estat enderrocada. Per tant, no hi va treballar mai, ni té cap familiar directe que ho fes. En resum, no és una afectada per l'exposició a l'amiant, però sense ella segurament no s'hauria arribat a articular mai una plataforma d'afectats a Castelldefels. Sense la seva implicació és probable que encara ara no es tingués una idea tan clara de l'enorme dany provocat per la fàbrica de fibrociment. És per això que Laura Martín havia d'aparèixer en aquestes pàgines i explicar la seva història.

Sindicalista de la Confederació General del Treball (CGT), Martín treballava de cartera a l'Hospitalet de Llobregat quan es va establir amb la seva parella a Castelldefels. Al cap d'un temps va demanar el trasllat, l'hi van concedir i va passar a recórrer els carrers del seu nou municipi per repartir-hi cartes. «Jo aleshores no sabia absolutament res de la història de Castelldefels, ni de l'amiant ni de la Rocalla», afirma. Què va passar perquè això canviés i avui tingui un coneixement profund del tema? En molt poc temps, a diversos empleats de l'oficina postal els van detectar un càncer —de diverses tipologies: de colon, de tiroides, etc.—. Va passar el mateix a la plantilla dels jutjats, situats a pocs metres de Correus. Entre uns i altres, els afectats se situaven al voltant del 20% del personal, un percentatge que va disparar les alarmes.

«A Vista Alegre els veïns m'explicaven que els avis es morien per culpa del “mal de la Rocalla”. Tenien clar que hi havia un vincle entre la fàbrica de fibrociment i la malaltia».

Laura Martín i altres companys de Correus van decidir no quedar-se quiets. I van començar-se a informar i a lligar caps. D'entrada, sabien que tant l'oficina del servei postal com els jutjats s'aixequen en terrenys que en el passat havien allotjat un magatzem de la Rocalla. I sospitaven que al subsol hi devia haver restes d'amiant. Paral·lelament, ella repartia cartes al barri de Vista Alegre, segurament un dels que concentra més antics treballadors de la fàbrica de fibrociment, on els nombrosos casos de persones malaltes havien despertat certa inquietud. Tot i això, els veïns «no parlaven de l'amiant. No

estaven organitzats i ningú no actuava. Hi havia com una mena de fatalisme, de resignació, de pensar que no s'hi podia fer res», recorda. Es van començar a documentar i a acumular coneixements sobre l'amiant i els seus efectes sobre la salut. En aquell moment –ens situem a l'any 2007– van decidir anar més enllà i transformar una lluita molt focalitzada en una empresa en una lluita de ciutat, fet que provocarà una important sacsejada a Castelldefels.

Tot i el degoteig constant de víctimes, les conseqüències de l'exposició a l'amiant no era un tema que formés part de l'agenda política i mediàtica local. Això canviarà parcialment gràcies a la mobilització iniciada a l'oficina de Correus. Hi haurà mobilitzacions, presència mediàtica, pressió política, es crearà la plataforma i es materialitzarà un canvi en la consciència de molts veïns, que percebran la magnitud de la tragèdia provocada per la Rocalla. No, no eren víctimes per «mala sort», sinó que havien emmalaltit per culpa de la desídia, la irresponsabilitat i l'afany de lucre d'una empresa que no els havia informat dels immensos riscos per a la salut que comportava l'exposició a l'amiant, ni tampoc havia pres les mínimes mesures de prevenció per evitar el que, també per a Laura Martín, s'ha convertit amb el pas dels anys en un «genocidi laboral».

Pancarta de la CGT contra l'amiant penjada davant l'hospital de Viladecans durant una protesta l'any 2015.

La creació de la plataforma d'afectats

«Mai s'havia fet res i quan ens vam començar a mobilitzar va ser com un xoc per a molta gent», subratlla Martín. Abans que nasqués la plataforma d'afectats, tota la plantilla de l'oficina de Correus –prop d'una quarantena de persones– va manifestar-se davant de l'Ajuntament de Castelldefels amb una pancarta ben explícita: «Rocalla mata». La CGT acompanyava la reivindicació, però seguint la filosofia de funcionament del sindicat es treballava de manera autogestionada, és a dir, que era la plantilla de Correus la que decidia què fer i com avançar en la mobilització. Així, i sense que existís una experiència prèvia en la matèria, es van convertir en experts sobre

l'amiant de manera autodidacta, llegint-ne coses aquí i allà i trobant-se amb metges que n'estudiaven els efectes.

“ Vam veure com funcionava la Rocalla, com feia servir l'amiant i com tenia una absència alarmant de mesures de seguretat. Amb tot plegat, vam tenir clar que això era molt gros i que anava molt més enllà del possible impacte que tingués sobre nosaltres. S'havia d'explicar i difondre el que passava. Va ser com una explosió que va impactar molta gent, incloent-hi els malalts i les seves famílies, que mai havien reclamat res.

Juntament amb una altra treballadora de Correus, Elena Moreira –també cabdal en aquesta lluita–, i un company de la CGT, Laura Martín va desplaçar-se a Cerdanyola del Vallès per trobar-se amb l'associació d'afectats que havien creat les persones perjudicades per Uralita.

Amarats de l'experiència d'aquest precedent, ja només faltava articular un moviment similar a Castelldefels. Però, com? Gràcies a la feina com a carters, i al constant boca-orella després que el personal de Correus i dels jutjats activés una alerta soterrada, Martín i companyia ja tenien una petita xarxa de contactes amb víctimes i familiars d'afectats per la companyia. I, alhora, ja s'havien fet els primers contactes amb el Col·lectiu Ronda, la cooperativa d'advocats que coneixia a la perfecció la problemàtica de l'amiant després de tres dècades defensant els drets de les víctimes de Cerdanyola.

«Vam decidir que havíem de fer una assemblea, amb la intenció d'arribar al màxim nombre de persones possibles. Bàsicament perquè coneguessin els seus drets i sabessin què podien fer», explica Martín. L'assemblea, celebrada el novembre del 2007 al Centre Cívic Frederic Mompou, va ser un èxit esclatant: hi van assistir unes 200 persones i en va sortir la Plataforma Estatal de Defensa Jurídica d'Afectats per l'Amiant, de la qual Laura Martín

seria la portaveu durant un parell d'anys. «Vam fer molt de soroll», destaca.

Als pamflets i cartells de convocatòria de les assemblees es destacava que els extreballadors de la Rocalla tenien dret a una «revisió mèdica a càrrec de Salut Laboral» i a un increment de la pensió per «malaltia professional», mentre que als seus familiars els corresponia una «pensió de viduitat digna» i «controls mèdics a càrrec de Salut Pública», i, finalment, els veïns havien de reclamar un «programa de vigilància de salut de la població passiva» i un «cens global d'afectats». A més, el Col·lectiu Ronda va oferir assistència jurídica i van començar a arribar les demandes, que, anys més tard, en alguns casos –no en tots– es traduiran en reconeixements de la malaltia professional, recàrrecs de les pensions i indemnitzacions per danys i perjudicis, pagades per Uralita com a successora de la Rocalla.

La mobilització de la plataforma també va generar una certa reacció de l'Administració local, que després que el Col·lectiu Ronda deixés el pis que va llogar durant un any per atendre els afectats va cedir-li un espai gratuït per poder seguir la tasca. Martín, però, té un mal record de la reacció de l'equip de govern, aleshores encapçalat pel PSC. «Mai s'havien preocupat de res i directament ens deien que no creéssim alarma social. Però si l'alarma social ja estava creada, perquè la gent feia anys que s'estava morint per culpa de la Rocalla i no rebien cap tipus de suport!», exclama l'antiga carter i activista sindical.

Al cap d'un temps des de l'Ajuntament els van reconèixer «que havíem creat una gran consciència social sobre el tema i que havíem aconseguit situar-lo a l'agenda política». Ja tot havia canviat i el record idealitzat, per a alguns, de la Rocalla s'esvaïa definitivament.

Sí que van aconseguir que la regidora d'ERC del moment, Àngels Coté, cedís precisament a Martín i Elena Moreira l'espai de què disposava el partit a la revista municipal, *El Castell*, el febrer del 2008. A l'article, reconeixien que la Rocalla «va ser, sens dubte, el mitjà de

«L'únic que
ens queda és
organitzar-nos
i lluitar».

vida de moltes famílies» i, després d'admetre les múltiples virtuts que van convertir l'amiant en un producte molt utilitzat en la indústria i, sobretot, la construcció, recalquen que «la gallina dels ous d'or només tenia un defecte: la pols que desprèn és cancerígena». El text era molt crític amb l'actuació de les institucions públiques —«fotiém molta canya», afirma Martín—: «costa creure que en una ciutat tan moderna, sostenible, ecològica i solidària no s'hagin portat a terme estudis rigorosos sobre l'impacte de l'amiant a Castelldefels, ni existeixi una unitat de Salut Laboral especialitzada en la detecció precoç de les previsible afectacions». «Els afectats existeixen, i és a ells a qui s'ha de donar resposta, ja que no només estan per votar, sinó també perquè se'n reconguin els drets», conclouien.

En el cas concret dels treballadors de Correus, la pressió va provocar que l'Ajuntament encarregués un estudi epidemiològic a la Direcció General de Salut Pública de la Generalitat, que va derivar-lo a l'Institut Català d'Oncologia (ICO). El treball va concloure que no hi havia una «evidència substancial» que relacionés l'amiant amb els casos de càncer detectats entre el personal de l'oficina postal i, per tant, va determinar que no hi havia dades que acreditessin un risc més elevat de contraure-hi la malaltia. Malgrat aquesta conclusió, va ser la implicació de diverses treballadores de l'oficina la que va fer possible l'articulació d'una lluita en defensa dels drets dels afectats per l'amiant a la ciutat.

«Nosaltres sobretot vam fer de nexa, vam ajudar a crear la mobilització, però al final les que havien de mantenir-la eren les mateixes víctimes. Si tu no ho ets, no pots prendre un partit excessiu».

En qualsevol cas, durant un parell d'anys la seva implicació va ser absoluta. Entre altres accions, el novembre del 2008 la plataforma es va reunir amb el Síndic de Greuges, Rafael Ribó —encara ara al càrrec—, per exposar-li la problemàtica, i va concedir una gran quantitat d'entrevistes. El 2009, per exemple, en una entrevista a *La Van-*

guardia denunciava que la Rocalla s'havia aprofitat de la «ignorància» d'uns treballadors que, en gran part, havien arribat a la ciutat per buscar una vida millor provinents del sud d'Espanya, d'uns entorns marcats per la pobresa i sense gairebé haver anat a escola.

«El que vam aconseguir segur va ser fer molta pedagogia. Més enllà del fet que canviés la percepció de la Rocalla, es va prendre consciència entre la ciutadania que tot el material fabricat amb fibrociment s'havia de retirar de la manera adequada, avisant una empresa especialitzada. Nosaltres mateixos com a carters, quan vàiem que hi havia alguna cosa feta amb amiant dipositada de qualsevol manera, en fèiem fotos que enviàvem a l'Ajuntament perquè truqués a l'empresa i ho retirés com cal. I sí que recordo que, per exemple, quan van tirar a terra els pisos de la Rocalla antics treballadors de l'empresa van sorprendre's de com de protegit i cobert anava el personal que ho feia. Van assumir, encara més, fins a quin punt l'amiant era un material perillós i com hi havien estat exposats», explica Laura Martín.

«Crec que durant molt de temps no es va reclamar ni es va actuar per ignorància. Segurament també era decisiu que fos gent que estava poc organitzada i no estigués acostumada a reivindicar res. Suposo que per tot plegat acabaven assumint que era mala sort que emmalaltissin».

Lamenta que anys enrere el ple municipal tombés una moció per fer un homenatge als treballadors de la Rocalla, però celebra que el Col·lectiu Ronda en fes un documental, *Units contra l'amiant*, i que el setembre del 2014 la cooperativa d'advocats regalés a la ciutat una placa que s'ubica a la confluència dels carrers Major i Arcadi Balaguer per recordar les víctimes. Es va col·locar el 28 de setembre i Martín el recorda com un acte «molt emotiu» en què va retrobar-se amb moltes de les vídues d'antics treballadors de la Rocalla. «De tot plegat en trec que l'únic que ens queda sempre és organitzar-nos, reivindicar i lluitar i, alhora, ser molt escèptics

Guia sobre l'amiant editada per la CGT.

amb el que ens diuen», i afegeix que l'empresa de fibrociment representa «el pitjor del capitalisme més salvatge, que només busca fer beneficis a qualsevol preu, sense preocupar-se del cost humà». El 2015, gairebé vuit anys després que comencessin a mobilitzar-se, la CGT va estrenar la seva *Guia bàsica d'acció sindical sobre l'amiant*, on entre altres experiències es recull el cas de la Rocalla. Les coses, definitivament, van començar a canviar el dia que el personal de Correus de Castelldefels es va activar.

02 | Els Portolés Gandia | UNA FAMÍLIA MARCADA PER LA ROCALLA

Els germans Josep i Adela Portolés Gandia han viscut sempre a Castelldefels. I, com tantes altres famílies que acumulen dècades de vida al municipi, la seva història està marcada per la Rocalla. Els seus pares, Dalmacio Portolés i Adela Gandia, van ser empleats a la planta de fibrociment. També va ser-ho el tiet, Eladi Gandia. I el mariteix Josep Portolés va passar-se tres anys d'aprenent a la Rocalla a la dècada dels seixanta, quan només era un adolescent. Aviat ho va deixar i durant moltes dècades va dedicar-se al negoci immobiliari i avui, ja jubilat i amb 69 anys, ens trobem amb ell i la seva germana Adela a l'acadèmia de ball que ella té, també a Castelldefels. Adela Portolés és, encara avui, la secretària de la Plataforma Estatal de Defensa Jurídica d'Afectats per l'Amiant, creada a la ciutat fa una mica més d'una dècada.

El seu pare, Dalmacio, va morir el 1994 a causa d'un mesotelioma provocat per l'exposició a l'amiant de la fàbrica. Anys més tard, i amb el suport del Col·lectiu Ronda, demandarien Uralita i aconseguirien un recàrrec en la pensió de viduïtat de la seva mare, Adela, i una indemnització per danys i perjudicis.

Nascut el 1921, Dalmacio Portolés provenia de la Franja, però ja de petit va instal·lar-se a Castelldefels, on coneixeria la seva futura esposa, Adela Gandia. Són membres d'una generació que va patir el drama de la Guerra Civil i la duresa d'una postguerra que

va implicar misèria i escassetat durant molts anys. A mitjan dels anys quaranta, poc abans de casar-se amb la dona de la seva vida, Dalmacio va començar a treballar a la fàbrica propietat de Josep Esteva Casals i Saturnino Oliver. «Primer hi portava un carretó. Després es va encarregar d'una de les màquines que feien tubs de fibrociment i més endavant va passar al taller, amb els manyans, que s'encarregaven d'arreglar les màquines de la fàbrica», recorda Josep. També els anys quaranta del segle xx va entrar a la planta Adela Gandia, que era una de les operàries encarregades de fer tubs, un dels productes estrella de la companyia durant aquella època. Va començar a treballar-hi amb 15 o 16 anys, i al voltant dels 30 deixaria la fàbrica, per dedicar-se a altres feines.

«Quan el meu pare feia de manyà va tenir un accident important amb una màquina, que va rebentar. Es va lesionar l'esquena, i va ingressar un temps a l'hospital. Més tard va perdre la visió d'un ull, després de tenir desprendiments de retina perquè se li feia un glaucoma. Així que va deixar el taller i el van traslladar a les oficines, on va fer de telefonista i també va dedicar-se a tasques administratives», relata el seu fill. A finals del 1980, quan tenia 58 anys i mig, es va jubilar. Vindria una etapa de tranquil·litat, fins que el gener del 1994 se li va detectar el mesotelioma que el mataria en uns mesos.

En aquella època, la Rocalla vivia una crisi econòmica important i les jubilacions anticipades eren una manera de reduir la plantilla.

La Rocalla durant els anys de *boom* constructiu

Josep Portolés, que va coincidir amb el seu pare al taller, mira enrere i fa memòria: «Jo volia estudiar peritatge industrial i em va semblar interessant passar per la fàbrica i aprendre un ofici. En aquella època ja hi havia molts treballadors que havien arribat feia pocs anys a Castelldefels provinents d'Andalusia o Extremadura, i molts d'ells s'instal·laven al barri de Vista Alegre, que va néixer i créixer amb ells». No té un record especialment positiu d'aquella etapa. «Jo era molt tímid i em sentia força desplaçat. Em

vaig adonar que havia comès un error entrant a treballar allà i tinc la imatge gravada del rellotge que hi havia al taller i la sensació que les hores no acabaven de passar mai», comenta. Però, més enllà d'això, tant Josep com Adela Portolés recorden l'absència de condicions de seguretat.

“ Pel tipus de feina que fèiem, tant al meu pare com a mi ens tocava anar per tota la fàbrica i passàvem, per exemple, pel magatzem on hi havia l'amiant. Allà hi havia una mola que s'espallava de tant en tant i s'havia d'arreglar. I quan miraves cap allà dins amb la porta oberta, a contrallum sempre veies el polsim d'amiant flotant. Estic segur que, si entraves per una porta de la fàbrica i sorties per una altra, ja t'havies carregat els pulmons de pols d'amiant, explica Josep Portolés.

«Mai vaig veure ningú que portés una màscara per protegir-se».

L'antic treballador de la fàbrica explica que «en aquella època ja hi havia una certa consciència del “mal de la Rocalla” i que et podia afectar els pulmons, però no ens pensàvem que fos tan greu i arribés a ser mortal». Tot i això, assegura: «La fàbrica funcionava molt bé als anys seixanta del segle xx, va anar-se fent gran i cada cop necessitava més treballadors per produir més, alhora que s'hi anaven posant màquines. De fet, jo hi vaig entrar en un moment de molta activitat, en què també van començar molts altres aprenents. Era un moment en què qui més qui menys tothom del poble tenia algun parent que treballava a la Rocalla. Era una empresa molt important», explica Josep, que també destaca la imatge d'estabilitat que s'associava a l'empresa: «Molta gent hi entrava amb la idea de treballar-hi tota la vida fins a la jubilació. Les condicions laborals no es pot dir que fossin gaire bones, però sí que eren mínimament dignes i tenies la possibilitat de fer-hi certa carrera interna i ascendir de categoria laboral i cobrar una mica més. Ara bé, també és veritat que durant anys hi

havia persones que s'ho combinaven amb altres feines per arribar a final de mes. Sense anar més lluny, el pare feia de pintor moltes tardes per complementar ingressos».

De la mort del pare a la creació de la plataforma

Adela relata: «Ell era fumador i de cop un dia va deixar de fumar perquè havia tret sang per la boca. Va anar al metge de capçalera i d'allà el van derivar a l'Hospital de Bellvitge. Al centre hospitalari el van examinar i el 24 de gener ja ens van dir que tenia càncer i que es moriria, que no hi havia res a fer». No se'l podia operar, però sí que va rebre diverses sessions de quimioteràpia per tal de gaudir de la màxima qualitat de vida en el temps que li quedés. Després d'uns dies finals agònics, el 26 de setembre Dalmacio Portolés va morir. «Els metges havien comentat que tenia el càncer a la pleura, però no recordo que aleshores ens diguessin la paraula *mesotelioma*. Ja coneixíem casos d'altres treballadors de la Rocalla que havien mort de càncer, però no vèiem encara que hi estigués vinculat. Ens faltava informació», afegeix Adela.

«En un primer moment no vam arribar a demandar, però sí que ens vam posar en contacte amb un advocat per saber què podíem fer, perquè coneixia una dona que s'havia quedat vídua d'un treballador de la Rocalla que ens va explicar que volien reclamar el dret a tenir una pensió millor perquè el seu marit havia mort d'una malaltia professional. Però després d'un primer contacte vam optar per no tirar-ho endavant. El procés implicava un cost econòmic i no tenies cap certesa de com acabaria. De fet, en aquell moment les demandes contra Uralita, que havia absorbit la Rocalla, no es guanyaven mai», exposa Josep Portolés. «Tot va canviar quan va aparèixer el Col·lectiu Ronda, que arran de les mobilitzacions dels treballadors de Correus va arribar a Castelldefels. Aleshores vam començar a fer una campanya informativa per arribar a les potencials persones afectades per l'amiant. Poc

El 1994, la vida de la família Portolés Gandia va canviar de manera dràstica a causa del descobriment de la malaltia del pare.

Un dels informes mèdics alertava que el càncer havia estat provocat per l'exposició a l'amiant. Anys després, aquest document seria decisiu per aconseguir una sentència favorable.

després vam muntar la plataforma d'afectats. En el nostre cas s'ho van començar a mirar dos advocats del despatx, Miguel Arenas i Marta Barrera. I és quan els donem l'historial mèdic quan apareix l'informe on es detalla el vincle entre la malaltia del meu pare i l'exposició a l'amiant».

«La situació era diferent, perquè la demanda no tenia cap cost per a nosaltres, però la nostra mare inicialment no tenia cap esperança que s'aconguís res. Ara bé, al cap de tres o quatre anys, el temps que es va allargar el procés a causa dels recursos que va presentar Uralita a les sentències, es va confirmar que havíem guanyat i la mare va rebre tant un recàrrec mensual de la pensió de viduitat, per malaltia professional del pare, com una indemnització. I això va suposar una tranquil·litat econòmica important per a ella i en certa manera una sorpresa, perquè no s'esperava guanyar», recorda Josep Portolés.

Amb l'arribada del Col·lectiu Ronda i la creació de la plataforma d'afectats, la percepció sobre el perill de l'amiant va canviar a Castelldefels i, de retruc, també es va modificar la imatge de la Rocalla. «Vam fer algunes reunions al Centre Cívic Frederic Mompou i vam aconseguir que l'Ajuntament cedís gratuïtament un espai un dia a la setmana al Col·lectiu Ronda perquè poguessin atendre les persones afectades. Recordo que vam fer moltes sessions informatives, vam fer molta propaganda i vam repartir informació bústia per bústia», explica Adela. Una part de la tasca de difusió i de conscienciació també va ser l'aparició als mitjans de comunicació, de manera que Adela Portolés va sortir a diversos programes matinals de televisió parlant sobre el problema.

No tots els records, però, són positius. Josep Portolés considera que la reacció de l'Ajuntament en aquella època va ser «tèbia». Ho explica així: «Vam proposar de fer una mena de control i informar que hi podia haver molta gent que no hagués treballat a la Rocalla però que per proximitat ambiental també podia estar en situació de risc, però no ens va fer costat i no va haver-hi gaire complicitat. Em va saber greu perquè hauria demostrat que l'Ajuntament es

preocupava per la salut dels veïns i hauria estat bé aconseguir que l'Administració servís per vehicular la relació amb la Seguretat Social, com a entitat a través de la qual s'establissin controls i revisions de salut. El que buscàvem era que es convertís realment en el punt d'informació a partir del qual canalitzar qualsevol persona afectada, però la realitat és que només ens en vam sortir a l'hora d'aconseguir un local gratuït».

“

El que volíem era donar a conèixer el tema; molta gent que era escèptica a moure res, i que tenia certa por per què podia passar, va canviar quan va veure que els resultats eren positius, es guanyaven les demandes i s'aconseguien indemnitzacions i millores en les pensions. A l'associació sempre recomanàvem que valia la pena mirar-ho i demanar-ho, que no es perdia res fent-ho, afegeix Adela.

”

Incompliment de la llei

Adela Gandia, tot i haver treballat gairebé 15 anys a la fàbrica, no s'ha volgut fer mai revisions específiques per comprovar si té alguna afectació vinculada al contacte amb l'amiant. «Ella diu que es troba bé», comenten els seus fills. Ja té 92 anys i, afortunadament, no ha desenvolupat cap malaltia pulmonar. En canvi, el seu fill Josep, que només va treballar durant tres anys a la Rocalla, sí que està afectat. «En una revisió mèdica em van detectar que tenia fibres d'amiant als pulmons i en veure que era de Castelldefels em van preguntar directament si havia treballat a la Rocalla. Tinc asbestosi i, per tant, una capacitat pulmonar inferior a la que em tocava, si bé no en un nivell que m'hagi provocat gaires limitacions, i afortunadament es manté estable», comenta. Portolés va anar a judici i inicialment va aconseguir que se li reconegués la malaltia i rebre una paga mensual. Des-

prés del recurs de l'empresa, però, la justícia va dictaminar en darrera instància que el grau d'afectació pulmonar que patia no justificava el pagament que rebia i li van retirar la compensació.

Com tanta altra gent, amb els anys i l'impacte personal que han patit, els Portolés també han canviat la percepció que tenien de la Rocalla. «Recordo que els veïns més propers estaven molt amoïnats perquè els operaris anaven vestits gairebé com uns astronautes, molt protegits, per retirar les plaques de fibrociment i l'amiant que hi havia, i això va generar un cert neguit», explica Josep. Si mira més enrere, Josep Portolés vol pensar que ara mateix seria «impensable» que es repetís una situació com la que es va viure a Castelldefels amb la Rocalla o a Cerdanyola amb Uralita. «Home, quan jo hi vaig treballar vivíem en una dictadura i el negoci era molt més important que no pas l'ésser humà. M'agradaria creure que ara es prioritzaria primer un control sanitari per protegir els treballadors i a partir d'aquí es desenvoluparia el negoci», reflexiona.

També recorda com la Rocalla incomplia les normatives, o almenys les interpretava d'una manera peculiar, perquè a partir de l'any 1957 un decret del Govern franquista prohibia que els menors de 18 anys tinguessin un contacte directe amb l'amiant i ell

Operaris retirant una placa de fibrociment.

va començar a treballar a la Rocalla als 14, amb aquest reglament plenament vigent. «No estava a producció, però sí que tenia contacte directe amb l'amiant», denuncia. Lamenta que tant de temps després de la finalització de l'activitat productiva l'amenaça de l'amiant segueixi ben viva a Castelldefels.

«Els que hem treballat a la Rocalla, i també la gent que hi vivia a prop, tenim una espasa de Dàmocles al damunt. Jo em puc morir de moltes coses, però sé que una de les opcions és que sigui per una malaltia pulmonar provocada per l'exposició a l'amiant».

En qualsevol cas, Josep Portolés, amb bon aspecte als seus 69 anys, s'ho vol prendre bé: «Intento no pensar-hi i treballar els pulmons, fent activitats com ara tocar el clarinet». Així, tancarem la conversa parlant de viatges, jazz, òpera, literatura o astronomia, algunes de les seves grans passions.

03

Àngels Urbán

«EL MEU PARE ANAVA A LA FÀBRICA A GUANYAR-SE LA VIDA SENSE SABER QUE ALLÀ LA PERDIA»

La història de José Urbán és un reflex de la que es va repetir milions de vegades a l'Espanya de la dècada dels seixanta del segle passat, la del *desarrollismo* franquista. Una persona jove decideix abandonar casa seva, generalment un poble en una zona rural del sud de la Península, per establir-se en una àrea industrialitzada del País Basc, Madrid o Catalunya amb l'aspiració de deixar enrere la pobresa i aconseguir una vida millor. En el seu cas, el relat vital arrenca a Alcaudete, un municipi de Jaén ubicat a la comarca de la Sierra Sur. L'explica la seva filla Àngels, treballadora social a l'Ajuntament de Castelldefels i una de les persones clau perquè a partir del 2007 sorgís la plataforma d'afectats per l'amiant a la ciutat i es canalitzessin, ara sí de manera massiva, les reclamacions de totes aquelles persones que havien estat víctimes de la Rocalla.

«El meu pare gairebé no va poder anar a l'escola i es va haver de posar a treballar quan tenia només set o vuit anys. Es dedicava a l'agricultura, a l'olivera, que era el que marcava l'economia d'Alcaudete juntament amb l'elaboració de polvorons a l'hivern. En qualsevol cas, hi havia poca feina i estava molt mal pagada. Ell tenia una cosina que ja vivia aquí, que li va dir que vingués, que trobaria feina. I això va fer als 17 o 18 anys», relata Àngels Urbán. Era la primera meitat dels anys seixanta i Castelldefels, com la resta de l'àrea metropolitana de Barcelona, es transformava ràpidament amb l'arribada de milers de persones provinents d'altres regions.

Quan Urbán va arribar, de seguida va trobar feina a l'obra i al cap d'uns anys, quan en tenia uns 22 o 23, va començar a treballar a la Rocalla.

Després de l'arribada de José Urbán també s'acabarien traslladant a Castelldefels un germà seu i un dels seus cunyats, germà de la seva dona –i mare de l'Àngels–, Isidra Ballesteros, que com ell era d'Alcaudete. «Era fàcil d'entrar-hi. Aleshores hi havia molta feina i no demanaven ni qualificació acadèmica ni formació professional. Van agafar molta gent en aquella època i crec que encara avui quasi tothom de Castelldefels, almenys d'una certa edat, coneix algú que va passar per la fàbrica», comenta Àngels Urbán. Com tantes i tantes persones provinents d'Andalusia i Extremadura, José Urbán i Isidra Ballesteros van establir-se en un primer moment a Vista Alegre, un barri sorgit del *boom* demogràfic dels anys seixanta. Les condicions de vida hi eren especialment dures, sense serveis bàsics com el clavegueram, construccions molt petites enmig d'una urbanització caòtica i desordenada. Al cap de dos anys, es van poder establir «al poble», en una zona cèntrica de Castelldefels.

A la Rocalla, José Urbán era un dels operaris encarregats de la producció, en concret va passar-se temps fent motlles que s'utilitzaven per fabricar els productes de la companyia i també va treballar amb una màquina –«molt perillosa», segons Àngels– que s'emprava per fer la mescla de ciment i amiant, sempre envoltat de pols d'asbest. Treballava per torns, de manera que cada setmana li tocava un horari diferent: matí, tarda o nit. «El meu pare parlava bé de l'empresa. Venia d'una zona molt empobrida i aquí havia aconseguit una feina

Imatge del mercat ambulant del barri de Vista Alegre en la dècada dels vuitanta.

estable, en una empresa que li garantia un sou amb pagues extres, que li donava una cistella per Nadal i regals per als fills per a Reis. Com a la resta d'afectats, a José Urbán no el van advertir mai dels riscos potencials per a la salut que tenia la inhalació constant de la pols d'amiant i que en el seu cas li costaria la vida.

«Durant anys la meva mare va rentar la roba de la fàbrica a casa, després ja va començar a rentar-la l'empresa. Recordo que la roba de feina era blava i que estava sempre tacada de blanc», explica Àngels.

D'un «refredat» a la incapacitat laboral

Els problemes importants de salut de José Urbán van començar el 1992, però ja feia temps que tenia símptomes. La seva filla recorda que «sempre tossia. Era una tos constant, seca i intensa, que feia molt de soroll. S'ha de dir que també fumava, un factor que com hem sabut després multiplicava els efectes negatius de l'exposició a l'amiant».

L'any 1992 la situació a la Rocalla era radicalment diferent de la que hi havia quan havia començat a treballar-hi.

«El 1992, quan només faltava un any perquè tanqués la fàbrica, és quan es comença a trobar molt malament. Primer li van dir que tenia un refredat molt fort i la metgessa de capçalera li va donar la baixa. Aleshores va començar a encadenar baixes i arriba un moment en què la metgessa li diu que no li donarà més baixes, perquè el problema de salut que té justament és conseqüència de la feina. Finalment, instat per ella, aconsegueix que la mútua li tramiti la baixa durant un parell d'anys i, finalment, l'ICAM [l'Institut Català de les Avaluacions Mèdiques, l'organisme del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya que gestiona els processos mèdics i sanitaris en matèria d'incapacitat laboral] li va donar la incapacitat laboral total. Se li reconeix l'asbestosi que patia com a malaltia professional. Quan la fàbrica tanca, el meu pare ja estava de baixa i quan li concedeixen la incapacitat total, que farà que no torni a treballar, no arribava als 50 anys», relata Àngels Urbán.

Després de passar-se tota la vida treballant, José Urbán es va trobar que sent relativament jove ja no podia fer-ho com a conseqüència

Imatge aèria de la fàbrica de la Rocalla als anys noranta.

d'un problema greu de salut contret a la fàbrica a la qual s'havia passat mitja vida. «Al meu pare li va canviar el caràcter. Crec que aquell va ser un dels pitjors moments de la seva vida. Era una persona que amb nosaltres sempre havia estat de broma, i quan li van donar la llarga malaltia el veies deprimat, permanentment enfadat. Amb la incapacitat total va passar a cobrar força menys que a la fàbrica, tot just el 55% de la base de regulació, i estava molt preocupat pels diners. A casa ens vam adaptar. El meu germà ja treballava i la meua germana petita i jo vam començar a fer-ho. A casa també van canviar certs rols, perquè la meua mare treballava fora i el meu pare va assumir les feines domèstiques. Feia el dinar, anava a comprar... Però les seves rutines van canviar del tot. Acostumat a aixecar-se sempre d'hora, de cop i volta va passar a fer-ho a les 10 del matí. Deia que no tenia res a fer i se sentia desplaçat, perquè tothom que coneixia treballava i quan ell anava al parc als matins, tot eren vells. Tampoc no era un home que tingués gaires aficions i s'avorria molt», exposa la seva filla.

Anys de batalla judicial

Urbán havia vist companys emmalaltir i morir i sempre la resposta era la mateixa: «Tenia el "mal de la Rocalla"». En el seu cas, tot i que l'ICAM va dictaminar l'origen professional de la malaltia, «d'entrada no volia moure els papers de les reclamacions. Sabia que l'empresa hi tenia alguna cosa a veure, però no ho volia reconèixer», explica Àngels. Tot va canviar quan ella, juntament amb la seva germana, Mari Carmen, van llegir a la premsa que «hi havia gent de Cerdanyola del Vallès, antics treballadors d'Uralita i afectats per l'amiant, que havien fet reclamacions assessorats pel Col·lectiu Ronda». El pas d'Àngels i Mari Carmen Urbán, després que el seu pare els doni el vistiplau per tirar-ho endavant, serà decisiu en la lluita per al reconeixement de les víctimes de l'amiant a Castella i Lleón. Es posen en contacte amb el Col·lectiu Ronda l'any 2005 i serà la seva actuació, juntament amb la dels treballadors de l'oficina de Correus

A l'hospital sovint coincidia a l'habitació amb algun antic company de la Rocalla, víctima com ell de l'amiant, però fins a l'últim moment no va verbalitzar que la situació era culpa de l'empresa.

local, la que provocarà l'arribada de la cooperativa d'advocats a la ciutat, amb l'obertura d'un despatx propi.

L'asbestosi de José Urbán es va agreujar. «Cada cop s'ofegava més sovint, de tant en tant l'havien d'ingressar a l'hospital de Viladecans a causa dels problemes respiratoris», comenta. «Quan vam començar el procés judicial, l'únic que buscàvem era millorar la situació econòmica del nostre pare, que rebia una pensió baixa. El primer objectiu era que li reconeguessin la incapacitat laboral absoluta, cosa que li permetria rebre una pensió equivalent al 100% de la base reguladora. Aleshores ni ens plantejàvem que es podia reclamar un recàrrec i una indemnització per danys i perjudicis. Va ser a través de Miguel Arenas, el nostre advocat del Col·lectiu Ronda, que ho vam saber, si bé en aquell moment moltes de les sentències no eren encara favorables a les víctimes», detalla Àngels Urbán.

No és fins al tercer intent que al seu pare finalment li reconeixen la incapacitat laboral absoluta i, aleshores sí, arrenca el procés per aconseguir un recàrrec a la pensió, en reconeixement per l'incompliment per part de l'empresa de l'obligatorietat de protegir la salut dels treballadors. Paral·lelament, Urbán, Laura Martín, els germans Adela i Josep Portolés i altres persones van impulsar la Plataforma Estatal de Defensa Jurídica d'Afectats per l'Amiant.

“ Quan vaig ser conscient que el problema era molt més greu i anava més enllà de la nostra família, vam decidir impulsar l'associació, sobretot amb la intenció d'informar la gent sobre com es podia fer la reclamació. Va valer la pena, perquè fins aleshores la gent no havia reclamat res, crec que per desconeixement. Ha costat i s'ha hagut de reclamar molt i recórrer molt, perquè no sempre s'ha guanyat. Tot plegat també ha servit perquè canviïn la visió i el record de la Rocalla. Ja no se'ls veu com aquella gent que va donar feina i va contribuir al creixement i desenvolupament de Castelldefels, sinó que pesa molt més tot el dany a la salut que van provocar, reflexiona.

”

Iniciat el procés de reclamació, la salut de José Urbán es va deteriorar ràpidament. «Entre el 2009 i el 2011, cada mes havia d'ingressar a l'hospital una o dues setmanes, s'ofegava molt i va ser una etapa molt dura. Els darrers mesos de vida ja se'ls va passar permanentment ingressat al Centre Social i Sanitari Frederica Montseny de Viladecans. Al final es passava tot el dia al llit, es cansava molt i abans del darrer ingrés baixava a vegades al carrer amb la màquina d'oxigen; necessitava l'ajuda de la mare per a qualsevol activitat quotidiana, com ara vestir-se», comenta.

José Urbán va morir el 30 de juny de 2011 per culpa de l'asbestosi que feia més de dues dècades que l'afectava. Justament l'endemà ingressava la primera pensió amb recàrrec.

«Que rebessin el recàrrec l'endemà de la seva mort va ser una sensació molt estranya. No sé gaire com descriure-ho», rememora avui la seva filla. Posteriorment, i esgotats tots els recursos per part d'Uralita, el 2015 la seva vídua també va cobrar la indemnització per danys i perjudicis. La primera reflexió d'Adela va ser que «la persona que se l'hauria merescut ja no hi és i no la podrà gaudir». «Jo pensava que, quan ho aconseguíssim tot, em sentiria bé, m'haurien pagat el que han fet, però no és això. La veritat és que han passat els anys i segueixo igual d'emprenyada. Sí, els diners han servit per resoldre la situació material de la meua mare, però per a l'empresa en el fons no és quasi res», afirma. La conclusió que en treu de tot plegat és clara:

“

Per a mi, el de la Rocalla és un mal que es podria haver evitat, només calia prendre les mesures de prevenció necessàries i informar els treballadors. La lluita que vam fer amb la plataforma va ser important perquè la gent va adonar-se del que va passar i vam lluitar pels seus drets. Penso que a la feina un s'hi ha d'anar a guanyar la vida i no pas a perdre-la, com els passava al meu pare i a molts dels seus companys. La gent anava a treballar i s'hi va deixar la vida. Van aprofitar-se de la seva ignorància. Només per fer diners.

”

04

Martín Arias

«L'EMPRESA VA FER DINERS, NOSALTRES
ENS HI VAM DEIXAR LA SALUT»

Fa més de sis dècades que Martín Arias Moreno viu a Gavà. Té 84 anys i està afectat d'una asbestosi que es manifesta constantment a través d'estossecs continuats durant les hores de conversa que mantenim a casa seva. Reconeix que cada cop li costa més caminar i que no va «tan lleuger com abans». La memòria, però, la conserva intacta, així com les ganes de parlar, la visió crítica amb el poder i l'esperit lluitador que ha marcat la seva trajectòria vital. Martín Arias va treballar durant 21 anys a la fàbrica de Castelldefels. D'allà prové l'asbestosi que té.

La història dels germans Arias Moreno arrenca a Membrilla, un poble de la província de Ciudad Real, a Castella-la Manxa, concretament de la comarca del Campo de Montiel. Allà va néixer Martín, l'any 1934, en plena Segona República espanyola. Recorda una infantesa dura, marcada per la derrota de la guerra i per l'escassetat material d'una terra de secà. «El meu pare era una persona compromesa, era sindicalista i la guerra el va enganxar de ple. Ell no va fer mal a ningú, però a causa de la seva trajectòria el van declarar desafecte al règim i va passar-se cinc anys a la presó després del conflicte», recorda 75 anys després Martín.

«A casa érem 10 germans, teníem poca terra i ja de petit em va tocar posar-me a treballar al camp, amb el meu pare», explica. Els ingressos, però, eren insuficients i, com tantes i tantes persones arreu de la geografia espanyola en un moment marcat per les cartilles de racionament, Martín i el seu pare intentaven quadrar l'economia domèstica dedicant-se a l'estraperlo, el negoci il·legal de productes intervinguts per l'Estat. Serà precisament un episodi com a estraperlista el que determinarà el canvi de rumb en la vida de Martín Arias i el durà a fer els primers passos que l'encaminaran, anys més tard, a establir-se a Gavà.

«Havia anat a buscar oli d'oliva a Villarrubia de los Ojos, que és a uns 40 quilòmetres de Membrilla. Anava en bicicleta, carregat amb

desenes de litres d'oli, quan vaig veure una parella d'agents de la Guàrdia Civil. Jo encara no tenia ni 18 anys i estava en forma, i vaig accelerar per intentar que no m'atrapessin, però de cop va arribar una pujada i em van agafar. Aquell dia vaig estar retingut durant unes quantes hores i, finalment, em van deixar tornar a casa, però em van intervenir l'oli. Al cap d'uns dies em va arribar una multa de la fiscalia. Crec que era de 3.000 pessetes i a casa no la podíem pagar. Així que, finalment, em van detenir i vaig passar-me tres setmanes treballant en una finca de l'Estat, fent podes i altres feines del camp, envoltat d'altres persones que havien estat detingudes per diverses raons. Quan em van deixar en llibertat i vaig poder tornar al poble, ja vaig veure que no volia ser-hi, que ja no hi cabia, allà. Volia viure d'una altra manera i sota un sistema on em pogués sentir més lliure. A la meua terra només ens tocava abaixar el cap».

Dit i fet. Un amic de Martín se n'havia anat a viure a Saragossa i li va escriure animant-lo a sumar-s'hi, perquè hi havia feina en la construcció de la base aèria que s'aixecava a pocs quilòmetres de la capital aragonesa. L'arribada del servei militar, aleshores obligatori i que s'allargava prop de dos anys, va estroncar-li la feina. Un cop llicenciat, i amb la base ja enllestida, va oferir-s'hi per treballar, però l'únic que va aconseguir va ser que li plantegessin l'opció d'anar fins a Rota (Cadis), on es construïa una base aeronaval que ja aleshores i fins avui ha estat emprada per les forces armades nord-americanes. «Jo venia del sud, havia patit pobresa i vaig decidir que no volia anar a Andalusia. Tenia família a Catalunya, perquè el germà gran del meu pare, amb qui no havíem tingut gaire relació, hi havia fet la mili el 1917 i va casar-se amb una noia de Sants. Així que vaig decidir venir cap aquí. I ja no m'he mogut».

«Les quatre dècades del franquisme, la tirania del règim i dels terratinents que patíem a Andalusia, Castella-la Manxa, Extremadura o Galícia, ens van forçar a buscar nous horitzons per millorar la nostra vida».

De la Roca a la Rocalla

Martín Arias mira enrere per revisar records, ja molt llunyans però no oblidats. «Un conegut em va recomanar que no arribés a Bar-

El Palau de les Missions, construït a Montjuïc amb motiu de l'Exposició Internacional del 1929.

celona en tren, perquè a molta gent la tancaven a Montjuïc i la intentaven deportar. Així que vaig baixar a Vilanova i la Geltrú i d'allà vaig anar fins a Gavà». Els consells eren encertats. Les autoritats franquistes de l'època havien creat el 1949 un servei per a la repressió del barraquisme a Barcelona. L'Estació de França es va convertir en un dels epicentres d'un sistema repressiu en què els nouvinguts havien d'acreditar que tenien feina o algun familiar que els acollís si no volien veure's en risc de ser retornats al seu lloc d'origen. Hi havia devolucions al moment i milers de persones van ser tancades al Palau de les Missions, a Montjuïc, a l'espera de ser retornades. Construït per mostrar la tasca missional durant l'Exposició Internacional del 1929, el recinte avui desaparegut va convertir-se en un autèntic camp d'internament, per on van passar almenys 15.000 persones.

Evitant, per tant, Barcelona, Martín Arias Moreno va instal·lar-se a Gavà el 1957, on va passar per diverses feines. Va treballar, per exemple, a la pedrera de la Termac, situada al terme municipal de Sitges, «una feina molt dura», assegura. «Vaig marxar-ne després que hi hagués un accident laboral molt greu. Després vaig passar per la construcció del càmping de la Ballena Alegre, a Castelldefels. I, finalment, em van dir d'entrar a la Roca», relata. No podia ser d'una altra manera.

«Primer em va tocar fer peces a mà i després em van posar a fer de fonedor. Aleshores es guanyava una misèria de sou, tot i que teníem una productivitat enorme. Vam reclamar millores laborals, però no ens en vam sortir. Allà vaig tenir la primera experiència de reivindicació laboral. Òbviament parlem d'una altra època, però jo tenia clar que era d'esquerres, m'ho havia inculcat el meu pare. Vam arribar a plantejar-nos fer una aturada i ens vam trobar que no ens deixaven entrar a la fàbrica. Finalment, ens ho van permetre, però als que havíem liderat la reivindicació ens van separar i, finalment, vaig decidir marxar de la Roca i vaig entrar a la Rocalla. No tenia la duresa ni la brutalitat de la foneria de la Roca, però vaig topar amb la criminalitat de l'amiant».

Com bona part de les persones migrades que s'instal·laven a Gavà o a Viladecans, Arias es va convertir en obrer de l'enorme fàbrica de sanitaris.

Els records de l'omnipresent pols d'amiant

Serà a la factoria de Castelldefels on Martín Arias desenvoluparà el gruix de la seva activitat com a sindicalista. «Recordo que l'ambient era molt diferent del de la Roca, que era gairebé com una petita ciutat i on, tot i que estàvem en plena dictadura, hi havia molta reivindicació. A la Rocalla tot era més tranquil. Era una empresa important, però molt més petita», apunta. L'11 d'agost de 1963 va ser el seu primer dia com a treballador de la companyia, una etapa que es tancaria el 24 de novembre de 1984. «Jo vaig començar embolicant plaques i inicialment gairebé tot ho havíem de fer manualment. És cert, però, que aviat van posar una màquina alemanya que feia plaques ondulades, un dels productes estrella de l'empresa», recorda.

En el seu cas el contacte amb l'amiant era directe:

“ Em van posar a barrejar la matèria primera, és a dir, el ciment i l'amiant, per fer el fibrociment amb el qual es fabricaven les plaques. [...] A mi no em van advertir dels riscos que tenia per a la salut la inhalació de les fibres d'amiant. No ens deien res i recordo que fins al 1969 no hi havia absolutament res en matèria de prevenció i seguretat. Això sí, aquells anys arribava de Madrid cada 15 dies un pamflet sobre seguretat i higiene en el treball, que es repartia a la fàbrica. Entre les recomanacions que s'hi feien hi havia la de no rentar la roba a casa. Però com que no hi havia cap bugaderia a l'empresa, el que fèiem era, com a mínim, rentar-la per separat de la resta de roba de casa, explica.

El 1968 arrenca realment la seva tasca com a sindicalista. En una època en què moltes organitzacions no estaven legalitzades i funcionaven de manera clandestina, Arias va practicar l'anomenat *entrisme*, és a dir, introduir-se a les estructures que permetia el

En aquell moment es van començar a fer reconeixements mèdics «més exhaustius», però afirma «que en cap cas ens van dir que hi havia perill de tenir càncer».

règim per intentar aconseguir millores. «Sí, estava a les ordres del Sindicat Vertical i el primer conveni que vam negociar, el que vaig demanar a l'empresa, més que millores econòmiques, era que s'humanitzessin les condicions de treball i hi hagués més inversió en mesures de seguretat. Aleshores la pols blanca de l'amiant era omnipresent. N'hi havia a tot arreu de la fàbrica. També s'escombrava de qualsevol manera, sense màscara. L'únic que es feia era escampar encara més la pols», lamenta avui, conscient de la perillositat d'aquest tipus de pràctica.

Un cop aprovada la llibertat sindical, Arias es va convertir en delegat de CCOO. I com a tal li va tocar negociar convenis i expedients de regulació d'una empresa que a la darrerria dels anys setanta va entrar en crisi. «Després d'un expedient temporal vam fer mobilitzacions a la fàbrica i també a les oficines centrals, a la Via Laietana de Barcelona. Hi havia tensió amb els propietaris. Ens van voler imposar un segon expedient temporal, de manera que treballàvem menys dies i, per tant, cobràvem menys, i jo em vaig negar a signar-lo i vaig marxar del comitè d'empresa. Aviat van començar a fer ofertes per retallar la plantilla».

Concentració de suport als treballadors de la Rocalla davant de les portes de la fàbrica.

«Van aprofitar-se de nosaltres»

«Els meus darrers anys a l'empresa van ser complicats. Ja tenia problemes respiratoris i em van treure de la producció per posar-me a l'àrea de comandes. El novembre del 1984 l'únic que van oferir-me era anar a treballar al País Valencià o el País Basc, quan jo tenia la família i la vida muntada aquí. Així que aleshores, amb 50 anys, vaig deixar la Rocalla», detalla. La seva etapa laboral, però, no s'acabaria en aquest moment, sinó que encara s'allargaria gairebé dues dècades més fent de repartidor autònom.

És durant aquells anys, ja com a autònom, quan comença a ser conscient de la pesada motxilla que li ha suposat la llarga trajectòria a la Rocalla. «Arran d'un vessament al genoll, vaig anar a l'hospital i em van diagnosticar diverses coses. Inicialment em van dir que era un refredat mal curat i, a la fi, van concloure que tenia asbestosi». Amb l'ajuda de l'advocat del Col·lectiu Ronda Miguel Arenas, Martín Arias ha reclamat en un parell d'ocasions que li reconeguin l'origen laboral de la seva afectació pulmonar, però de moment no se n'ha sortit. L'argument és que sí, que té disminuïda la capacitat pulmonar, però que no en un grau prou elevat perquè se li millori la pensió. Els que sí que han guanyat la reclamació són la dona i els fills del seu germà Bernardo, que va morir el 2016 per culpa d'un mesotelioma, càncer que, com hem explicat, implica haver tingut un contacte amb l'amiant.

“

Rere el mal de la Rocalla, afirma Arias, hi ha la tirania que vam tenir aquí durant el franquisme. La gent del camp vam ser expulsats per la pobresa de les nostres terres i les empreses es van enriquir aprofitant-se de la nostra joventut, la nostra potència física i la nostra ignorància. Van explotar-nos, van tractar-nos com a autèntics esclaus i la nostra salut no els va importar gens.

”

«Jo, que em defineixo com a comunista perquè soc una persona amb rostre humà, comprenc que els empresaris s'han de guanyar la vida, però és evident que com deia Karl Marx a *El capital* la repartició dels beneficis en cap cas no és equitativa. I en aquesta història ells hi van fer diners i nosaltres ens hi vam deixar la salut». Això sí, agraeix que els darrers anys almenys hi hagi hagut un reconeixement a les víctimes de la Rocalla i que s'estigui posant en valor la injustícia que van patir. Lector diari de premsa, i perfectament informat del que succeeix al món i, sobretot, a casa nostra, allarguem la conversa parlant de la situació política que viu Catalunya. Però això, ja és una altra història.

05

Manuel Pérez

PROTAGONISTA D'UNA SENTÈNCIA PIONERA

Manuel Pérez va morir el desembre del 2014. Tenia 69 anys i feia gairebé cinc dècades que s'havia establert a Castelldefels. Nascut a Benalúa de Guadix, un petit municipi de la província de Granada, Pérez va ser obrer de la Rocalla. En concret, va treballar més de 20 anys a la fàbrica de fibrociment. I l'experiència va tenir conseqüències letals per a la seva salut. La seva, però, és una història pionera, perquè Pérez no va morir d'asbestosi, mesotelioma o càncer de pulmó, que són les malalties més habituals que afecten les persones exposades a l'amiant, sinó que ho va fer per culpa d'un càncer d'esòfag. I el novembre del 2016 el jutjat social número 3 de Barcelona va emetre una sentència en què admetia l'origen professional de la malaltia.

Per primer cop a l'Estat un tribunal va vincular l'aparició d'un càncer d'esòfag amb l'exposició a l'amiant.

Per conèixer una mica millor la història de Manuel Pérez ens trobem amb Fran, un dels seus nou fills, que treballa a l'Ajuntament de Castelldefels. «El meu pare va néixer en una zona on hi havia pobresa

i no hi havia feina, i com moltes altres persones durant la dècada dels seixanta va decidir deixar la seva terra per traslladar-se a Catalunya. Si va triar Castelldefels i no una altra població va ser perquè aquí hi tenia una tieta, que li va dir que hi havia feina. La meua mare va néixer a la província de Valladolid i també va venir fins aquí per la mateixa raó, perquè les perspectives laborals eren millors que a casa seva. Tots dos el que buscaven era una vida millor», explica.

Manuel Pérez va entrar a treballar a la Rocalla cap al 1970, quan tenia uns 25 anys, una època en què l'empresa vivia el moment de màxima expansió i producció de la seva història. Eren anys d'automatització de moltes de les activitats que s'havien fet manualment, d'arribada constant de nova maquinària, de vendes imponents arreu de l'Estat espanyol, d'exportacions a diversos països europeus i de contractació de nou personal.

“

Ell era a la fàbrica i feia feines de producció. Sobretot s'encarregava de fer tubs i planxes de fibrociment o dipòsits d'aigua, que eren alguns dels productes estrella de la Rocalla. Alguns dissabtes li tocava fer guàrdia i netejar les calderes que s'utilitzaven per fer el fibrociment. Feia el que fes falta, el que li manaven. Per tant, va passar-se anys en contacte directe amb l'amiant, inhalant dia rere dia unes fibres, sense que ningú l'avisés dels riscos, comenta avui Fran.

”

Quan era petit –va néixer el 1982–, recorda que algun dia anava a veure el seu pare a la sortida o a l'entrada de la feina, i arribava fins a la reixa de l'entrada principal de la fàbrica. L'època de màxima producció, i beneficis, de la Rocalla ja feia força temps que havia quedat enrere. De fet, un any després que Fran nasqués, Uralita havia absorbit l'empresa de Castelldefels, que viuria una dècada de progressiva decadència, amb una plantilla cada cop més petita, fins que el 1993 va tancar definitivament les portes. El tancament va ser un xoc a casa dels Pérez, que durant molt de temps havien

viscut del sou del pare. «Recordo que érem en un dinar familiar, i que faltava poc perquè una de les meves germanes grans es casés, quan ens va dir que segurament l'empresa tancaria. Poc després, quan es va quedar sense feina, tots ens vam haver d'espavilar. Primer va rebre una ajuda familiar i després l'atur, però no n'hi havia prou i molts dels fills ens vam posar a treballar. De fet, jo vaig començar a fer algunes feines amb només 14 anys i amb 17 ja vaig entrar a l'Ajuntament», relata Fran Pérez.

De l'asbestosi al càncer letal

El 1993, quan tanca la fàbrica de la Rocalla, Manuel Pérez es queda sense feina. No arribava als 50 anys, però ja no tornaria a treballar. Els efectes de tants anys d'exposició a l'amiant eren massa evidents. Tenia asbestosi. «Li costava respirar, es cansava molt i recordo que a casa sempre estossejava i treia sang», comenta el seu fill.

“ No l'havien avisat mai dels riscos que implicava treballar inhalant fibres d'amiant. Algun cop els donaven màscares i llet per beure mentre treballaven, però res més. Anaven veient com hi havia companys que emmalaltien i que, en els casos més greus, morien, però no establien el vincle directe amb l'amiant. Deien que era pel “mal de la Rocalla”, afegeix.

Després del tancament, l'enorme factoria va ser desmantellada i demolida. Manuel Pérez a vegades s'apropava a veure les tasques, que van allargar-se durant un parell de mesos, en alguna ocasió acompanyat de Fran. «En certa manera a ell li sabia greu que tiessin la fàbrica a terra. Ja es trobava malament, però alhora era conscient que amb el sou que havia rebut de la Rocalla havia pogut alimentar la seva família. Amb el temps, però, la seva opinió sobre l'empresa va canviar», afirma.

La salut de Manuel Pérez va empitjorar amb els anys. La família decideix recórrer als serveis d'un advocat i, finalment, quan s'apropava als 60 anys, li reconeixen la incapacitat laboral total. En qualsevol cas, el reconeixement només li permet percebre al voltant del 60% de la base reguladora, lluny del 100% que rebria en cas que se li hagués decretat la incapacitat laboral absoluta. Poc després, però, els advocats del Col·lectiu Ronda arriben a Castelldefels i serà un d'ells, Àlex Tisminetzky, qui s'encarregarà de reclamar el reconeixement de la incapacitat laboral absoluta de Pérez.

Durant el 2013, la seva salut continua decaient. Uns quants mesos més tard, el gener del 2014, comencen les proves mèdiques i poc després arribarà el diagnòstic: càncer d'esòfag. «De seguida ens van dir que no hi havia res a fer, que no se'l podia operar», explica el seu fill. Seran mesos molt durs, de constants visites a hospitals, i de veure com s'apaga. «A partir del març ja va deixar de menjar i va morir al desembre. Imagina el que va passar i com van ser aquells moments! El meu pare estava molt prim, i va quedar raquític per culpa de la malaltia», explica Fran Pérez. Amb Manuel Pérez ja malalt de càncer, arrenca el procés que conduirà al reconeixement de l'origen professional de l'afectació.

«A ell li costava expressar-se, però sí que es queixava que havia perdut la salut per culpa de l'empresa».

«L'empresa ens ha matat el pare»

La primera sentència va arribar el novembre del 2016, quan ja feia gairebé dos anys que Manuel Pérez havia traspassat. El jutjat social número 3 de la capital catalana va concloure que hi havia «evidència científica suficient» que vincula l'amiant amb formes diverses de càncer, incloent-hi el d'esòfag. A diferència del càncer de pulmó o del de pleura —mesotelioma—, el d'esòfag no és una de les malalties incloses al barem de patologies d'origen laboral derivades de l'exposició a l'amiant al lloc de treball. La sentència, molt important pel caràcter pioner que tenia, obligava l'Institut Nacional de la Seguretat Social (INSS) a admetre l'origen professional de la malaltia i, per tant, a incrementar

Segons el tribunal, la presència continuada d'asbest al lloc de feina era justament l'origen del «carcinoma d'esòfag» que va causar la mort de Manuel Pérez.

la pensió de viduitat de la dona de Pérez. El recàrrec que va establir-se era del voltant del 50% de la base reguladora. La resolució judicial recordava que la Recomanació de la Comissió Europea 2003/70, de 19 de setembre de 2003, insta a prendre en consideració «els coneixements actuals i els criteris científics contrastats per determinar si s'ha de considerar o no [una determinada patologia] com a malaltia professional» i, per tant, «ja no es pot dir que si una malaltia concreta no està a la llista de malalties professionals no ho és».

En el moment en què es va conèixer la sentència, Àlex Tisminetzky, l'advocat de Pérez, va afirmar que era «especialment transcendent i innovadora, perquè contribueix a superar les limitacions del barem de malalties professionals que sovint es fa servir com si es tractés d'una eina completament exhaustiva i infal·lible, tot i que el seu criteri es veu sobrepassat molt sovint per les evidències científiques i mèdiques». En opinió del lletrat, l'excés de rigor en l'aplicació estricta del barem és «una de les causes del fet que l'Estat espanyol tingui unes xifres de reconeixement de malalties d'origen laboral molt per sota del que és habitual en altres estats, especialment pel que fa a càncers i patologies relacionats amb l'exposició a l'amiant.

La sentència no era ferma i va haver-hi recurs. Un any després, el desembre del 2017, va ser el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC) el que confirmava que el càncer de Pérez esta-

“

Òbviament, a la meua família ara tots tenim molt mal record de la Rocalla. L'empresa ens ha matat el pare! Durant molt de temps van guanyar molts diners, però a canvi de destrossar la salut de molts treballadors, que són els que han pagat el preu dels beneficis de la companyia. Ara mateix a nosaltres el que ens interessa sobretot és el reconeixement del dany causat. I en aquest cas és molt clar de qui va ser la responsabilitat que tanta gent perdés la salut. L'únic interès de la Rocalla era fer diners, reflexiona Fran Pérez.

”

va provocat per l'amiant i, per tant, era una malaltia professional. El procés judicial, però, encara no ha acabat i la família Pérez està pendent del que dictaminí el Tribunal Suprem, en una sentència que previsiblement arribarà durant el 2019 i que aquest cop sí que serà definitiva. Paral·lelament, també és possible que l'any vinent puguin confirmar si, com és previsible atesos els precedents, se'ls atorga una indemnització per danys i perjudicis.

Tant en Fran com la seva mare i tots els seus germans i germanes s'han de sotmetre cada pocs anys a revisions completes per certificar que el contacte que també van tenir amb l'amiant, en el seu cas passiu, no els ha afectat. Ell celebra que els darrers anys hi hagi hagut un «cert» reconeixement a les víctimes de l'amiant a Castel·ldefels. Destaca l'exposició que es va fer a la biblioteca municipal, impulsada per Òmnium Cultural, i la placa commemorativa que el Col·lectiu Ronda va donar a la ciutat i que avui s'ubica a la confluència dels carrers Major i Arcadi Balaguer. Desitja que la sentència pionera del seu pare obri la porta a altres casos similars i els faciliti el camí, i alhora lamenta que l'amiant sigui, encara avui, un material molt utilitzat en nombrosos països del món, amb el cost humà que això implica.

06

José Rodríguez

EL CÀNCER INESPERAT QUE APAREIX
MOLT DESPRÉS DE LA JUBILACIÓ

Nascut a la Màlaga de la postguerra, quan era només un nen José Rodríguez va migrar amb la seva família a la província d'Osca. Seria, però, només una etapa temporal fins a establir-se a Castel·ldefels, la ciutat on passaria bona part de la seva vida. Hi va arribar el 1962, quan tot just tenia 17 anys, i ja no se'n va moure fins que va morir, el 14 de juny de 2017. Un càncer de pulmó detectat mesos abans va posar fi a la seva vida.

Rodríguez acabaria la seva etapa laboral treballant per a Uralita a Cerdanyola del Vallès i a diferència de molts dels seus antics companys, afectats de greus problemes respiratoris, va gaudir d'una jubilació amb qualitat de vida fins que se li va desenvolupar la malaltia.

Placa d'homenatge a les víctimes de la Rocalla col·locada al carrer Major de Castelldefels.

El seu és un d'aquells casos que exemplifica fins a quin punt les conseqüències de l'amiant poden trigar dècades a aparèixer.

El procés judicial per aconseguir el reconeixement de l'origen laboral del càncer de pulmó va arrencar pocs mesos després de la seva mort.

Per conèixer millor la història vital de Rodríguez quedem amb la seva filla Carmina. Tercera de quatre germanes –tres noies, de la qual ella és la petita, i un noi, el més petit de tots–, i professora en un institut de secundària, sempre ha viscut al centre d'una localitat que s'assembla poc a la que va conèixer en la infantesa. Un dels elements que distingeix la població que acumula més de tres dècades a Castelldefels i la que no, és el coneixement i, sobretot, el vincle amb la Rocalla. Quan Carmina Rodríguez anava a l'escola gairebé tots els seus companys tenien un familiar o coneixien algú que havia treballat –o encara ho feia– a la fàbrica de fibrociment.

José Rodríguez decideix fer el pas i venir a Castelldefels a principis de la dècada dels seixanta del segle passat. Hi tenia una tieta que hi vivia i que el va animar a provar sort amb l'argument que hi havia molta feina. Després que ell s'hi instal·lés i comencés a obrir-s'hi pas, la seva família –pares, germans, etc.– li va seguir els passos i també es van instal·lar al Baix Llobregat. De seguida va començar a treballar a la Rocalla.

Imatge de la dècada dels setanta de la part de darrere dels pisos de la Rocalla.

Carmen Lara és una altra de les moltes persones arribades a Castelldefels aquells anys seixanta. Havia nascut a Antequera, a la província de Màlaga. I tot i compartir orígens malaguenys José Rodríguez i Carmen Lara no es van conèixer a la seva terra natal, sinó que van fer-ho a Castelldefels. Però un cop aquí ja no se separarien, fins al punt de passar-se gairebé 50 anys junts. I sempre amb un vincle amb la Rocalla. No només perquè fos l'empresa que va marcar la vida de José Rodríguez, sinó perquè el matrimoni es va comprar durant els setanta un dels pisos de la Rocalla, situats entre els carrers Bisbe Urquinaona i Església. Durant molt de temps, el gruix dels veïns eren famílies de treballadors de la fàbrica. I encara avui Carmen Lara viu en un dels pisos que van aixecar-se a partir del 2008, quan van tirar a terra els antics habitatges.

De Castelldefels a l'etapa final a Cerdanyola

«El meu pare era mecànic torner i també portava el toro a la Rocalla. Va passar per diferents seccions de la fàbrica, però sempre a l'àrea de

«A casa ens havia explicat que durant molt de temps les condicions de la fàbrica eren molt dures, que s'hi treballava molt, que les mesures de seguretat eren inexistents i que alguns companys havien tingut accidents greus amb maquinària».

producció», recorda Carmina Rodríguez. No va ser l'únic membre de la família a treballar-hi, també va fer-ho la seva germana, que en va sortir arran de la crisi de finals dels setanta i principis dels vuitanta, quan l'empresa va acomiadar moltes persones, sobretot dones. Després encara passaria un temps entre el personal de neteja de les oficines centrals, situades a la Via Laietana de Barcelona. Carmina explica que el seu pare «treballava molt». Entre les raons, una de fonamental era que el sou a la fàbrica era «just» i la manera d'augmentar-lo era fent «hores extres» ja fos el cap de setmana o en torns nocturns. Paral·lelament, José Rodríguez també es dedicava a la jardineria i arreglava molts jardins de veïns del municipi per complementar ingressos. És un d'aquells exemples de manual de pares que es van esllomar a treballar per tal que els fills poguessin tenir una vida millor que la seva i, així, mentre ell no tenia estudis, amb la seva dona Carmen sí que van poder-ne donar a la seva descendència.

La seva filla Carmina recorda com molts dissabtes li portava l'esmorzar a la fàbrica i com la seva mare va rentar a casa durant anys i anys la roba de feina de la Rocalla, que estava «plena de taques blanques» provocades pel contacte amb l'amiant. Entre els records d'infantesa també hi ha el regal de Reis que la Rocalla feia cada any als fills dels treballadors, i l'economat que tenia l'empresa.

Ja a l'adolescència, Carmina Rodríguez va viure el tancament de la fàbrica on des de feia més de tres dècades treballava el seu pare. «Sí que recordo que hi havia una certa incertesa, perquè no sabíem què passaria», explica. De fet, des de feia anys la Rocalla s'aprimava i cada cop la plantilla era més curta. «De seguida, però, el meu pare es va quedar tranquil, perquè va saber que tenia l'opció de marxar a treballar a Uralita, on bàsicament feia el mateix que a la Rocalla. Sí que explicava que allà hi havia més mesures de seguretat i, per exemple, portaven mascaretes», afegeix. L'etapa a la ciutat vallesana serà força més curta i amb 55 anys José Rodríguez es prejubilava, després de prop de 40 anys treballant a la Rocalla i Uralita.

Carmina recorda que va ser «sonat» el desmantellament de l'enorme fàbrica, que va arribar no gaire després que tanqués, so-

bretot per l'impacte que va tenir entre els veïns, amb «les persones que hi havien treballat que ho anaven a veure i explicaven anècdotes que hi havien viscut». Òbviament, també va cridar l'atenció en quines condicions de seguretat, extrema, s'extreia tot el material que contenia amiant, que no tenia res a veure amb les que havien suportat els treballadors durant dècades i dècades de producció.

«El meu pare deia que no voldria ni regalat un pis que es fes sobre la fàbrica. Per tant, ja tenia una certa consciència del dany i el risc que implicava l'amiant».

«M'agradaria que l'empresa reconegués la culpa»

El canvi de vida li arriba en un bon estat de salut, aparentment sense problemes. «Es parlava del “mal de la Rocalla”, però fins que no es va crear la plataforma d'afectats i va arribar el Col·lectiu Ronda no es va començar a moure res quant a reclamacions. El meu pare va anar a la primera assemblea informativa que va fer-se al Centre Cívic Frederic Mompou, però no hi va tornar. Ell es trobava bé, no era una persona d'anar gaire al metge. En certa manera, era com si la possibilitat que l'afectés el contacte amb l'amiant no tingués res a veure amb ell. La meva mare, en canvi, sempre volia que s'ho mirés», relata Carmina. Seran uns anys de calma, de fer alguns viatges amb la seva dona, de seguir dedicant hores a la jardineria, de cuidar dels nets que comencen a arribar i, el 2008, de canvi de pis, que no d'ubicació. I és que aquell any es van tirar a terra els pisos de la Rocalla, on José Rodríguez i Carmen Lara feia tres dècades que vivien. Un cop enllestits els nous habitatges que es van fer a la finca, Rodríguez i Lara seguirien residint-hi.

El desembre del 2016 va ser quan li van «veure una ombra al pulmó» en una revisió. Quan el va mirar l'especialista, els van confirmar que era un càncer, si bé inicialment els van donar moltes esperances que se'n sortiria. Ara bé, com a conseqüència de l'exposició

«Feia ja temps que tenia companys que s'havien posat malalts i també que havien mort».

a l'amiant, els metges contraindicaven la radioteràpia i, finalment, el van operar i el van sotmetre a diverses sessions de quimioteràpia. «Quan va acabar notàvem que no remuntava i ens pensàvem que era per les seqüeles del tractament, però li van fer un TAC i van veure com el càncer ja estava estès. No ens ho esperàvem i va ser un xoc», recorda la seva filla. José Rodríguez ja es quedaria a l'Hospital Oncològic, on passaria els darrers dies de vida. «Vist com va anar tot, i les esperances que ens van donar després de la caiguda, l'any que va passar des que es va recuperar fins que li van trobar el càncer va ser com un regal. Ja no era tan bromista ni actiu com abans, però es va tornar més tendre. Passava més temps a casa que abans, quan feia més coses amb els amics. Vam gaudir d'ell d'una altra manera», explica. El 14 de juny de 2017, als 71 anys, va morir José Rodríguez.

“

A mi el que m'agradaria és que l'empresa reconegués la culpa i demanés disculpes a les famílies de les víctimes. Treballaven per un sou baix, en unes condicions molt dures durant molts anys; literalment, van donar la vida per la Rocalla. Que si bé és cert que va significar molts llocs de treball per a Castelldefels, i va donar feina estable a molta gent, alhora es va aprofitar de la seva ignorància, perquè feia molt de temps que se sabien els riscos de l'exposició a l'amiant, l'empresa no pot dir que es desconeixien. És fals. Van donar prioritat a guanyar diners més que no pas a la vida de les persones, dels treballadors. No ho sé, però penso que has de ser mala persona per fer això, reflexiona Carmina Rodríguez.

”

Ella va tenir clar de seguida que havien de reclamar, que s'havia de fer justícia. «La prioritat era que es curés i després ja ho faríem. Quan va morir i vaig veure la pensió que li quedava a la meva mare, tenia clar que l'únic que podia fer pel meu pare era reclamar perquè almenys a ella li quedés una paga digna», exposa. Dit i fet, al setem-

bre, i amb el suport de l'advocat del Col·lectiu Ronda Miguel Arenas, van reunir tota la documentació per iniciar el procés judicial, a l'espera d'una resolució que no saben quant trigarà a arribar.

Quan l'entrevistem encara no ha passat ni un any de la mort del seu pare i tant ella com la resta de la seva família el troben molt a faltar. Perquè, al cap i a la fi, com tants altres afectats, va morir abans d'hora per culpa de la Rocalla.

La filla no recorda que José Rodríguez parlés mai malament de l'empresa.

Imatge aèria de la Rocalla, l'any 1965.

IV. El Col·lectiu Ronda, quatre dècades de batalla judicial contra l'amiant

Imatge dels jardins de la Rocalla el dia
que van ser inaugurats l'any 2004.

La batalla judicial de les víctimes de la Rocalla en defensa dels seus drets no arrencarà fins a la darrereria del 2007. Val a dir, però, que no hauria estat possible sense el precedent de la que tres dècades enrere havien engegat els treballadors d'Uralita, a Cerdanyola del Vallès. I, com passaria a Castelldefels posteriorment, també aquí va tenir un paper protagonista el Col·lectiu Ronda, la cooperativa d'advocats que aleshores tot just vivia la primera etapa de la seva ja llarga trajectòria. La història del Col·lectiu Ronda comença el 1972 i entre els seus fundadors hi havia Jordi Pujol i Moix. Avui ja està jubilat, però segueix col·laborant amb la cooperativa i és fàcil trobar-se'l per la seu central d'un despatx que no ha deixat de créixer amb el pas dels anys. I justament això és el que fem: ens reunim amb ell un matí a les oficines centrals del Col·lectiu Ronda, situades al carrer Trafalgar de Barcelona. Comencem a xerrar per fer un viatge al passat i situar-nos a mitjan dècada dels setanta del segle passat.

«El Col·lectiu Ronda sempre havíem tingut despatx a Cerdanyola del Vallès. Abans que esclatés tot el tema de l'amiant, ja assessoràvem els treballadors d'Uralita i també el jurat d'empresa, que era l'equivalent a l'actual comitè d'empresa», recorda.

◀ Vista aèria ampliada de Cal Queco, la bassa i la fàbrica Rocalla, la dècada dels vuitanta.

Jordi Pujol i Moix, un dels fundadors del Col·lectiu Ronda.

«No deixaven d'aparèixer treballadors malalts, la majoria amb problemes pulmonars importants. Se'ls treien de sobre dient que tenien bronquitis i que això era culpa de ser fumadors», recorda l'advocat.

Ja el 1977 els doctors Rodríguez i Picado advertien que la manera de prevenir malalties com l'asbestosi, el mesotelioma o el càncer de pulmó era la prevenció.

En aquells anys, Jordi Pujol s'encarregava de temes d'higiene i seguretat en el treball, i el despatx, per exemple, va assessorar el jurat d'empresa en les negociacions del conveni d'Uralita que va signar-se el 1976, en què «es va aconseguir un increment salarial important». Ben aviat, però, va fer-se evident el problema greu que generava l'exposició a l'amiant, fins aleshores totalment silenciada. Malgrat els evidents problemes de salut d'una part de la plantilla, a les cartilles de gairebé tots els treballadors de l'època s'hi podia llegir que tenien una capacitat pulmonar «normal». No era cert.

Tot això canviarà quan, a instàncies del jurat d'empresa, s'aconsegueix establir un conveni amb l'Hospital Clínic per tal que es facin revisions especialitzades a tots els empleats. Els resultats seran absolutament reveladors. Es passa de no tenir cap diagnòstic d'operari amb una malaltia vinculada a l'exposició a l'amiant a tenir-ne uns 275, gairebé una tercera part de la plantilla de la fàbrica. Fins a aquell moment, l'asbestosi oficialment no existia a Uralita, malgrat que estava reconeguda com a malaltia professional a l'Estat espanyol des del 1961.

Els doctors Roberto Rodríguez Roisin i César Picado Vallés, del Servei de Pneumologia de l'Hospital Clínic, van ser els responsables de posar llum al drama que es covava a Uralita i d'evidenciar la relació entre els múltiples problemes respiratoris amb la constant inhalació de les fibres d'amiant. A més, van reclamar que calia dedicar recursos a la investigació d'unes afectacions que eren cròniques, o mortals, i no tenien un tractament eficaç. Carregats d'arguments mèdics, el jurat d'empresa decideix iniciar una batalla judicial de la mà del Col·lectiu Ronda, amb la implicació directa de Jordi Pujol.

1. S'obtenen les primeres pensions d'invalidesa

El procés arrenca a mesura que es van coneixent els resultats de les revisions mèdiques del Servei de Pneumologia de l'Hos-

pital Clínic. «Van decidir presentar una denúncia a la Inspecció de Treball per advertir de les males condicions que hi havia a la fàbrica», subratlla Pujol. De la Inspecció de Treball, el cas salta a l'Institut Territorial de Seguretat i Higiene del Treball, que té autoritat per entrar a la fàbrica i «analitzar a fons què hi passa amb relació a l'amiant». Serà aquest organisme, depenent del Ministeri de Treball, el que farà un informe extens que provocarà el tancament d'un parell de línies de producció de la factoria, bàsicament perquè sobrepassen els límits d'emissió de fibres d'asbest a l'ambient que fixa la normativa del moment. La decisió va estar influïda per la denúncia que es va posar el 1977 arran de la mort de Manuel Teruel, un operari de l'empresa que treballava a la secció de tubs, que era la que produïa més pols d'amiant.

Es van prendre noves mesures de seguretat, com ara tallar l'amiant sota aigua per eliminar-ne al màxim la pols. Aquesta aigua contaminada, però, es llençava posteriorment als camps del voltant, que estaven conreats.

Arran de la intervenció de la Inspecció de Treball i dels informes mèdics dels pneumòlegs del Clínic, la Seguretat Social concedirà poc després centenars de pensions d'invalidesa als treballadors d'Uralita afectats per problemes pulmonars.

«En algun cas la vam haver de reclamar en un judici, però la majoria es van atorgar simplement amb un expedient administratiu. A poca gent no l'hi van reconèixer. Segurament es van espantar, perquè el problema que els queia a sobre era enorme si se'n feia molta més publicitat», reflexiona Jordi Pujol.

En aquella primera etapa, però, no es van aconseguir els recàrrecs de les pensions per manca de mesures preventives de seguretat per part de l'empresa, una batalla que es començaria a guanyar tres dècades més tard.

De retruc, això obriria la porta a reclamar importants indemnitzacions per danys i perjudicis, una qüestió que ni tan sols es plantejava els anys setanta. Amb tot, sí que es va intentar obtenir els recàrrecs

Imatge de la fàbrica d'Uralita a Cerdanyola del Vallès.

i inicialment va semblar que la història hauria pogut ser diferent. El 1980, el tribunal de primera instància reconeix la responsabilitat d'Uralita en les afectacions dels treballadors. «El jutge va sentenciar que faltaven mesures de seguretat i va condemnar l'empresa a pagar un recàrrec a les pensions dels demandants, que eren una trentena», recorda Pujol, que era l'advocat que portava la reclamació. La companyia, però, no va acceptar la decisió judicial i va presentar-hi recurs davant el Tribunal Central del Treball, un organisme ja desaparegut que tenia els orígens en el franquisme. I aquest tribunal va decidir revocar la primera sentència i donar la raó a l'empresa. El següent intent d'aconseguir el reconeixement de la responsabilitat empresarial i, per tant, el recàrrec per als treballadors afectats directament ja va ser desestimat en primera instància i el recurs, en aquest cas presentat pel Col·lectiu Ronda, tampoc no va prosperar.

L'advocat assegura que aquestes sentències «generaven frustració», perquè «quan les vàiem, pensàvem que no s'aguantaven». Malgrat tot, tenien la certesa que havien aconseguit fer «passos

“

Per què passava això? L'argument principal és que la normativa no exigia més mesures que les que va adoptar Uralita. En certa manera, el que hi havia era un tema d'interpretació de la normativa i l'empresa defensava que complia el que la llei fixava en aquell moment, i els tribunals li donaven la raó. Amb tot, arran de les demandes sí que van començar a aplicar mesures de prevenció que fins aleshores no tenien, com ara protegir un molí per evitar que escampés la pols de l'amiant, garantir que en una cinta la pols es quedés dintre de la màquina i no s'escampés a l'exterior, etc., apunta el lletrat.

”

importants en benefici dels treballadors» ja que s'havien posat en marxa mesures de prevenció inexistents fins aleshores.

La realitat, però, és que, com va demostrar l'actuació de la Inspecció de Treball, la companyia no sempre complia la normativa i, per exemple, podia tenir seccions on les emissions de fibres superaven les permeses. Per a Jordi Pujol un element fonamental és que el Reglament de seguretat i higiene, que existia des del 1940, estava fet per a la comoditat de les companyies i estava lluny dels estàndards fixats en altres països europeus, on, per exemple, el nombre màxim de fibres d'amiant permeses al medi eren clarament inferiors a les que establia la legislació espanyola.

El Reglament general de seguretat i higiene en el treball ja establia el 1940 que, en ser perillosos, s'han de captar i evacuar «els gasos, vapors i pols per canalitzacions disposades per a aquesta finalitat». L'Ordenança de seguretat i higiene en el treball aprovada per l'ordre de 9 de març de 1971, i que era la vigent el 1977, fixava que als locals en què es produïssin substàncies polsoses perniciosos per als treballadors «es captaran i eliminaran pel procediment més eficaç». Aquesta ordenança es combinava amb el Decret 2414/1961 sobre activitats molestes i insalubres —que justament va estar vigent fins al 1977— i que establia el

En opinió de Pujol, el poder de les empreses, i més en el cas de les que estaven ben connectades amb el règim franquista, facilitava que les lleis es fessin per satisfer els seus interessos.

nombre màxim de fibres permeses al medi. Com ja hem explicat, aquest límit, que a l'Estat espanyol era de 175 fibres per centímetre cúbic, contrastava enormement amb el de la majoria de països europeus, que era de només dues.

2. Canvi de mentalitat

«Vam contribuir a posar en alerta la població i a fer canviar la imatge de l'empresa. No era senzill, perquè era molt gran, tenia bona fama i estava ben connectada amb el poder. Al cap i a la fi, durant molt de temps va ser de la família March».

Quan va començar tot el cas, Jordi Pujol lògicament no era un expert en l'amiant i en els seus efectes sobre la salut de les persones. «Era un tema molt desconegut en aquella època i vam haver de documentar-nos a través de la literatura especialitzada que hi havia, que no era ni de bon tros la que hi ha ara. I també vam parlar amb diversos metges especialistes», com ara els pneumòlegs de l'Hospital Clínic Roberto Rodríguez Roisin i César Picado Vallés o els doctors José Joaquín Such i Josep Tarrés, explica. Els primers passos en una batalla judicial que s'allargaria dècades –i que, de fet, encara continua– no van ser fàcils.

Després d'aquesta primera onada de reclamacions, la situació es calmarà i durant molts anys l'únic que s'aconseguirà seran nous reconeixements d'invalideses de treballadors d'Uralita. Tot va canviar el maig del 2007, arran d'una sentència pionera del Tribunal Suprem. Sagrario Mañas, la vídua d'Ignacio Rincón, un antic treballador d'Uralita, havia optat per recórrer l'any 1998 a la via civil atesa la dificultat, i el cost, per aconseguir el reconeixement de la responsabilitat de l'empresa per la via laboral o social.

Nou anys després el Suprem va reconèixer la responsabilitat civil de l'empresa en la mort del treballador i va condemnar Uralita a pagar una indemnització de prop de 46.000 euros a la víctima. La raó: incomplir l'obligació de protegir-lo quan estava en contacte amb un producte tan perillós com l'amiant.

La sentència va obrir la possibilitat de les reclamacions per la jurisdicció civil sobretot de les víctimes passives. En el moment de la sentència de Sagrario Mañas, Jordi Pujol seguia totalment actiu al Col·lectiu Ronda, però ja eren altres companys de la cooperativa els que havien assumit la responsabilitat d'encarregar-se dels casos de les víctimes de l'amiant. I, a poc a poc, anirien caient sentències favorables, amb el reconeixement de la responsabilitat empresarial i els conseqüents recàrrecs a les pensions i indemnitzacions per danys i perjudicis.

«En certa manera, en tot aquest temps va haver-hi una certa introducció de la cultura anglosaxona a l'hora de reclamar una indemnització per danys i perjudicis, i també ha canviat la mentalitat dels jutges. La idea clau seria que l'empresa no hauria informat adequadament el treballador dels riscos de la feina i, per tant, aquest té dret a reclamar. En aquest cas concret, l'empresa no informava de les conseqüències que podia tenir treballar en contacte amb l'amiant i, a més a més, no va prendre les mesures de prevenció necessàries per reduir o eliminar els riscos. Perquè ens entenguem: no n'hi ha prou amb un cartell en una obra que posi que els obrers han de portar casc, sinó que se n'ha d'informar adequadament els treballadors, i si convé, se'ls ha de donar la formació necessària. I tot això no es va fer per part d'Uralita», comenta Jordi Pujol.

El que té clar és que les victòries judicials que han aconseguit la darrera dècada els afectats de la Rocalla no haurien arribat sense els reconeixements d'invalidesa obtinguts als setanta per als treballadors d'Uralita. «El dret és dinàmic i la justícia és dinàmica. I el que has guanyat et permet guanyar la batalla següent», reflexiona.

En paral·lel a la tasca estrictament jurídica, també va ser en aquella primera etapa de la segona meitat dels anys setanta quan el Col·lectiu Ronda va iniciar les xerrades informatives, les reunions amb els treballadors, les trobades amb les escoles

Les autoritats de l'època no van reaccionar gaire bé i les frases del tipus «a veure si ens tancareu l'empresa amb tanta reclamació» no eren excepcionals.

que estaven a prop de les fàbriques... «Fèiem moltes sessions informatives sobre les conseqüències per a la salut que tenia l'exposició a l'amiant», recorda. Era una època en què els efectes negatius encara eren desconeguts per a gran part dels potencials afectats. Pujol conclou recordant que a poc a poc més treballadors «venien a informar-se i a veure què passava. N'hi havia que estaven empenyats», bàsicament perquè sentien que l'empresa no els havia informat de tot plegat, i d'altres que estaven més passius, si bé finalment la reclamació i la preocupació van generalitzar-se.

3. Una nova generació d'advocats agafa el relleu

Jaume Cortés, advocat del Col·lectiu Ronda.

La creació, a finals del 2007, de la Plataforma d'Afectats per l'Amiant de Castelldefels marcarà el tret de sortida de la massiva batalla judicial de les víctimes de la Rocalla. Havien passat 30 anys des que el Col·lectiu Ronda va començar a defensar els drets de treballadors d'Uralita afectats per l'exposició a l'asbest i, lògicament, els lletrats que van assumir els centenars de casos de la ciutat del Baix Llobregat eren d'una altra generació. Jaume Cortés, Miguel Arenas, Àlex Tisminetzky, Esther Pérez, Esther Costa, Marta Barrera o Àngels Homedes són alguns dels advocats que prenen el relleu de Jordi Pujol. Ens reunim amb un d'ells, Jaume Cortés, que va començar a exercir a mitjan dècada dels noranta i ben aviat va sumar-se al Col·lectiu Ronda. Va anar a parar justament al departament que dirigia Jordi Pujol, per encarregar-se de casos de malalties professionals. «El primer *boom* de casos d'Uralita va viure's entre finals dels anys setanta i principis dels vuitanta i després durant molt de temps gairebé no n'arribaven de nous. En qualsevol cas, si hi havia alguna sentència sempre eximia l'empresa de qualsevol responsabilitat, no es manifestava que Uralita fes les coses malament i, per tant, no se la vinculava al dany patit pels antics treballadors», afirma el lletrat.

Arran d'un cas concret, però, va revifar l'interès per la problemàtica i els afectats per l'amiant, que anaven molt més enllà de les víctimes d'Uralita, van fer arribar les seves denúncies als tribunals i als mitjans de comunicació. «Recordo que va venir un senyor que s'havia quedat vidu 15 anys enrere. La seva dona havia mort d'un problema pulmonar com a conseqüència a l'exposició a l'amiant d'Uralita. Aleshores em vaig posar en contacte amb el doctor José Joaquín Such i vaig agafar el tema. Vam aconseguir el reconeixement de la mort de la seva dona per malaltia professional, amb la conseqüent millora de la pensió. A més, l'home també tenia problemes pulmonars importants. No havia treballat a la fàbrica d'Uralita de Cerdanyola, però sí que havia descarregat els trens de l'empresa, amb sacs carregats d'amiant. I vam decidir portar també el seu tema als tribunals, on li van reconèixer la incapacitat permanent absoluta. A partir d'aquí vam reobrir la batalla de l'amiant», exposa Cortés.

L'advocat, que ja acumulava uns quants anys d'experiència encarregant-se de temes de malalties professionals, es va interessar per les conseqüències de l'ús massiu durant dècades d'aquest material i, amb el suport de Jordi Pujol i d'altres lletrats de la cooperativa, es va posar a treballar amb diversos col·lectius d'afectats. Els d'Uralita eren els més coneguts, bàsicament per l'experiència prèvia, però n'hi havia molts d'altres. Per exemple, treballadors del Port de Barcelona, als quals els advocats del despatx assessoraven en qüestions laborals i als quals van explicar quins eren els seus drets en aquesta matèria. Cortés explica que «hi havia desenes d'homes que durant anys i anys havien descarregat sacs d'amiant sense que se'ls proporcionés ni informació sobre els riscos ni les mínimes mesures de prevenció en seguretat».

«Amb la reaparició de l'interès per l'amiant vam reobrir el despatx que com a Col·lectiu Ronda havíem tingut a Cerdanyola. Vam promocionar la qüestió i va crear-se una associació d'afectats, i finalment vam aconseguir les primeres sentències favorables», recalca Cortés.

A més dels del Port, s'hi van sumar afectats de La Maquinista i Macosa –posteriorment absorbides per Alstom–, Jurid Ibérica i, òbviament, la Rocalla, entre d'altres.

“

Marta Barrera, advocada del Col·lectiu Ronda, explica el procediment: «En el cas d'una víctima laboral el procés arrenca amb la sol·licitud de la pensió per contingència –o malaltia– professional. Si tens sort, te la donen d'entrada; però, si no és així, cal demandar i anar a judici, i normalment es triga un any i mig o dos per tenir la sentència». Un cop reconeguda, cal anar a la Seguretat Social a reclamar un recàrrec a la pensió –que acostuma a oscil·lar entre el 30% i el 50%– i alhora presentar una demanda de danys contra l'empresa per rebre la indemnització. Tot plegat s'allarga un bon grapat d'anys.

”

4. La plataforma d'afectats de la Rocalla, l'impuls per a les reclamacions

«Hi havia un cert rum-rum que passava alguna cosa greu, perquè moltes persones havien emmalaltit i mort després de treballar a la Rocalla, però mai s'havia reclamat res».

Cortés reconeix que al Col·lectiu Ronda no eren conscients de la magnitud del drama causat per l'amiant a Castelldefels i que la seva arribada a la localitat va ser fonamentalment provocada per la mobilització del personal de les oficines de Correus. «Recordo que era al despatx i un dia em van passar una trucada d'unes noies de Correus que es movien perquè en molt poc temps havien aparegut diversos casos de càncer a l'oficina. Les vam anar a veure i més enllà de la seva situació ens van parlar de la Rocalla i que hi havia molts afectats. L'endemà vam anar a conèixer els antics treballadors», recorda. La trucada inicial corresponia a Laura Martín i Elena Moreira, que a més de treballar a l'empresa postal eren activistes de la CGT.

L'aliança de diverses víctimes –sobretot familiars d'antics empleats de la fàbrica–, els treballadors de l'oficina local de Correus i els advocats del Col·lectiu Ronda és el que provocarà la celebració, el novembre del 2007, d'una massiva assemblea al Centre Cívic Frederic Mompou, amb l'assistència de més de 200 persones.

Cortés la recorda així: «Vam fer l'exposició típica explicant què era l'amiant, quines eren les conseqüències d'estar-hi exposat, com es podia reclamar una malaltia professional. En definitiva, vam fer una conferència jurídica i mèdica del tema. Aquesta segona part la va fer la doctora Patricia Such [filla de José Joaquín Such]. Aquell dia vam agafar molts telèfons de possibles afectats i recordo que un dels assistents va dir-nos que si fèiem anar la gent a Barcelona per atendre'ls i els cobràvem l'assistència ja d'entrada no vindria ningú». Aquella primera assemblea va ser clau per trencar certs mites i va permetre al gruix dels assistents descobrir que era possible rebre prestacions derivades de malalties professionals encara que apareguin després de la jubilació, o que es podia reclamar una indemnització per la mort del pare tot i que ja estigués enterrat.

Gràcies a les victòries prèvies, la jurisprudència establí que era l'Administració la que va haver de demostrar que no havia mort per culpa de l'amiant si havia treballat en una empresa que el manipulava sense les mesures de prevenció adequades.

A molta gent la perspectiva li va canviar radicalment i les demandes no van trigar a arribar. Cortés subratlla que han atès més de dos centenars d'afectats només a Castelldefels. Després d'un any d'intensa activitat, el degoteig de víctimes que acudien al despatx de Castelldefels s'havia reduït, així que la cooperativa d'advocats va deixar el pis i va passar a atendre-les un cop per setmana a la Casa de la Cultura, un espai municipal que l'Ajuntament va cedir a la plataforma d'afectats. «A la primera època les persones que venien eren sobretot treballadors i vídues de treballadors. Era gent que no havia reclamat abans i molts cobraven pensions molt baixes, provinents de jubilacions anticipades o de viduitat, que ja eren directament de misèria. En molts casos vam aconseguir duplicar-les i, fins i tot, triplicar-les», afirma Cortés.

“

L'advocat posa èmfasi en el fet que tot plegat va ser una gran experiència humanament parlant. La gent va ser molt agradable amb nosaltres, ens agraïen molt el que intentàvem fer per ells. Darrere de cada cas hi havia històries molt dures. En general, eren persones que tenien un origen molt humil i no hi havia un pòsit tan lluitador com el que va existir a Cerdanyola. Suposo que per això es va trigar tant a reclamar, reflexiona.

”

5. La primera victòria contra la Rocalla al Tribunal Suprem

Ja amb una idea clara del volum d'afectats, tocava arrencar el procés perquè les demandes fructifiquessin i s'aconguís, primer, el reconeixement de la malaltia professional i, després, s'aspirés al recàrrec a la pensió i a la indemnització per danys i perjudicis. «Primer vam estudiar el tema, perquè la fàbrica no la coneixíem de res i no sabíem quines característiques tenia. Vam demanar al Centre de Seguretat i Salut Laboral [actualment Institut Català de Seguretat i Salut Laboral, l'organisme de la Generalitat encarregat de la prestació del servei d'assessorament i d'assistència tècnica en matèria de seguretat i condicions de salut laboral] tota la informació que tingués, perquè les empreses que utilitzaven amiant s'havien de sotmetre a una sèrie de controls. Ens van aportar molta documentació i ens vam posar a analitzar totes les frases, perquè eren actuacions en les quals no hi havia mai sanció, però que deien coses. Per exemple, que es netejava amb escombra tot i que hi hagués una recomanació que deia que no es fes així. Això ens va anar molt bé per saber exactament què passava a la Rocalla, juntament amb les entrevistes als treballadors. També vam demanar fotos i n'hi ha algunes on apareixen descamisats».

“

Amb tot aquest material vam fer la primera denúncia a la Inspecció de Treball, fins i tot vam parlar amb els responsables per dir-los que s'ho agafessin amb interès perquè això havia estat un genocidi. La clau era guanyar aquesta primera denúncia, perquè teníem potser un centenar d'expedients més i si queia la primera passaria el mateix amb tota la resta, com un dòmino. Ens va tocar una inspectora que s'ho va prendre amb molt d'interès i va fer un informe que va ser molt important per a tots els passos futurs. Ella proposava un recàrrec del 50% de la pensió de la persona afectada. Aquest informe de la Inspecció de Treball era la prova bàsica i fonamental per anar després als jutjats, perquè tenia presumpció de veracitat. I aleshores vam anar a judici al jutjat social número 19 de Barcelona i vam guanyar. I després ja va venir la resta, relata Cortés.

”

La sentència es va emetre el febrer del 2010, però no seria definitiva fins al novembre del 2012, quan el Tribunal Suprem va desestimar el recurs d'Uralita i va donar la raó al demandant. Va ser el primer cas d'un afectat de la Rocalla que arribava fins al Suprem. I què deia, aquesta resolució pionera? El responsable de la demanda era José Ramón Sastre, que havia treballat a la Rocalla durant gairebé 20 mesos com a peó entre el 1952 i el 1954. El 2008 l'Institut Nacional de la Seguretat Social li havia reconegut la incapacitat laboral permanent i total derivada de la malaltia professional —una afectació pleural que li provocava una insuficiència respiratòria— que havia contret com a conseqüència de «l'exposició a l'amiant». La malaltia se li va manifestar quan tenia 76 anys. L'afectat, però, va impugnar la resolució i al cap d'uns mesos un jutjat de Barcelona li va reconèixer la incapacitat permanent absoluta.

La incapacitat permanent absoluta implicava que la pensió es passava a calcular a partir del 100% de la base reguladora i no del 55%.

El Suprem va confirmar la condemna i Uralita va haver de pagar una indemnització de més de 187.000 euros al

demandant perquè, segons acreditava la sentència, l'empresa havia comès un «il·lícit laboral, per manca de diligència en la protecció dels treballadors exposats al risc».

El text destaca que s'haurien vulnerat normatives vigents en el moment que l'afectat va treballar a la fàbrica de Castelldefels, com ara el Reglament de Seguretat i Higiene en el Treball aprovat el 1940 i ordres posteriors que, si bé no eren específiques sobre l'amiant, sí que establien normes de prevenció de l'ambient del treball i de vigilància de la salut, que l'empresa no va acreditar complir. Per exemple, una ordre del 1940 ja fixava les condicions de treball en ambients polsosos i una altra del 1941 dictava mesures de prevenció dirigides a evitar la formació de pols, l'ús de màscares obligatòries, pantalles protectores de nas i boca, l'existència de locals i armaris per fer el canvi de roba i reconeixements mèdics. Tot un seguit d'elements que s'incomplien per sistema. A més a més, el decret de malalties professionals del 1947 esmentava que l'amiant provocava asbestosi, de manera que un «empresari diligent havia de tenir coneixement dels seus efectes i preservar els treballadors del risc d'inhalació de pols d'amiant».

«La demandada no ha practicat cap prova que acrediti que en el període que el demandant va prestar servei i en el qual va contraure la malaltia hagués portat a terme mesures higièniques previstes a la normativa vigent».

La sentència judicial fa referència als informes del Centre de Seguretat i Condicions de Salut en el Treball que daten de períodes posteriors i en què, si bé les mesures de seguretat teòricament eren més intenses, l'organisme va detectar-hi «deficiències importants». La falta de mesures de neteja, ventilació i purificació de l'ambient per evitar la formació de pols d'amiant, la manca d'entrega de màscares respiratòries d'ús obligatori i d'altres elements de protecció que evitessin la projecció de la pols a la boca i el nas, els problemes en la renovació de l'aire o la inexistència de locals, roba i taquilles adequades, de reconeixements mèdics previs o de formació sobre els riscos d'exposició a l'amiant, són algunes de les deficiències de la Rocalla recollides a l'informe de la Inspecció de Treball que serà decisiu en aquesta primera sentència i en les posteriors que se'n derivaran.

El jutge va concloure que a la Rocalla «es feia manipulació de productes amb amiant en moltes operacions habituals sense equips individuals adequats i es produïen transferències constants entre els treballadors a causa del deficient sistema de neteja i ventilació. [...] Aquests riscos no podien ser imprevisibles ni els podia ignorar la demandada, pel fet que hi havia estudis oficials del Ministeri de Treball dels anys cinquanta sobre l'asbestosi, que ni l'ampli període de latència de la malaltia, la tolerància existent quant a la seva utilització i el retard a l'establiment de la regulació que existeix actualment permetés ignorar». Per tant, com que l'empresa coneixia «el risc de la utilització de l'amiant» i «no adoptava mesures per reduir els efectes de l'exposició, permet establir el vincle entre el dany causat al treballador i l'existència d'una actuació culposa» de la Rocalla «per la passiva actuació i la manca d'adopció de mesures higièniques i de protecció personal enfront de l'exposició dels treballadors a l'asbest fins al tancament» de la fàbrica de Castelldefels.

6. Noves sentències que refermen la mala praxi de l'empresa

Un dels arguments inicials d'Uralita per evitar el pagament d'indemnitzacions és que no era la responsable del que havia passat a la Rocalla. Això va caure ja en aquesta sentència, després que s'acredités documentalment que la Rocalla havia estat absorbida al 100% per Uralita, de manera que aquesta era la responsable civil dels pagaments que es derivessin de l'actuació de l'empresa de Castelldefels. Jaume Cortés subratlla que aquesta primera sentència va provocar que això deixés d'estar en discussió pel que fa al pagament de la indemnització, si bé va estar-ho uns anys més al voltant de qui havia de fer-se càrrec del recàrrec en la pensió dels afectats.

El juny del 2015 el Tribunal Suprem va emetre una sentència que fixava jurisprudència i establí que Uralita havia

**d'assumir els recàrrecs de les prestacions d'invalidesa i vi-
duïtat dels treballadors i familiars de la Rocalla.**

A partir d'aquí, es tractava de provar que la persona havia mort per culpa d'un mesotelioma, un càncer de pulmó o una asbestosi, i alhora, demostrar que havia treballat a la fàbrica de fibrociment. Les victòries judicials van succeir-se. De fet, Cortés recalca que, «sempre que hem aconseguit el reconeixement de malaltia professional derivada de l'exposició a l'amiant, també hem guanyat el recàrrec i la indemnització. El problema és que hi ha casos en què no hem aconseguit l'establiment de la malaltia professional».

**Les sentències
posen de manifest
que la Rocalla
va infringir les
normes preventives
en matèria de
seguretat i salut
laboral, amb
conseqüències
nefastes per a
centenars de
persones.**

Sentències posteriors han posat èmfasi en l'incompliment per part de l'empresa de l'obligatorietat de protegir la salut dels treballadors. Així, per exemple, una de referida a un operari de la Rocalla entre el 1972 i el 1982 destaca que la companyia no va començar a fer reconeixements mèdics específics d'amiant fins al 1983, i es van limitar únicament a llocs de treball molt específics, com el del molí on es preparava la mescla amb el ciment, per considerar-los «els únics en què els treballadors estaven potencialment exposats» a l'asbest. Els anys següents s'amplià l'abast de les revisions mèdiques, si bé «no sempre» eren completes, perquè no es feia un «estudi radiològic» a alguns treballadors. En aquest sentit, no hi ha constància de cap revisió a l'operari de la sentència. La resolució judicial també repassa l'evolució de les normatives en seguretat i higiene en el treball per concloure que és «inadmissible» l'argument empresarial del «desconeixement científic sobre els riscos» d'inhalació de la pols d'amiant, que «pretén excloure la seva responsabilitat culpable en la materialització de la malaltia professional».

**El desembre del 2014 va arribar una altra sentència pione-
ra en el cas de la Rocalla, que afectava una víctima passiva,
és a dir, una persona que no havia treballat a l'empresa.**

El jutjat social número 14 de Barcelona va sentenciar Uralita a indemnitzar per danys i perjudicis el marit d'una dona morta tres anys

abans com a conseqüència de l'exposició a l'amiant que impregnava la roba d'ell, que va ser empleat de la companyia entre el 1963 i el 1992. La resolució va determinar que l'empresa va incomplir l'obligació de fer-se càrrec de la neteja de la roba de treball susceptible d'haver quedat impregnada amb les fibres, així com la de proporcionar dobles taquilles per evitar que la roba de carrer dels operaris pogués contaminar-se de la de treball en entrar-hi en contacte. Informes de l'Autoritat Laboral i la Inspecció de Treball ja havien instat la companyia durant els anys setanta a esmenar aquestes deficiències, si bé trigarien un temps a fer-ho.

“

Jaume Cortés fa aquesta reflexió final sobre l'amiant: El poder sabia que era perjudicial des del minut zero. No és cert que no hi hagués coneixement, però sabien que era un material molt interessant i que donaria l'accés a habitatge a força gent perquè reduïa molt els costos. Eren conscients que hi hauria danys col·laterals i la necessitat de fer habitatges barats era més important que no pas la mort que es deixés pel camí. Ho van estar amagant i, quan van començar a veure que ja no es podia amagar més, van posar normes. Unes normes que sabien que l'únic que feien era encobrir el dany per poder seguir fabricant. **Si ja se sabia que era cancerigen, per què no es prohibia?** Qui feia el control de la norma era la mateixa empresa. En tot cas, el límit de fibres permeses va anar baixant, fins que es van prohibir. I la reflexió que faig és que tenim noves realitats, amb materials o elements perillosos, i no n'hem après.

”

7. El lent reconeixement de les víctimes passives

Durant aquest 2018, el Col·lectiu Ronda ha presentat la primera macrodemanda referida a víctimes passives de la Rocalla, a la qual s'han sumat una vintena de persones. La iniciativa incorpora tant víctimes domèstiques, és a dir familiars d'antics treballadors

de la fàbrica que han emmalaltit com a conseqüència de l'exposició a les fibres d'amiant impregnades a la roba i al cos d'aquests empleats, com víctimes ambientals, que són persones que van viure o treballar en un radi de menys de dos quilòmetres de la factoria de fibrociment. Bàsicament, es tracta de persones que han desenvolupat un mesotelioma o que tenen asbestosi.

Una de les responsables de la demanda és l'advocada del Col·lectiu Ronda Esther Pérez, que detalla les grans dificultats que tenen les víctimes passives de l'amiant per ser reconegudes i rebre algun tipus de compensació econòmica. D'entrada, el termini per reclamar és molt més limitat, ja que només tenen un any de marge per fer-ho des del diagnòstic de la malaltia o la mort de la persona afectada. Això fa que moltes vegades siguin els descendents de la víctima els que iniciïn un procés que, de ben segur, s'allargarà un bon grapat d'anys. I que moltes persones se'n quedin fora, perquè com a conseqüència de la falta d'informació no siguin a temps d'iniciar la reclamació o, directament, no siguin conscients que tenen el dret a fer-la.

El que poden reclamar les víctimes passives és una indemnització econòmica per danys i perjudicis que, si guanyen, ha de pagar l'empresa. Pérez subratlla que el Tribunal Suprem ja ha establert jurisprudència sobre les domèstiques i s'han aconseguit indemnitzacions per a víctimes de Cerdanyola i Ripollet que van desenvolupar algun tipus de malaltia relacionada amb l'asbest com a conseqüència de les fibres que els seus familiars duïen adherides a la roba, a la pell o als cabells.

Com han detallat diversos dels testimonis d'aquest llibre, durant molts anys la roba de feina dels empleats de la Rocalla va rentar-se a casa, com també passava a Uralita, malgrat que la normativa existent ja aleshores establia que s'havia de fer a les instal·lacions fabrils. «Parlem d'una època en què molta gent no tenia rentadores automàtiques i rentaven a mà. A més a més, era una roba molt gruixuda, que es rentava donant-li cops, de manera que sense ser-ne conscients, perquè no tenien cap tipus d'informació,

Esther Pérez, advocada del Col·lectiu Ronda.

Així com els darrers anys s'han guanyat moltes demandes de víctimes actives, la situació és més complexa en el cas de les passives, especialment pel que fa a les ambientals.

aquestes persones, que bàsicament eren les dones, filles o mares de treballadors, inhalaven fibres d'amiant que s'escampaven per la llar», recalca l'advocada del Col·lectiu Ronda.

El 2015, una sentència en primera instància va condemnar Uralita a indemnitzar amb 700.000 euros diverses víctimes passives de l'amiant. Era el resultat d'una macrodemanda col·lectiva que havia presentat el Col·lectiu Ronda en representació de 43 persones, però la sentència només va ser favorable a les víctimes domèstiques, no pas a les ambientals. L'advocada explica que «l'acreditació causa-efecte» entre el contacte amb l'amiant i la malaltia és més difícil de demostrar als jutjats en aquest tipus de víctimes, excepte si la persona ha desenvolupat un mesotelioma, perquè bàsicament és una afectació conseqüència del contacte amb l'amiant.

Hi ha el cas d'un treballador d'una oficina d'una entitat financera de Cerdanyola on els obrers d'Uralita anaven a cobrar; durant anys va estar exposat a les fibres d'amiant que aquests arrossegaven, fins que va desenvolupar mesotelioma.

8. Una sentència pionera per a les víctimes ambientals

El Col·lectiu Ronda va recórrer la sentència del 2015 i la situació de les víctimes ambientals es va començar a capgirar el desembre del 2017, quan l'Audiència Provincial de Madrid va condemnar Uralita a indemnitzar amb més de dos milions d'euros un conjunt de veïns afectats per l'amiant de la fàbrica que la companyia tenia a Cerdanyola del Vallès. En concret, la sentència beneficiava 39 persones afectades dels municipis de Cerdanyola i Ripollet. Cap d'elles tenia una relació laboral directa amb l'empresa, sinó que simplement van viure o treballar a menys de dos quilòmetres de la factoria. La resolució judicial va ser pionera, però no era ferma. Com gairebé sempre, la companyia constructora va decidir presentar-hi un recurs de cassació, de manera que serà el Tribunal Suprem el que dictarà la sentència definitiva, que segons Esther Pérez encara trigarà uns quants anys a arribar. La demanda inicial del cas s'havia presentat el novembre del 2012, un fet que permet fer-se una idea

En el moment de redactar aquest llibre, només una de les afectades que va iniciar la macrodemanda de víctimes passives d'Uralita encara és viva; tota la resta ja han mort.

de com s'eternitzen aquesta mena de processos. Això no és una qüestió menor, ja que acaba condemnant bona part de les víctimes a no poder gaudir de la indemnització.

La cooperativa d'advocats va decidir presentar un altre recurs perquè la nova sentència reconeix el dret a rebre una indemnització de les persones –o els seus hereus– que van desenvolupar un mesotelioma o una asbestosi, però no el de les que tenen plaques pleurals però que de moment no han desenvolupat la malaltia. Per a Esther Pérez, aquesta sentència pionera implica «reconèixer per primera vegada el llegat de mort i patiment que l'empresa Uralita ha deixat a les localitats on es va assentar» i que fins ara havia estat totalment obviat per les instàncies judicials.

La resolució de l'Audiència de Madrid determina que l'empresa «no va actuar amb la diligència exigible en fer emissions sense el control adequat a l'ambient exterior de fibres d'amiant de la seva explotació industrial, amb la qual cosa va incórrer en responsabilitat pels danys causats a les poblacions circumdants».

El tribunal va al·legar que «s'ha estudiat científicament que l'exposició més alta a la inhalació de fibres d'amiant a les localitats de Cerdanyola del Vallès i Ripollet ha provocat a les esmentades poblacions més incidència de malalties relacionades amb la inhalació de fibres d'amiant». I això és una conseqüència directa que Uralita, malgrat conèixer el perill de la seva activitat, no va controlar com calia les emissions a l'exterior de la fàbrica, de manera que va incórrer en una «responsabilitat civil de caràcter extracontractual» per les afectacions provocades. Aquesta manca de control en l'emissió a l'exterior de les fibres d'amiant és un dels arguments que sustenta la demanda de les víctimes ambientals de la Rocalla, ja que la situació era totalment equiparable a la que es vivia a la ciutat vallesana.

Després de conèixer-se la sentència, Esther Pérez i la també advocada del Col·lectiu Ronda Esther Costa van manifestar

que «el que s'ha viscut a Cerdanyola i Ripollet, com succeeix en altres localitats on es van establir altres fàbriques dedicades a la fabricació i manipulació de fibrociment i derivats, com és el cas de Castelldefels, és un veritable drama que, malauradament, perdurará durant dècades. Fins ara no gaudia del reconeixement merescut, ja que només es considerava provada la responsabilitat de les empreses pel que fa als extreballadors i a les persones que hi conviuen, exposades a l'amiant per la negativa d'Uralita a fer-se càrrec de la neteja de la roba de feina, de tenir doble taquilla i altres incompliments». Les lletrades van afegir que des de fa anys hi ha una «sòlida jurisprudència» que estableix la responsabilitat d'Uralita en les víctimes actives o les passives domèstiques, però fins ara «no hi havia res semblant pel que fa a les ambientals [...]». Aquesta sentència posa fi a la impunitat sobre això».

Que haver tingut una instal·lació d'aquest tipus té un impacte evident en la salut pública de l'entorn ho demostren els estudis mèdics que s'han fet al Vallès Occidental, encapçalats pel doctor Josep Tarrés i l'Observatori de les Malalties Relacionades amb l'Amiant. De fet, a Cerdanyola i Ripollet se les considera la «zona zero» de l'amiant a Espanya, basant-se en dades. El més habitual és que les malalties vinculades a l'asbest no afectin més de 10 persones per any i milió d'habitants, una xifra que arriba a 95 en el cas de les dues ciutats vallesanes. A més, tenen una incidència del càncer de pleura o mesotelioma de 47 casos per milió, quan la proporció mitjana se situa només entre un i tres casos per milió. A Castelldefels, en canvi, no existeix un estudi similar que pugui avaluar amb detall l'impacte real de la problemàtica, si bé s'han detectat centenars de persones afectades.

Les víctimes ambientals «han pagat amb la salut el fet de viure al costat d'unes fàbriques on es va actuar amb reiterat menyspreu quant a l'obligació d'impedir que les fibres d'amiant fossin emeses a l'exterior».

9. Lentitud per reparar el dany

Precisament, l'existència d'aquesta sentència, i la previsió que altres demandes col·lectives de víctimes passives d'Uralita actual-

**A Castelldefels
«encara ens trobem
amb molta gent que
no sap que té dret
a reclamar, sobretot
gent que va viure a
prop de la fàbrica».**

ment en marxa tindran la mateixa resolució, és un factor decisiu en la presentació de la reclamació vinculada a la Rocalla. Tot i les mobilitzacions dels darrers anys de la plataforma d'afectats, per a Esther Pérez al municipi encara falta informació sobre les víctimes passives i està convençuda que, «malauradament», apareixeran nous casos d'afectats. A això, s'hi suma el fet que molta gent va marxar del municipi. Un dels elements que facilitaria la tasca seria tenir un cens de potencials persones afectades, tant d'antics treballadors i els seus familiars directes com de persones que residien molt a prop del recinte fabril i, com a conseqüència d'això, van estar potencialment exposades a l'amiant. Però això no existeix. «Per manca de voluntat», lamenta Pérez.

Com a reflexió final, l'advocada considera que «tenim un sistema judicial en què costa molt reparar el dany a les víctimes. Hi ha coses que es fan amb molta rapidesa i molts mitjans, però en canvi això costa moltíssim i s'hauria d'intentar millorar. Donar-hi totes les garanties i facilitar els processos perquè puguin rebre en un temps raonable una compensació econòmica. Ara mateix és lamentable el temps que es triga».

10. «Segurament la història de la Rocalla és la taca més negra de la ciutat»

La sensibilitat de l'Administració local respecte de la problemàtica de l'amiant a la ciutat s'ha modificat a mesura que han passat els anys i s'ha estat conscient de la magnitud de l'impacte. La creació de la plataforma d'afectats i la seva mobilització van ser un factor decisiu perquè l'Ajuntament es posés les piles en aquest àmbit ja fa uns anys, segons admet Ramon Morera, regidor d'Urbanisme i Obres en l'actual mandat, però titular de Salut en la legislatura 2007-2011. Morera, que és metge de família, va tenir càrrecs de responsabilitat a l'Institut Català de la Salut (ICS) en l'etapa del Govern tripartit a la Generalitat.

Considera que qui va fallar va ser especialment l'àrea de Salut Pública de la Generalitat, que actualment és una agència. «Amb la proliferació de casos és qui hauria hagut d'alertar que teníem un problema de salut general, contactar amb els actors, fer revisions als afectats, informar-los dels seus drets. Al cap i a la fi, Salut Pública existeix per evitar els riscos col·lectius. Però, tot i que es coneixia el tema de Cerdanyola [amb Uralita] i que aquí teníem molta gent amb problemes respiratoris, ningú no es va anticipar», exposa. Amb tot, Morera reconeix que l'Ajuntament tampoc no va ser prou proactiu per exigir aquesta actuació a la Generalitat fins que no va aparèixer la plataforma d'afectats. «La plataforma ens va pressionar i aleshores sí que ens vam moure i vam ser conscients de la situació, de com els treballadors tenien uns riscos molt elevats i que el problema era especialment important al barri de Vista Alegre, on es concentrava un volum important d'antics empleats de la Rocalla», relata.

A partir d'aquell moment, tot just fa poc més d'una dècada, les coses van començar a canviar i l'aleshores regidor de Salut recorda que «es va exigir que l'Hospital de Viladecans [el centre públic de referència per als veïns de Castelldefels] tingués un protocol per atendre els afectats. Del que es tractava era d'abordar la situació de manera més integral, perquè individualitzant el problema no n'hi havia prou, i entre d'altres qüestions es va aconseguir que es creés una unitat especialitzada en casos d'asbestosi a l'hospital, que tothom que pogués ser afectat passés per l'hospital per sotmetre's a revisió, etc.».

L'actual regidor d'Urbanisme recorda especialment l'actuació dels treballadors de Correus i subratlla que es va encarregar un estudi «rigorós» que va descartar que l'elevat nombre de càncers que havien aparegut en molt poc temps a la plantilla estigués vinculada a l'amiant. En aquest sentit, destaca que es va descartar construir l'aparcament soterrat als antics jardins de la Rocalla perquè precisament hauria implicat remoure un subsol amb restes d'amiant, actuació que comportaria riscos, mentre que l'opció de deixar-los soterrats sense remoure'ls era segura. «Ens van assegurar que si no es tocava no hi havia cap risc», apunta.

«Castelldefels sempre ha tingut un dèficit de serveis sanitaris. Això va condicionar que durant molts anys es tractés els afectats com si tinguessin un problema personal i no s'abordés la qüestió d'una manera integral».

L'alarma que es va generar a l'oficina postal va ser decisiva perquè la mobilització finalment s'activés, sorgís la plataforma d'afectats i, de retruc, l'Administració canviés d'actitud.

«El procés s'ha fet amb retard, però ara hi ha molta sensibilització i ningú mou una peça de fibrociment sense que vingui algú especialitzat».

Des de fa anys, hi ha un protocol clar a l'hora de retirar restes d'amiant. «Encara ara, setmanalment ens arriben fotos i sempre ve una empresa a fer el procediment. En aquest sentit, recordo que es va generar un cert pànic quan vam retirar el mur de la Rocalla que hi havia davant dels instituts, perquè els operaris que ho van fer anaven enormement protegits, però un cop més el risc residia precisament a moure el material».

Amb la perspectiva del temps, Ramon Morera també considera que la percepció i el record que deixa la Rocalla al municipi són molt diferents dels que hi podia haver fa un parell de dècades. Morera sentència que «segurament la història de la Rocalla és la taca més negra de la ciutat, el seu drama més gran pel dany que ha fet a una part significativa de la comunitat. I encara és un problema viu, amb molta gent afectada i amb clares limitacions a la seva vida».

«Ha mort tanta gent, hi ha tanta gent amb oxigen a casa i, en resum, tantes persones afectades que es recorda com una maledicció».

El regidor de Salut de Castelldefels subratlla que els darrers anys «ha canviat la mentalitat i la posició de l'Ajuntament» respecte de la qüestió i afegeix que «tots tenim constància d'aquest fantasma que tenim a sobre, que és la Rocalla, i encara hi ha feina de reconeixement de les víctimes». A partir d'aquí, Company posa en valor actuacions que s'han fet en l'actual mandat des de l'Administració municipal, com ara fer una formació específica sobre els problemes derivats de l'exposició amiant al personal dels dos centres d'atenció primària de la ciutat. La formació va anar a càrrec del pneumòleg Josep Tarrés, un dels grans especialistes en la matèria que hi ha a Catalunya i de qui ja hem parlat amb escreix en aquest llibre. A més, existeixen diversos programes fets des de la Regidoria de Salut, com el programa de l'amiant, que implica la vigilància de la salut dels treballadors exposats al material. Segons Company, ara hi ha un «cert acompanyament» de l'Ajuntament a les víctimes, de manera que se les ajuda a dirigir-les als advocats i metges especialitzats.

El regidor subratlla que, malgrat la sensibilització, hi ha una certa limitació competencial en l'actuació d'un ajuntament en una matèria com aquesta, si bé admet que «podem fer pressió al Departament de Salut» perquè hi hagi un protocol i un programa d'actuació,

perquè es faci la formació pertinent al personal mèdic, etc. Així mateix, com Ramon Morera, posa en valor que la retirada de tot el material de fibrociment, i per tant que conté amiant, es faci seguint un protocol que en garanteix estrictes mesures de seguretat.

Imatge de la Rocalla l'any 1994, un cop ja s'havia retirat la coberta de la fàbrica.

11. Temps d'homenatges

El diumenge 28 de setembre de 2014 va ser un dia especial per a desenes de víctimes de la fàbrica de fibrociment. Aquella jornada tardorena es va inaugurar una placa, donació del Col·lectiu Ronda, amb el missatge següent: «En homenatge als treballadors i veïns afectats per l'amiant de la Rocalla». Quatre anys després, la placa, situada a la confluència del carrer Major amb Arcadi Balaguer es manté com un recordatori permanentment d'una de les històries, en aquest cas trista i evitable, que marca el darrer segle a Castelldefels. L'acte, que va significar retrobaments i va ser especialment emotiu, es va completar amb l'estrena del documental *Units contra l'amiant*, elaborat per Joan Tisminetzky, a la sala d'actes de la biblio-

El regidor reconeix que, encara avui, «segurament la ciutat no ha reconegut prou» les víctimes de la seva fàbrica més famosa.

Morera lamenta que l'Ajuntament no pugui assumir la retirada del material de tot el municipi pels elevats costos econòmics que té una operació d'aquest tipus. «Sense ajudes estatals o europees no es pot fer», recalca.

teca municipal. El film, d'uns 30 minuts de durada, mostra l'impacte que ha tingut l'amiant en la vida de diversos antics treballadors de la Rocalla i els seus familiars, així com la posterior batalla judicial, liderada per la cooperativa d'advocats.

La placa i el documental no són els únics actes d'homenatge a les víctimes de la Rocalla que s'han fet a Castelldefels els darrers anys. Tot i que han trigat, sembla que finalment han arribat els actes de reconeixement als afectats i s'intenta donar a conèixer la situació al màxim nombre de persones possible. Seguint aquesta premissa també s'emmarca la xerrada *La lluita de la Rocalla*, que Òmnium Cultural va organitzar l'abril del 2017 també a la biblioteca. El col·loqui el van protagonitzar la doctora de l'Hospital de Viladecans Mercè Palau; la presidenta de la Plataforma d'Afectats per l'Amiant de Castelldefels, Àngels Urbán; el regidor de Sanitat, Àlex Company; el president d'Òmnium Cultural al Baix Llobregat, Jaume Soler, i els advocats del Col·lectiu Ronda Esther Pérez i Àlex Tisminetzky. També es va fer una exposició que, a través de fotografies antigues i diversos plafons, repassava la història de la Rocalla, explicava les conseqüències per a la salut del contacte amb l'amiant i posava en valor la batalla judicial dels afectats.

Cartell del col·loqui
La lluita de la Rocalla.

“

Volíem deixar memòria històrica del que havia passat i per això vam decidir produir la pel·lícula. Però, a part d'això, vam decidir fer la placa d'homenatge. Ens feia il·lusió, perquè tot plegat havia estat un tema molt vivent i el dia que vam presentar-la el recordo com molt emocionant. Va ser un acte molt maco i la gent que va venir, bàsicament familiars d'afectats, ens deien que allà s'adonaven que no estaven sols, que molts havien compartit la mateixa situació, amb la mort de familiars per culpa de l'amiant, però que els costava parlar-ne, perquè era com un tabú. En certa manera, també va servir per apropar-los, comenta l'advocat Jaume Cortés.

”

Tot plegat formava part del cicle *Lluites Compartides*, amb el qual l'entitat ha pretès fer un reconeixement a totes les lluites que han contribuït a construir Catalunya. El coordinador de la secció local d'Òmnium, Cosme Lapena, explica que van triar la de les víctimes de la Rocalla perquè era una «lluita significativa» que s'havia portat a terme a Castelldefels. «Malgrat que la fàbrica fa molts anys que és tancada, som conscients que les conseqüències de la presència de l'amiant seran un problema que s'arrossegirà durant molt de temps i volíem fer un petit homenatge als treballadors i a la resta d'afectats i, alhora, denunciar el tracte que van rebre tant per part de l'empresa com per part del Govern espanyol, que no va prohibir-ne l'ús fins que ja era molt tard. També volíem recordar que la fàbrica va funcionar durant molt de temps quan se sabia perfectament que l'amiant era molt perillós. I, finalment, ens va semblar pertinent apropar tota aquesta història a persones que potser no la coneixien», afegeix.

Cartell que anunciava el descobriment de la placa d'homenatge a les víctimes i l'estrena del documental.

BIBLIOGRAFIA

Atienza, Sílvia. *L'amiant, la fibra assassina*, Col·lectiu Ronda, Barcelona, 2008.

Diversos autors. *Vista Alegre. El barrio, su iglesia y la Hermandad*, Grup de Recerques Històriques de Castelldefels (GREHIC) i Ajuntament de Castelldefels, Castelldefels, 2010.

Jorcano, Lluís Felip. *La transició política*, Grup de Recerques Històriques de Castelldefels (GREHIC) i Ajuntament de Castelldefels, Castelldefels, 2007.

López Borgoñoz, Alfonso. *Unos veranos intensos y otras historias breves de Castelldefels desde la época romana*, Grup de Recerques Històriques de Castelldefels (GREHIC) i Ajuntament de Castelldefels, Castelldefels, 2013.

López Borgoñoz, Alfonso. *Las Brigadas Internacionales en Castelldefels*, Grup de Recerques Històriques de Castelldefels (GREHIC) i Ajuntament de Castelldefels, Castelldefels, 2015.

Rocalla, La. *Formas y personajes. Rocalla 1914-1989*, Difusora Internacional, Barcelona, 1989.